1. **nombo**; *mekinombo, mampekinombo,* zie 2. *tombo.*
2. **nombo**, *sanombo, woenombo, monombo,* zie 3. *tombo.*

nomboe, zie *tomboe.*

1. **nompe**, syn. m. *atoewoe,* vleesch of visch in bamboe gekookt; *bekamo nompe,* splijt den bamboe met gekookte spijs; *laenaka nompe, tengkoeraka, ndapamboeboe,* til den bamboe met gekookte spijs op, licht hem op om hem uit te storten; *mantengkoe nompe,* de in een bamboe gekookte vleesch- of vischspijs naar boven doen komen, door bv. met de vuist op den bamboe te slaan; ironisch wordt dit gezegd v. iemand die „de kous op den kop krijgt", niet krijgt wat hij begeert, niets uit den bamboe kan krijgen, omdat er niets meer in zit.
2. **nompe**, zie *tompe.*

nompi (Nap. Bad. id.), PmB. = B. *mompi* (boom, die zwarte kleefstof levert).

nona'oe, pr. t., zie 2. *ta'oe.*

nonda, zie 1. en 2. *tonda.*

nondo, *manondo,* zie 2. *tondo.*

none (vgl. *sone*), benaming om kleine meisjes toe te spreken, zooals ook *tomenga, boa.*

nongi, Amp. = B. *jonoe* (okselklier van sommige dieren), *nongi ngkoese,* de okselklieren van den buidelbeer.

nongo, zie *dongo.*

nono (Boeool id., Gor. *lolo,* vgl. ook Par. *winono,* n. v. e. harde houtsoort, Mong. *nonow,* kernhout, Pipik. *nono,* binnenste), paal, vooral de palen waarop het huis is gebouwd, *nono woemboe,* de lange palen, waarop tevens de nokbalk van het dak rust, *nono kasili,* de korte huispalen, waarop de vloerbalken rusten, [*nono mpopa'a,* zie *tisalalo*]; *noendjaa nono lindjamoe?* wat is de reden, het doel van uwen tocht?

menono, op zijn plaats blijven en dan iets naar zich toetrekken, daarbij werkende met het gewicht van 't eigen lichaam, ook: niet v. d. plaats gaan, niet opschieten, *wa'a ntaoe dja menono,* de menschen blijven maar op hun plek, schieten niet op; *mampenono,* iets naar zich toe trekken, recht trekken als het scheef staat, tegenhouden als het wil weg-loopen, waarbij men ook met de zwaarte van 't eigen lichaam werkt.

nonoemba, pr. t., zie 2. *toemba.*

nontjo, zie *domtjo.*

nontjoe (Bim. *notjoe,* Mor. Boengk. *nohoe,* Kasimb. *nondjoeng,* Wot. *losoe,* Boan. *losoeng,* Mal. *lĕsoeng*), rijstblok (Tor. II, 198), *nontjoe tambe,* rijstblok op palen, *n. membole,* liggend rijstblok, *n. motoenda,* staand rijstblok; ook het vijzeltje waarin oude lieden de sirih stampen heet *nontjoe*; *tedoengkamo reme, nararasi nontjoe,* de zon staat reeds zoo laag, dat ze de rijstblokken (die vroeger op het trapportaal stonden) in gloed zet; *wobo nontjoe,* de rand rondom de opening van het rijstblok, *raja nontjoe,* het gat van het rijstblok; *mononjoe,* 'n kom, holte of kolk vormen, v. e rivier, *koro Moko mononjoe ri kakewatoe-balabanja,* de Moko vormt kolken waar zwarte rotssteen is; *ponontjoenja,* eene diepe plaats in eene rivier.

nonto; *menonto* (Bad. id. „recht op iets afgaan"), zie *tonto.*

noo, *menoo,* zie *soo.*

no'o, *mano'o,* zie *so'o.*

nopa, *manopa,* zie 1. *topa.*

nopi; Amp. *monopi* = B. *modoedoe* (oprollen).

noro, *manoro,* zie 2. *toro.*

nosa, Amp. = B. *inosa* (adem).

noti (missch. voor *inoti* „verminderd, kleiner van omvang gemaakt"), boomstam die, na geveld te zijn, van den bast is ontdaan, [balk], afgepelde maïskolf; *kodi tawalanja, dja noti ngkadjoe woengka eo,* zijne lans is klein, slechts een gewoon stuk geschild hout; *menoti,* reeds tot balken bewerkt hout gaan halen, het benoodigde hout voor den bouw van een huis bijeenbrengen.

noto, *manoto,* zie 1. *toto.*

nowa (missch. uit *mompangowa,* v. *owa,* PmB. = *poera* „afgedaan", of v. 1. *awa, mampoawa* „verbranden"); *mompanowa,* schelpen of kalksteen tot kalk branden, om ze bij de sirihpruim te gebruiken. Tor. II, 213. Bij het blusschen der kalk, door begieting met kokend water, roept men: *tekiwoi, tekiwoi, teoela,* word wakker, word wakker, kalk!

nowe, pr. t., verkorting van *inowe* = B. *inosa* (adem, leven).

nowo, *monowo,* zie 1. *towo.*

ntaki, Amp. = B. *djindjikee* (een vogel).

ntamoe, zie *tamoe.*

ntani, zie *tani.*

ntano of *ntanoka,* dus, immers, namelijk, wel te verstaan, ondertusschen (ironisch), *aa, matemo ntano,* zoo, hij is dus dood, *nato'o madjoe'a komponja, ntanoka mbambanja,* hij zei dat hij pijn in den buik had, dat was intusschen een leugen van hem, *nato'o nakae toraä, ntano alere,* hij dacht dat hij knollen uitgroef, ondertusschen waren het strandbataten, *aa, siko ntano, Nggasi,* zoo, jij bent het dus, Spookaap!

ntape (vgl. 1. *tampe*), pr. t., dat zal waar zijn! zeg dat wel!

ntawoe, groote soort zoetwatergarnalen, in Saloe Maoge.

nte'e-nte'e, een kleine, druk kwakende kikvorsch, met langen bek; wordt niet gegeten; *meadje nte'e-nte'e,* met een onderkaak als die kikvorsch, v. e. drukken prater.

nteke (vgl. *deke* [enz.]), in *boeroe nteke,* zie *boeroe.*

nteloe; *monteloe,* om het hardst doen, wedijveren, *da ntaponteloe, bale, ane koenteloe siko, noendjaa da noewaikakoe?* laat ons om het hardst loopen, vriend, als ik het van je win, wat zult ge me dan geven? *mombenteloe,* met elkaar wedijveren, om het hardst loopen, *mampaponteloe njara,* de paarden om 't hardst laten loopen.

nte'oe, zie 1. *nde'oe.*

ntja, zie 2. *sa.*

ntjaja (id. met 1. *sala* en 2. *saja*), pr. t., *ntjaja toedoe,* verkeerd neergekomen.

ntjajara, zie 1. *ara.*

ntjantjamboea, zie *woea.*

ntjano, pr. t. = B. *ntano,* dus, intusschen.

ntjeke, [zie 1. *seke*].

[**-ntjele'oe**, PmB., zie 1. *le'oe.*]

ntjï'a, pr. t. = B. *sï'a,* hij, zij.

ntjoeoe, zie 1. *soeoe.*

ntjoera, zie *antjoera.*

ntjojora, pr. t., zie *sojora.*

ntjoroba, zie *soroba.*

ntoë, pr. t., verkort. v. *oentoë,* ver, *nawoeë ntoë noe ngaloe,* ver weggewaaid door den wind, *nabaro ntoë noe ngaloe,* id.

ntoea-ntoeangi (Mal. *toeang*[2]), triton-schelp, wordt van de Badjo's gekocht, gebruikt als trompet, om aan de omliggende dorpen te berichten dat er onraad is; ook geblazen bij het verbranden van het gevelde hout op de akkers, om daardoor den wind te roepen; in het smalle gedeelte der schelp is een gat gebikt, waarop men blaast; *montoea-ntoeangi,* op de triton-schelp blazen.

ntoede; *mekintoede,* zich aanstellen, zoeken de aandacht te trekken, zoeken opgemerkt te worden.

ntoedjoe (vgl. *tioe,* Par. *toejoe*), riet van dezelfde soort als *tioe,* maar grooter en langer; groeit eveneens in moerassen en waterrijke streken *(ri kaketomba'nja, ri kakeoeë'nja).*

ntolo; *ntolo-ntolo* [Mor. id.], schietgat in een aarden wal, bestaande uit een bamboe-koker; watergang, duiker, in den weg gemaakt.

maboentolo, iets uitschenken of uitstorten zoodat het naar buiten gulpt of gutst; *teboentolo,* gulpend of gutsend tevoorschijn komen.

ntonja, verkorte vorm v. *ntongonja,* zie *tongo.*

ntono, pr. t. v. *ntano* (dus, intusschen).

[**ntoonja**, zie *tongo.*]

O. OE.

1. **oa** [vgl. 1. *roa*], stam v. e. w. w. dat oorspr. onderzoeken, navragen, oorzaak zoeken beduidt; de stam op zich zelf beteekent thans: middel om zich te laten gelden, kunstgreep, voorbedachte houding, die dient om indruk te maken, zijn zin door te drijven, gelijk te krijgen, een ander er in te laten loopen. *dja oanja,* hij heeft het er maar om gedaan, *dja oanja medoengkalaka ri lomboe pai nalaeta noe lioenja,* hij heeft zich opzettelijk in het slijk laten vallen, zoodat zijn gezicht zwart is, *sondo oanja,* hij heeft vele opzette-

lijkheden, voorbedachte streken, middelen om zijn zin te krijgen; *baoa*, uitvrager, onderzoeker, iemd. die alles precies wil weten; verder ook: aansteller, iemd. die zich onschuldig voordoet, maar voorbedacht handelt; *baoa siko, sangadi djela ri koeti²nja, nepa noeowe*, ge zijt een uitvrager, eerst als ge tot het uiterste komt, houdt ge op; *ma'oa*, ondervragen, informeeren, uitvragen, onderzoeken, eene vrouw vragen; het er om doen, opzettelijk verrichten, in deze laatste beteekenissen steeds *ma'oamo* of *ma'oaka*, in P. ook *ma'oanja*; *na'oanja, na'oaka*, hij doet het er om; *na'oa rongonja rioenja, morongomo, nepa na'oa wo'oe jakoe*, hij heeft zijne eerste vrouw gevraagd en nadat hij getrouwd was heeft hij ook mij gevraagd; *taoe mewawo, konomo pac saliranja, napompaoeka pae: banja koe'oamo mampomai siko, Poeë Pae, dja koemewawo, konomo siko*, als iemd. wiedt en met haar schoffel de rijst raakt, spreekt zij die aan: ik heb niet met opzet u gesneden, Vrouwe Rijst, ik ben maar aan 't wieden en het heeft u geraakt; *ana we'a mandioe, nasoemba ntoeama, mongari²*, *dja na'oanja, da napangkita ntoeama*, een badend meisje, dat plotseling door een man wordt aangetroffen en aan 't schreeuwen gaat, doet dat opzettelijk om door dien man gezien te worden; *dja noe'oa manawoe, melele ri wata oso*, je hebt het er om gedaan om te vallen (wdl. „je hebt er om gevraagd te vallen"), door over een verrotten boomstam te loopen; *jakoemo karapoe'oenja, si'a podo napo'oa²ka nganganja ri siko*, van mij is het plan uitgegaan, hij heeft maar zijn gepraat met opzet bij u op den voorgrond gezet; *na'oamo tengo²*, hij heeft gedaan alsof hij gek was; *na'oaka mengeroe, be woesoe ngeroenja*, hij doet alsof hij sirih-speeksel loost, maar hij heeft geen sirih-spog in den mond; *nda'oaka ndapowia*, 't wordt met opzet gedaan.

meoa, meoasi, vragen, onderzoeken (intr.); *meoa* is vooral: een meisje ten huwelijk vragen, *magampi peoa*, een verlovingsgeschenk in bezit hebben, verloofd zijn; *mampeoa*, ten huwelijk vragen (tr.); *mampeoasi*, vragen naar, onderzoek doen naar; *ine, ndipeoakakoe i Baele; ndjo'oemo inenja mampeoa; roo meoa, mewalili moeni*, moeder, vraagt u voor mij B. ten huwelijk; toen ging de moeder haar vragen; na het huwelijksaanzoek gedaan te hebben, keerde zij terug; *da koepeoasi to'o ntontji sindjaoe*, laat ik den naam van gindschen vogel eens vragen; *maoe be ndipeoasi, bare'e madago koeto'o*, dien moet u liever niet vragen, ik mag hem niet zeggen; *da koepeoasi ri komi, bara maoro kompomi*, ik wil u vragen, of u ook honger heeft; *baoa, baoasi, bampeoasi*, iemd. die naar alles vraagt.

mangoa, inhalig, veeleischend; berekenend, alles voor zich zelf nemend; *doi karatasa doi mangoa*, papieren geld is zelfzuchtig geld (omdat het zich niet laat verdeelen).

kala'oa; *mekala'oa*, zijn best doen om uit de draagsarong naar beneden te glijden, v. e. klein kind (contaminatie v. *mekalawoejoe* en *oa*).

2. **oa**, een woordje dat veel wordt gebruikt bij het zingen van wiegeliedjes, *oa, oa, iomo*, ja, ja, goed hoor! *oa, oamo i be'a*, sus, sus het zusje, *oa, oamo i kede*, sus, sus het broertje; *mompa'oa, mompapa'oa*, wiegeliedjes zingen; *mampa'oaka ananggodi*, voor een kind wiegeliedjes zingen, ook *mampompa'oaka*.

Amp. *mooa*, het loeien van runderen.

3. **oa** (vgl. 2. *oea*); pr. t. *mongoa*, zich openen (v. d. weg); Tor. III, 691, 41.

4. **oa** (uit het Boeg. *oang*), een waarde van 10 haantjes-duiten (ruim $2^1/_2$ ct.), aan het strand ook syn. m. *doi*, geld; *saoa, roeaoa*, 10, 20 haantjes-duiten.

mampo'oaka, te gelde maken, verkoopen.

o'a, soort van bij, grooter dan de *sarese*; ook een nest van deze bijtjes wordt vaak met *o'a* aangeduid.

oaa (vgl. *ongaa*), nab. van het huilen v. e. klein kind; *mo'oaa*, huilen, v. kleine kinderen.

obo (Mal. *rĕbah*, Tag. *giba*, Bag. *gobba*, Tir. *reba, geba*, Ilk. *rebba*), stand van buffelhorens die naar achteren over den nek loopen; *dja moobo² ananggodi*, het kind staat op vallen, helt over, is neergevallen.

toeobo (Laj. *tiobo*); *mantoeobo*, ondersteboven slaan, over den kop gaan; *mantoeobosi, mampakatoeobo*, ondersteboven keeren, op den kop zetten; *tetoeobo*, omgeslagen, ondersteboven, op den kop geraakt, *tetoeobo ri kobati*, omgeslagen in de wieg; *mantoeobo To Sangira manoentoe baoela, pai napantoeobo, maka napakatetoeobo nTo Koekoe*, de lieden van Sangira zijn ondersteboven gepraat bij het bespreken van eene buffelzaak, en dat zij ondersteboven zijn gegaan is, omdat die van Koekoe hen ondersteboven gepraat hebben.

tebaliobo, tebalioboki, op den kop geraakt, ondersteboven gekeerd.

óbosi of *poobosi*, rijst of toespijs die men onder 't eten nog als tweede gerecht tusschen twee eters neerzet, om samen te deelen; w. t. *pondangani, toentoengi, pobo'a* (P.); *dja nawaliobosi*, hij heeft het opnieuw gedaan.

1. **oda** (vgl. *koda, odja*, [*kodja*, enz. en Mor. *ngoda*]), gleuf, bv. in een balk, die daarin is uitgehakt om er iets in te passen; *mooda*, een gleuf, een versmalling, een slinking vertoonen, *manoe da mooda*, de kippen zullen minderen; *maodaki kadjoe*, in een balk een gleuf uithakken, om daarin een anderen balk haaks te laten passen, *kadjoe ndaodaki, sampole kadjoe ri wawonja oepitinja, ntje'e ndapo'oe ntimali²*, *sangkala to'onja*, in een stuk hout worden gleuven gemaakt, een ander stuk hout wordt er van boven op geklemd en die worden samengebonden, dat heet een voetblok (strafwerktuig). *taono igego ndaodaki*, het handvat van de lans die bij het godsoordeel wordt gebruikt is gegleufd, *taono ndaodaki, sape paodaki*, het handvat is gegroefd, de groeving loopt er geheel om heen.

mengodawaka, meloengoda [vgl. *loeade*], *meloeloengoda*, komen kijken of luisteren, met gerekten hals en gerekt lichaam, uit nieuwsgierigheid, zonder zich te verbergen.

wingoda, woengoda, ineens een gespannen, gerekte houding aannemende, uit aandacht.

2. **oda** (Par. id.), pr. t. = B. *edja* (trap); *moodaodai*, voorzien zijn van eene trap; *tadoe oda*, voet v. d. trap.

ode, samengesteld uit de tusschenwerpsels *oo* en *dee*, [zie ald.]; *ode inekoe*, och, lieve moeder! een uitroep van verbazing; *mo'ode*, klagende uitroepen slaken, klagen; *ma'ode*, over iets klagen, *na'ode oeë, dja lawa*, hij klaagt over het water, dat het zoo ver is.

meode (intr.), *mampeode* (tr.), klagen, klagen over, *lipoe Kadjoe Mapeni ndapapoto'o wo'oe Peode Oeë, maka be ndate oeë*, het dorp K. M. werd ook wel genoemd „Smacht naar Water", want er was geen water; *napeode boere*, hij snakt naar zout.

odja (vgl. 1. *oda, koda, kodja*, [1. *odjo*], enz.); *meodja*, zich worgen, zich ophangen, aan een strik of lus, *meodja taoe wando, wajaa nadika ri le'enja*, de gek heeft zich opgehangen, hij heeft een touw om zijn hals gedaan; *maodja*, iem. worgen, ophangen; *mampapaodja*, doen worgen, gelasten te worgen, *napapaodjaka wajaa*, hij heeft hem doen worgen met een touw; *teodja le'enja*, zijn hals is door ophanging geworgd; de omspanning van een armring wordt ook *odjanja (kodjanja, jombenja)* genoemd.

Amp. *odja*, w. t. v. *tindea* (bos).

1. **odjo** (vgl. *ondjo, odja, todjo*, 2. *toro*, enz. en Mal. *oendjoer*), stijf, recht uitgestrekt en moeilijk te buigen, *odjo palekoe, be maloeane*, mijn arm is stijf, niet buigzaam; *modjo* (uit *oemodjo*), zich in de lengte uitstrekkende, langgerekt, *modjonja*, de lengte van iets; *meodjo*, zich in de lengte oprichten, zich lang maken, *ntongo mpeodjo nakaemo oewi setoe*, zij groef die knollen uit terwijl ze nog bezig waren te groeien, *tondoenja meodjo²*, *dja koronja kodi²*, zijne horens zijn flink uitgegroeid, maar zijn lichaam is klein (v. e. dwergachtigen buffel); *meodjopaka*, zich uitrekken, de beenen recht voor zich uitstrekken; *silo soga ndajojo, ntongo majoesapa, ndapapeodjo*, een harsfakkel wordt gerold en terwijl de hars nog week is, wordt ze uitgerekt, *inodo ndadodo ndapapeodjo*, geklopte boomschors wordt gerekt; *teodjo*, lang uitgestrekt, uitgerekt; *moodjo-odjo baoe, melantowaka ri wawo ndano, mpoeoe nasangke ngkoa'a*, de visschen strekken zich uit en laten zich drijven aan de oppervlakte van 't Meer,

eo, de 2de—8ste dag der maanmaand (Tor. II, 18, 265, 356).

oealoe, pr. t. (vgl. *oeajoe*), acht, *oealoe nápi*, acht lagen.

oeani (Boeg. id., Mak. *bani*, Niass. *wani*, Bim. *ani*), honingbij; *djoejoe oeani*, honing; *oema oeani*, bijennest, w. t. *indo mpanggere*; *tingkoe oeani*, kunstmatig bijennest, een schuine paal of plank met een afdakje, ingesmeerd met zoeten palmwijn, waarop de bijen hun nest maken (Measa, 76, 38—40); *ana oeani ndakoni*, bijenlarven worden gegeten.

oeapa, pr. t. = *aopo* (vier).

oease (Austron. *wasaj*), bijl; *mo'oease*, een bijl hebben; *me'oease*, een bijl gebruiken; *ma-'oease*, iets met de bijl omhakken, bewerken, *dja sambela na'oease*, *madoengkamo kadjoe*, slechts één bijlslag had hij er in gegeven of de boom viel al; *wela mpa'oeasea*, de plek waar men iets met de bijl heeft getroffen.

oeatoe, Str. B. (uit het Boeg. *wëtoe*), de voor de vijfmaal daags te verrichten Moh. godsdienstoefening vastgestelde tijd, ook wel gebruikt voor: de bepaalde of geëigende tijd voor iets. Tor. I, 328.

1. **oeba** (vgl. 2. *oemba* [en Mor. *oeba*]), het gedeelte van de bamboe dat tusschen den harden buitenbast en den zachten binnenbast zit, vooral van de *tobalo* en *wojo kodjo*, daar dit wordt gebruikt voor het vlechten van mandjes (*bingka*), zie Tor. II, 330; *mooeba*, in een sarong op den rug dragen, zooals lichte vrachten, kinderen, de sirih-benoodigdheden; *maoeba* (tr.), iets in de sarong dragen, *naoeba toea'inja, bare'e masae naepe bare-'emo nakoto maoeba*, zij droeg haar zusje in de sarong, spoedig gevoelde ze dat ze haar niet meer kon dragen; *paoeba*, draagsarong, *mopaoeba*, een draagsarong gebruiken, *mampopaoeba*, tot draagsarong gebruiken; *ntindja nakajai wauroe, napapaoebaka ndjai woetongonja*, flang! raakte hij het varken met de jachtspeer, hij dreef het die in zijn rug (deed het de speer op den rug dragen), *koepapaoebaka*, ik heb hem ('t geen hij moest dragen) op den rug geladen; *mombeoeba*[2], mekaar op den rug dragen, *mampapombe-oeba pale*, de eene hand op de andere leggen. *mokeoeba, mokaoeba pela*, de huid zwelt op, vertoont zwellingen.

monggaraoeba, mongkaraoeba, elkaar bezwangeren, v. dieren; *mombenggaraoeba*, mekaar op 't lijf hangen, om den hals, op den rug, om zich door elkaar te laten dragen, v. vruchten: dicht op elkaar groeien, zooals lansats, waarvan de jongere laag zich door de oudere laat dragen.

metingkaoeba, zich op den rug (al of niet in een sarong) laten dragen, bij een ander op den rug gaan zitten, *kando metingkaoeba ri baoela*, de reiger gaat op den rug v. d. buffel staan; *mantingkaoeba*, zich door iemd. laten dragen, iemd. op den rug zitten, *natingkaoeba mboela tinanja*, de bok bespringt zijn wijfje; *mantingkaraoeba*, plotseling op den rug springen, *natingkaraoebasi nggaranggo, nasaloeanggapi*, de krokodil sprong hem plotseling op den rug en greep hem aan.

2. **oeba** (uit het Boeg. *oeba'*), buskruit.

oebago, pr. t.; *me'oebago*, vragen; vgl. B. *mekoetana (bago = tana)*.

oebati, Tog. (uit het Mal. *oebat*), buskruit.

oedi, pr. t., *kato'oedi ando* = B. *kasojoa eo* (zonsondergang).

oedja (Austron. *hoedjan, hoedan*), regen, *oedja mpongojoe*, regen met harden wind (Tor. I, 53), *oedja karinti*[2], stofregen, *oedja marombo*, dichte regen, *oedja mpatoetoe*, zie 2. *toetoe*, *oedja mbamba eo*, regen met zonneschijn (Tor. I, 273; vgl. Mak. *bosi bambang alo*), *oedja nggara*[2] *eo*, PmB., id., *oedja ntjiwoe*[2], PmB., id., *oedja mbatoe*, zeer zware regen, *oedja boeja*, langzame regen, die lang duurt en waarbij de lucht dus niet zwart ziet, *ane kono oedja tanoana noe ananggodi, nasoelati ndaja noe inenja pai napantopo tanoana noe ananja, nato'o: topo tanoana noe anakoe, ne'e malai*[2], als er regen op den schedel van een kind valt, is de moeder bang, zoodat zij op den schedel van haar kind slaat en zegt: sla den levensgeest van mijn kind er in, dat hij niet wegga, *oedjamo*, 't regent; *ne'e mooedja*[2], niet in den regen loopen; *pooedja*, regentijd.

oedja-oedja, eene soort onderwetsch katoen (*bana*).

maoedjani, beregenen, *ane madoedoe ndaoedjani, da oso kadjoe setoe*, als het geregeld beregend wordt, dan wordt dat hout rot, *ane moadjoepa Tamangkapa, ntje'e wo'oe naoedjani se'e*, als het sterrenbeeld De Haan nog in 't midden van den hemel staat, dan brengt het ook regen mede (voor de rijst).

Zie verder Tor. II, 258—263, en Measa 76, bl. 76—90; w. t. v. *oedja* zijn: *aucoe, siampoe, sese ngkadjoe, mandoedoe, ndorago, patido*.

oedjo (vgl. 1. *koedjo*); *kaoedjo-oedjo*, op en neer gaand, zooals iets dat telkens doorzakt, *witinja teoesopaka, molooe*[2], *melindja kaoedjo*[2], zijn voet is verzwikt, zijn been buigt door, hij loopt mank (gedurig op het ééne been doorzakkende); *tingkeoedjo*, mank, kreupel loopende.

oedjoe (vgl. *poedjoe*, [*ngoedjoe*] en Mak. *oejoeng*, Boeg. *oedjoeng*), bos, bundel, *togooedjoe*, drie bos, drie bundels, *inaoe roeaoedjoe*, twee pakjes groente; *mampasaoedjoe*, bij elkaar binden, samenbundelen, met elkaar vereenigen, *eranja naporongo pai we'anja, taoe sangkompo napasaoedjoe*, hij heeft zijne schoonzuster gehuwd nevens zijne vrouw, twee zusters heeft hij in één pak gebonden, *pasaoedjoe loka pai inaoe*, doe de pisangs en de groente in één pak; *maoedjoe, mangaoedjoe*, bundelen, binden, vastmaken, met banden omwinden, *paka raoedjoe ri goema mpenai, paka* wordt gewonden om de zwaardscheede, *touroe naoedjoe mbajaa*, suikerriet heeft hij bijeengebonden met een liaan; *sioedjoe*, te zamen gebonden, in één bundel vereenigd, aan elkaar vastgemaakt, *sioedjoe karamanja, simpigari, mombe'oepi gaga*, zijne vingers zijn aaneengegroeid, aan elkaar vastgegroeid, ze zitten te dicht op elkaar; *kapotesasaoedjoe*, we hebben er elk één pak van gemaakt.

oedjoe[2], een draagbare schutting of verschansing, vroeger door belegeraars gebruikt. van denzelfden aard als de *lako*[2], maar geheel van bamboe.

1. **oedo** (vgl. 1. *toedjoe*, enz.); *paoedo*, toespraak, vermaning, onderricht; *mepaoedo*, iets wetenswaardigs voordragen, onderwijs, uitleg geven, *mepaoedo mordado*, de schilderkunst (op geklopte boomschors) uitleggen; *mompaoedo*, onderwijzen, onderrichten, *ndapaoedo baoela*, de buffel wordt afgericht; *mekipaoedo*, zich laten onderrichten door een ander, in de leer zijn bij een deskundige.

pr. t. *koepaoedo poragia*, ik geef den regenboog eene vermaning.

2. **oedo**, pr. t. (vgl. B. *moedo*); *oedo*[2], bewolkt, *oedo*[2] *tadoe langi*, de horizont is bewolkt, *oedo*[2] *boemboengani*, de nok van 't dak is flauw te zien.

3. **oedo** (vgl. *oedoki*, [*poedo*]), Amp. = B. *kede* (ventje), *tomenga* (wichtje, [meisje]).

1. **oedoe** (Jav. *idoe*); *kaoedoe*[2] *oeëloe*, het speeksel komt overvloedig op, bij watertanden.

2. **oedoe** (vgl. *ngoedjoe*); Saloem. *ma'oedoe*, kussen.

3. **oedoe** (Jav. *oedoed*), pr. t., *taure ndioedoe ndilangi*, bladeren die [gij] moet rooken, in de lucht blazen.

oédoki, Tog. = 3. *oedo*.

oeë (uit *oeai*, Nap. *owai*, Austron. *wair*), water, vocht, sap, *oeë ntjoesoe*, melk, *oeë ngkajoekoe*, kokoswater, *oeë ndainoe*, drinkwater, *oeë mata*, traan, *oeë mbio*, het troebele water dat boven op de rijst komt bij 't koken (rijstwater, wordt aan zieken, honden of varkens gegeven of weggegooid), *oeë ngkatoewoe saeo* „water waarvan men in één dag groot wordt", of *oeë ngkaronga bangke* „water om spoedig groot te worden", een tooverwater, waarin men (in de verhalen) kinderen van voorname lieden baadt, zoodat zij buitengewoon snel opgroeien, *oeë soejoe*, lijkvocht, vocht van waterzuchtigen, vocht dat uit wonden komt (lymphe); tegenover *tasi* (zeewater) is *oeë* „zoet water"; *oeënja* wordt ook wel gebruikt als: winst, voordeel van iets, *samba'a roepia oeënja*, de winst is *f* 1, *i sema da madjila oeënja?* wie krijgt dan de winst er van?

maoeë, vocht bevattend, *maoeë soesoe*, de borst heeft zog; *mbooeë*, naar water riekend of smakend, flauw van smaak (bv. palmwijn); *ke'oeë*, waterig, met water er in; *mooeë*[2], in

't water spelen, aldoor in 't water loopen, *to pooeë*², liefhebber van in 't water loopen; *maoeësi, mangaoeësi,* bevochtigen, met water begieten of vullen, *da koeoeësi koera,* ik zal maar water in den pot doen; overdr.: *anoe maloeloe rajanja naoeësi noe anoe mapeni rajanja,* wie zacht van gemoed is wordt aangestoken (bevochtigd) door dengene die hard van gemoed is; *mombeoeë-oeësi,* elkaar bevochtigen, beïnvloeden, aansteken; *papooeë sakodi bontje, mapeni gaga,* doe nog wat water bij de rijstepap, ze is te droog.

to perioeë, iemand die veel naar 't water gaat.

karioeë „waterdier", [*toempoe oeë* „heer v. h. water"], w. t. v. *garanggo,* krokodil.

nggonggo oeë, zie *nggonggo.*

Amp. *mooeë,* de handen wasschen; *mangoeesi,* bevochtigen, bewateren, schoonwasschen; *nioeë gombo,* de zaak is beslist.

Tog. *terioeë djaja,* de weg helt (zooals een pad naar het water doorgaans doet).

oeëloe (vgl. 1. *elo,* 1. *iloe,* enz., vgl. ook Par. Koel. *iloe,* Niass. *ilo,* Sang. *ĕdoe*), spog, speeksel (doch niet van de sirih-pruim), *oeëloe maboeja, ngeroe mawaa,* speeksel is wit, sirih-spog is rood; *me'oeëloe,* spuwen, kwijlen; *ne'e noe'oeëloesi djoia,* bespuw den vloer niet; *ke'oeëloe,* met speeksel er aan.

oeëtoe, PmB. = B. *setoe,* die, dat.

oega; *kaoega-oega,* een gedempt geruisch makend, bv. bij praten, dat niet duidelijk te hooren is.

oégangi (vgl. 2. *oeja* enz.), de vezeldraden v. pisangbast en ananas-bladeren.

oégasi (vgl. *goega(si)* en Tob. *oeras,* Tir. *oerah(ĕn),* Kar. *oegah(ĕn),* Bag. *horas,* Tag. Solog *hoegas,* Sang. *oehasĕ*); *maoegasi,* betten, afwasschen, van wonden, *naoegasi wela, napataka pakoeli,* hij bette de wond en legde er medicijn op.

oege, pr. t.; *rooege,* syn. met *ronangi,* overwinnen; *tarooege, ntaronangi,* wij overwinnen het, overmeesteren het; *boeja boi merooeje,* laat de sarong het niet winnen (langer bestaan dan ik); *Weoege,* vr. eigenn.

oego; *maoego,* vergaan, opgeteerd, *maoego raja,* vermoeid, uitgeput, op, *maoego raja melindja,* uitgeput van 't loopen.

1. **oei,** kreet die vaak ten antwoord wordt gegeven door iemd. die zich hoort roepen; *me'oei,* roepen, krijten; *ma'oei,* roepen om, krijten om, *me'oei ananggodi, na'oei papanja,* het kind krijt, roept om zijn vader.

2. **oei**; *bingka ndaoei,* een mandje dat gevlochten is naar het patroon, afgebeeld en beschreven Tor. II, 333; zie ook *ra'oei.*

oe'i, het gelmid dat men vooraf laat hooren, als men aarzelend spreekt, *oe'imo, panangimo, bare'emo nakoto mesono,* hij kan zijne woorden niet vinden, hij weet niets meer te zeggen, hij kan niet meer antwoorden; *ka'oe'i*², het geluid laten hooren dat men bij aarzelend spreken maakt.

oeii, suizing in de ooren, slechthoorend, doof, *oeii talingakoe,* mijn oor suist, ik ben doof, hardhoorend.

1. **oeja** (vgl. Sa'd. *poeja* „het Doodenland", B. pr. t. *mo'oeja* = *momoeja*; zeer wrsch. is *oeja* = *poeja,* stam van *momoeja* „planten, neerleggen in den grond"); *mooeja* (intr.), *maoeja* (tr.), vruchten laten liggen, om ze rijp te doen worden, onrijpe vruchten door liggen doen rijpen, groene tabak omwikkelen en laten liggen, om ze geel te laten worden, *sangadi maria mbengi ndaoeja nepa matasa,* eerst als ze lang zijn te rijpen gelegd, worden ze rijp, *dja naoeja*² *djoe'anja,* hij rekt zijne ziekte maar, maakt ze noodeloos lang (uit luiheid), *dja ndaoeja*² *posoesa, be ronga ndapowia,* het feest laat men maar voor 't geen het is, men houdt het niet spoedig; *montataoeja,* zwijgend en verstoord zijn.

mamaoeja (met dubbel prefix), w. t. v. *motengke* (welk woord verboden is en alleen op het feest zelf mag worden uitgesproken), het groote doodenfeest vieren, ook *momamaoeja* (intr.) en *mampomamaoeja* (tr.); van denzelfd. stam *momoeja* „planten", dus „begraven, bijzetten" (als w. t. is het een weinig verminkt).

pr. t. *mo'oeja* = B. *momoeja* (planten).

2. **oeja** (vgl. *oegangi, oejangi* en Mor. *oela,* Sang. *oelang,* Bent. Ponos. Mong. Tontmb. *oelang,* Tons. *oedang*), het touw waarmede het lemmet van de jachtspeer *(kajai)* aan de schacht vastzit.

oejangi (vgl. *oegangi*), PmB. = B. 2. *oeja.*

oejapi ([Mor. *iapi*]; vgl. *japi,* enz.), gezwollen milt, gevolg van malaria; *ke'oejapi,* met een gezwollen milt.

oejo [vgl. *toejo*], pr. t.; *ma'oejo* = B. *mampeboo* (roepen), *njamo na'oejo ntedodo,* al wordt ge ook door een geest geroepen; *mampo'oejo ngaloe,* den wind roepen; *mepo'oejo, mepogomba,* priesterzang voordragen, *anoe koepepo'oejoka,* de reden waarom ik u heb geroepen, *ba masawe mpepo'oejo,* niet lang heeft het roepen geduurd; *koepo'oejoka monomoe,* ik zal het u zeggen.

roemo'oejo, [zie *lembo*].

1. **oejoe** (Mal. Soend. Jav. *oeloer,* Tag. *hoelog,* vgl. *woeloe*); *meoejoe,* neerkomen, zakken, zooals iets dat van boven af wordt neergelaten, *meoejoe toemoë noenoe,* de luchtwortels van de ficus hangen naar beneden, *sangadi meoejoe ri tana soenggare noe asoe,* eerst als de achterteen der honden afhangt op den grond; *ma(nga)oejoe,* neerlaten, doen zakken, *banja kami anoe mangaoejoe posintoewoe,* wij zijn het niet die de vriendschap hebben prijsgegeven (hebben laten zakken), *taoe naoejoe ndja'inja,* iemd. dien zijne verwanten hebben laten zakken, bv. aan den vijand uitgeleverd, *taoe ndaoejoe ri po'iwali, bemo re'e dja'inja mantoendoegi,* menschen die men hun eigen zaak laat uitvechten, die niet meer door een verwanten stam worden bijgestaan; *mampekioejoe,* vragen te laten zakken; *mekalaoejoe,* zich laten zakken; *mamposioejoe doeanga,* medehelpen om het vaartuig te laten zakken.

2. **oejoe** (IN. *oeloe*), begin, eerste, *oejoe mpalainja,* toen hij voor 't eerst wegging, *oejoe mpangkitakoe Rano se'i*², nu is het de eerste keer dat ik het Meer heb gezien, *oejoe mpoananja ri Lalode,* hare eerste bevalling is geschied te L., *oejoe mpampoananja 'toeama,* dien zij het eerst heeft gebaard was een jongen.

ana oejoeë, eerstgeborene.

oejoe djila, L. = *oeroe djila,* zie aldr.

oejoeë, zie 2. *oejoe.*

oejoemboeta, zie *oemboe.*

oejoempi (Nap. Bad. *aloempi*); *ma'oejoempi,* 3 strengen tot één vlechten, *na'oejoempi nTo Sina woejoeanja owi, nasoempa ntjabe,* de Chineezen vlochten vroeger hun haar en verlengden de vlecht met zijde, *montilala na-'oejoempi noe ana we'a, naposiga,* de meisjes vlechten reukgras tot strengen en gebruiken het als geurkruid.

1. **oeka** (Minah. t. Ponos. Mong. *oeka'* „kokosdop"), zwartsel (roet van verbrande kokosdop), om gevijlde tanden te zwarten, Tor. II, 79; *naoekasi ngisinja,* hij heeft zijne tanden gezwart, *bare'e re'e oeka da ndaoekasika ngisi,* er was geen zwartsel om er de tanden mee te zwarten.

2. **oeka** (vgl. 1. *woeka,* Leb. *oekĕ* „op, ten einde"); *maoekati,* wdl. „uitgetrokken", ten einde, op, *maoeka-oekati,* heelemaal op, *da maoekati lana, be ndiingki*², de olie zal opraken, gijl. gebruikt ze niet met mate, *ri Rano be maoeka-oekati wajawo, sasangkinowia re'e, ane ndapepali,* aan het Meer raakt de visch heelemaal niet op, elken avond is er, als men er op uitgaat, *madja'a songka ngkabosenja pai nakaoekati ntaoe,* het beleid van het hoofd is slecht, zoodat de menschen verdwijnen, *bare'e maoeka*²*ti kadjela baoela ri kami,* onophoudelijk komen er buffels bij ons; *maoekati* (tr.), *mangaoekati,* uithalen, uittrekken, *oekati gapasi, koepampondjaoeka,* trek een draad uit (de streng) opdat ik er mee naaie; *oekatinja napogapasi,* de uitgetrokken draden gebruikt ze als garen.

3. **oeka,** PmB., n. v. e. kruipplant.

oeki (Mal. Jav. *oekir,* Tag. *doekit,* Mak. *oekiri'*, Boeg. *oeki'*); *mo'oeki,* graveeren, uitsnijden, teekenen; het patroon wordt vaak *oekinja* genoemd; *To Napoe lo'e mo'oeki,* de Napoeërs zijn bedreven in het snijden (in hout of hoorn); *taono madago oekinja,* een handvat met fraai snijwerk; *ma(nga)'oeki,* uitsnijden (tr.), *madolidi goema se'i, i sema ma'oeki?* deze zwaardscheede is fraai, wie heeft ze met snijwerk versierd? Thans bet. *oeki* ook

„schrijven"; [*nda'oeki ri masina*, gedrukt].

1. **oeko** (vgl. *loeko*); *meoeko*², de baas zijn, den baas spelen; *maoeko*², overheerschen, den baas spelen over, *ananggodi meoeko*², *naoeko*² *inenja*, het kind is de baas, het speelt den baas over zijne moeder, *asoe naoeko*² *noe joenoenja*, een hond die door de andere honden op den kop gezeten wordt, *kami naoeko*² *ntaoe sambali ri pompaoe*, onze tegenpartij heeft het van ons gewonnen bij de behandeling der rechtszaak.

2. **oeko** (vgl. *soeko* [en Mor. *oeko*, opsluiten, opbergen]); *ma'oeko*, afzonderlijk leggen, bewaren, spaarzaam of zorgvuldig omgaan met, *paemoe dja noe'oeko, be sawe noewaika joenoe*, met je rijst zijt ge maar spaarzaam, ge geeft er niet eens van aan anderen, *paoemoe ne'e noe'oeko*², wees met je woorden niet zuinig; *soempa mpo'oeko*², het mandje waarin men de rijst bewaart die men gestampt heeft uit de bossen, die bij het *mangore* worden gegeten (Tor. II, 283), eerst door de leidster bij den oogst, na den oogst ook door de andere huisgenooten.

[**oëkoebi**; *me'oekoebi* = *me'oekoedi*.]

oëkoedi (vgl. *toemanimoengkoe* en Minah. t. *nimoe'koer*, *imoe'koer*, Ponos. *dimoekoer*, Bent. *himoekoer*, Boeool *ginoekoeloe*, Sang. *himoekoedé*, Tal. *timoe'oeda* „geest, ziel"; vgl. Tontmb. Jav. *oekoer*, Soend. *ngoekoer* „toegemeten lot", Tob. *oehoer*, Kar. *oekoer*, Pamp. Tir. *oekoel*, Tag. Bis. *okol*, Bag. *okor* „gedachte, lot"); *me'oekoedi*, het lichaam van een zieke op verschillende plaatsen aanraken met een geesthoudend voorwerp (bv. een doodshoofd), om genezing teweeg te brengen; *taoe madjoe'a naoekoedi ntonggola, da napampesili taoe anoe ndapoekoedika*, de zieken zijn door de priesteres met het doodshoofd behandeld, opdat zij (in ouderdom) mogen gelijken op dengene met wiens hoofd zij zijn aangeraakt (men neemt steeds een kop van iemd. die zeer oud is geworden); Tor. II, 124; de spreuk daarbij geuit is: *da melae ntinoewoe, da motondoe mboekotoe, ne'e da napopodo ntinoewoe aoe koepakoeli se'i ndaoekoedi*, moge zijn leven zich verlengen, mogen zijne knieën als horens boven zijn hoofd uitsteken, moge hij geen kort leven hebben, hij dien ik hier behandel met het doodshoofd.

oëkoemi, Str. B., titel van onderhoofden in de kustrijkjes der Tominibocht, het Mal. *hoekoem*, wrsch. door de O. I. C. ingevoerd.

oëkoengi, Amp., hetz. als *oekoemi*.

1. **oela** (Da'a-t. *moela*, Jav. *poelas*, Soend. *oelas*), een boom; met het sap van de vruchten der soort *oela woea* smeert men de tot kleedingstof bereide boombast in, om ze duurzaam te maken (Tor. II, 318); andere soorten zijn: *oela santja, oela tondoe* (waarvan ook de bast wordt gebruikt), *oela ndjole, oela roko*; *meoela*, op *oela*-vruchten uitgaan; *mooela*, met *oela*-sap, met verf of iets derg. werken; *maoela, maoelasi*, iets bestrijken met *oela*-sap, ook gebruikt voor „verven", *inodo ndaoelasi*, met *oela*-sap ingewreven kleedingstof, *taoe madjoe'a ndaoela mpakoeli*, de zieke wordt met geneesmiddelen ingewreven, *raoela mboejawa*, verguld, *inodo raoela mate*, foeja die zóó is bestreken met *oela*, dat ze zacht is geworden; *ne'e kantaboe*² *melindja, loge da tepooelaka ri koromoe*, loop niet onbesuisd, dan raakt het slijk op je lichaam gesmeerd.

morooela, n. v. e. boom met hard en zwaar hout, goed voor huisbouw en meubelen, die op de *oela* gelijkt.

oela [1]) *banta*, sap van den *banta*-boom (zie 1. en 2. *banta*), waarmee men touw, vooral hengeltouw (*banta*), inwrijft (*ndaoela*²*ka kajoro banta*); de bladeren worden fijngehakt en met water vermengd, om er koortslijders mee te wasschen; *oela rompo* (Tor. II, 323), een effen rood gekleurde hoofddoek, gedragen door mannen die pas één sneltocht achter den rug hebben, op tempelfeesten; ook zij die reeds meer dan 10 maal uit snellen zijn geweest, dragen weder dien hoofddoek.

2. **oela**; *meoela*, bij het tollen gezegd v. d. tol die het langst blijft draaien; *naoela noe gantji joenoenja*, de tol wint van de andere tollen; *koeoela* zegt bij het tollen hij wiens tol het langst blijft draaien, nadat hij tegen dien van

[1]) Missch. is dit *oela* id. met 2. *oeja* enz. (MS.)]

den tegenstander heeft aangebotst; *mombeoela* doen de tollen, waarvan de eene den anderen heeft geraakt, als zij beide blijven doordraaien. Tor. II, 389.

oelaja (vgl. *loelangi* en Mor. *oela*, Tag. *loelan*), lading, *mantaoenaka oelaja*, de lading lossen; *me'oelaja ri njara*, zich zelf of iets anders tot lading geven aan een paard; *pe'oelaja ntombo*, een koperen bord, dat behoort bij den bruidschat die bij het *mebolai* gegeven werd (Tor. II, 22); *pangoelaja*, het achtergedeelte v. d. rug, het kruis v. e. paard, *pangoelaja garanggo*, krokodillerug; *maoelaja* (intr.), geladen, beladen; *ma'oelaja, manga'oelaja*, beladen, *njara ndapa'oelaja wa'a rengko*, het paard waarop de goederen zijn geladen, *taoe anoe ndapa'oelaja paoe*, de man aan wien de opdracht is gegeven; *mamposi'oelaja*, mededoen met laden.

oelande, pr. t. = B. *lande* (hoog), *Opo To oelande moengkoe*, Grootvader op de berghoogte, *santi oelande*, lange zwaarden, *maoelande* = B. *marate* (hoog), parall. m. *oendede* (laag).
a) da laloei inowenja, opdat zijn leven lang zij,
b) da oelande tinoedonja, opdat zijn leeftijd hoog worde.

oelape, hetz. als *lape*, in *tolo'oelape*, zie afz.

oëlasi (vgl. *poele* [en Mor. *oelasi*]), een strik tot het vangen van muizen en boschkippen, veel gelijkend op de *sigi*, Tor. II, 368.

oele (zoowel O. Jav. *oelaa*, Mal. *oelar*, Mak. *oelara'*, Tontmb. Boeg. *oela'*, Mong. *oelag*, Sang. *oelakë*, Bik. *holag*, Ibat. *roedaj* „slang", als O. Jav. *oeléd*, Mal. *oelat*, Mak. *olo'*, Boeg. *oelé*, Tontmb. *oelër*, Mong. *oelod*, Sang. *oelidé*, Bik. *olod*, Ibat. *oeleg*, Boeool *oelodo* „worm"), slang (de python heet *doeata* of *pola*), made, rups; *oele alo*, een giftige zwarte slang, met rooden weerschijn van boven (Coluber erythrurus), deze slang valt geen menschen aan en wordt ook niet gedood, ze houdt verblijf in de dorpstempels en wordt beschouwd als draagster der *anitoe*; *oele woeri*, zwarte slang, giftig, ongev. 1 vadem lang; *oele lebora*, kleine groene slang, Dryophis prasinus; *oele jale*, vliegenmaden; *oele poedjoe*, harige rups (alg. benaming); *oele ndapoe*, kleine witte rups, die in de asch van den haard leeft; *oele kora* (of *karirea*), ingewandswormen; *oele pirio*, kleine ingewandswormen; *oele kanta*, groote soort pissebed, donkergrijs, kort en breed, welker rug op een schild lijkt; *oele mata*, w. t. v. *alinta*, zie aldr.; *oele ngkaroe* (meestal: *lengkaroe*), waterbloedzuiger, ook de naam v. e. versje dat begint met *oele, oele ngkaroe*, waarnaar een kinderspel *mooelengkaroe* heet (Tor. II, 386); *oele ndaja*, hartelap, lieveling; *oele mate*, banden van foeja, om het lijf van een doode en om het lijkkleed gebonden, bij mannen 8, bij vrouwen 9; *oele ndoro*, aardworm; *oele soeka*, krulhaar, *meoele soeka woejoeanja*, zij heeft kroeshaar; verder beteekent *oele* nog „wolf" in de tanden; *oele* is ook w. t. v. *garanggo* (krokodil); bij het terugroepen der zielestof wordt deze *oele* genoemd, bv. bij het niezen: *jawati oele ri ngojo*, houd de slang in het ravijn tegen!

keoele, met maden, wormen, rupsen of slangen er in; *naoele lomboe witikoe, tedjondjo, koeno'o waima'i pai napaoele lomboe*, het slijk is om mijn voet gedraaid, hij zakte er in, ik trok hem op en toen draaide het slijk er zich om; *naoele koro* „ze wringt zich om", groeistadium van de rijst bij het begin van het vruchtzetten, als de stengel zich gaat omdraaien; *naoelesi pela naketi*, het vel dat hij met de vingers heeft geknepen, draait hij om; *ndapeoelei laoembe, ane bemo marombo katoewoenja*, de sirih-planten worden van rupsen bevrijd, als ze niet welig meer staan; *meoelesaka*, zich heen en weer wentelen en krommen, bv. als men ziek is of niet kan slapen, *meoelesaka taoe da mewoenoe*, iemand die een speerworp wil doen, buigt zijn lichaam.

mangkaoele, ineendraaien, in elkaar wringen, *ananggodi nakaoele noe inenja*, (het oor) van 't kind wordt door de moeder omgedraaid (als straf), *ndakaoele, masae tepajoamo moeni*, 't was in elkaar gedraaid, maar na eenigen tijd werd het weer recht, *witi nakaoele noe lomboe*, de modder heeft zich om de beenen geslingerd, *rakaoele woea ntibesi, nepa rale-*

pasi, de peulen der erten worden van den steel gedraaid en dan gedopt; *penai tekaoele gajangi to'onja,* een zwaard dat als een slang gedraaid is heet een kris; *koeto'o da ndekoe, dja nakaoele²si, tekaoele kodjo paoenja,* ik beval hem te gaan, maar hij draaide er slechts om heen, zijne redeneering was erg gewrongen; *tekakaoele dopi memoele,* de kromgetrokken planken buigen zich, *banoea tekakaoele nononja,* een huis met kromme palen; *mekakaoele ri awoe,* zich wentelen in het stof; *mekawaoele* (L.), *metodooele* (P.), zich in bochten wringen, overdr.: allerlei streken aanwenden om zich aan iets te onttrekken, *mekawaoele taoe ma'oease kadjoe,* menschen die een boom met de bijl omhakken, wringen het lichaam, *metodooele, madjoe'a komponja,* hij wringt zich in bochten, hij heeft buikpijn; *nakaraoele, nakorooele woejoeanja, nepa napoele,* zij draait haar haar in een wrong en steekt het dan op; *mombekaoele woejoea nTo Sina, singkajoro,* het haar der Chineezen is in elkaar gevlochten, tot één streng; *kaoele-oele pelindjanja, ewa taoe majangoe,* hij loopt slingerend, als een dronken man; *mombaoele,* dwarsslingeren, zich slingerend bewegen, *gantji mombaoele, da mate,* de tol slingert heen en weer, hij zal uitgaan; *mombambaoele,* zich in bochten wringen.

borooele, srt. kralen die met slingerende lijnen zijn geteekend; *ndaborooele,* met een slingerende lijn omwonden, *ndaborooele tananda ala, boi mapoe'a,* de vloerbalken der rijstschuur zijn omwonden, opdat ze niet doorbreken; *simbaraoele, simborooele, siborooele, metoembengkoe ewa kajoro,* ineengedraaid, in elkaar gevlochten, zooals een touw, *terompo jakoe, simbaraoele palekoe,* ik viel en mijn arm was heelemaal uit het lid gedraaid, *simbaraoele laboekoe,* mijn kapmes is verdraaid, *kadjoe simbaraoele katoewoenja,* een boom die in windingen opgroeit, alsof de stam zich omdraait.

montooele, zich er uitdraaien, eene zaak waarin men geen lust heeft, onder allerlei voorwendsels uitstellen, bakzeil halen, zijne woorden intrekken, *nawali mpontooele,* hij heeft het weer ingetrokken, *montooele, ewa memoele,* er omheen draaien, alsof men zich wringt, *montooele, i owi be napodjo,* hij heeft zich omgedraaid, vroeger wilde hij niet.

bangoele, zie afz.

pr. t. *ndaporooele tinengko,* men draait het haar tot een wrong.

Amp. *oele ngai* = B. *tagai* (oproller, millioenpoot, Julus); *naoele mbonti kijoekoe,* de apen draaien de kokosnoten van den boom af; *naoelesaka ngoedjoenja, malawi toentoenja,* hij verdraait zijne woorden, wat hij zegt is verkeerd.

oelea, titel van districtshoofden in het Gorontalo-sche, voluit: *oelea lo lipoe* „rug die het land draagt".

oele'a; *keoele'a, kale'a-le'a* [zie *le'a*], *kala'a-la'a* [zie 1. *la'a*], Pebato-sche scheldwoorden.

oelede, pr. t. = B. *lede* (losmaken); *boi nde'e te'oelede,* opdat er niets losrake.

oelele, verkort. v. *goelele,* zie aldr.; *da koe'oelele komi poera², nepa da koegiwoe anoe masala ri jakoe,* ik zal bij u allen rondgaan en dan beboeten wie tegenover mij eene fout begaat.

oeleli, Str. B., tegengif, geneesmiddel, ook: kunstje, kunstgreep, vroom bedrog om iemd. gerust te stellen; *djoe'a lele se'i, ara noeintjani oelelinja?* weet ge een middel tegen deze besmettelijke ziekte?

mangoeleli, syn. met *mapole,* bros, gemakkelijk in stukjes vallende, *kina'a ndakoekoesi, be manana, ndasore, ndadika ri katoangi, be masae ndapedjama, mangoelelimo,* rijst wordt gaar gestoomd, voordat zij gaar is, wordt zij afgenomen en in een bak gestort, kort daarna wordt zij met de vingers bewerkt en valt dan in stukjes.

oelenga, pr. t., *ka'oelenga* = B. *karoo²* (blijf waar ge zijt), *ri moengkoe ngka'oelengamoe,* op den berg waar ge verblijft.

oele'oe; *ma'oele'oeti,* openen, openbaren, aan het licht brengen, *djoia na'oele'oeti noe ananggodi,* de kinderen hebben den vloer opgebroken, *noesale jakoe da mopaiso, da koe'oele'oeti anoe ndasamboenika,* je verleidt me tot twisten, zoodat ik zal openbaar maken wat geheim is.

oele-oele (vgl. Mal. *oelar²* „wimpel", Mak. Boeg. *oela²*, id.), eene soort van katoenen stof.

1. **oeli** (Nap. id., vallen, v. boomen); *maoeli, mangaoeli,* in de lengte neerleggen, *ananggodi ndaoeli ri djoia,* het kind wordt op den vloer gelegd, *kadjoe ndapaoeli,* het hout is neergelegd; *mampapaoeli,* doen liggen, neerleggen, *aoe be da toa, ndapapaoeli,* wat niet rechtop blijft staan, wordt neergelegd; *mampooeli* (Mong. *mokooeli'*; [vgl. *poli,* Boeg. *oelle, paoelle, pakoelle* (MS.)]), verkrijgen, in handen krijgen, in bezit krijgen, *tapooeli jaoe,* we hebben het in handen, *bare'e re'e anoe mampooeli sisi,* geen een is er die ook maar schubben heeft gekregen (niemand heeft buit behaald), *baoela bare'e koepooeli, maila,* den buffel heb ik niet gekregen, hij is wild, *manee olinja, bare'e koepooeli,* de prijs is hoog, ik kan hem niet betalen; *popooelikakoe raneo wo'o i nTa Datoe,* bezorg mij morgen het hoofd van *Ta Datoe*; *taoe sindjaoe mampooeli lagiwa, maka napapaoeli, teoelisakamo,* die menschen daar hebben een hert buit gemaakt, want ze hebben het neergelegd, het is komen neergelegd te worden.

pr. t. *da noepasasaoelika,* die moet ge mede met u nemen; *kasaoelika londagi,* die gebruiken we met den palmwijn (Tor. III, 680, 67); *da saoeli inoiremoe,* om met uwe ziel mede te nemen.

2. **oeli** (Tag. *oeli'*, Sang. *oeli'*); *mangoelisi,* iets verkeerds weder goed maken, *ndapangoelisi kaea matu,* de beschaamdheid wordt weer goed gemaakt, *taoe ndapangoelisi, ndatamboe tana paoe,* de menschen worden verzoend, de twist wordt begraven, *bare'e re'e pangoelisinja,* er is niet meer aan te veranderen, te herstellen, *nawali-mpangoelisi moeni, nato'o: o'o,* hij heeft het weer goed gemaakt, hij heeft gezegd: neem me niet kwalijk (bv. als men iemd. aangeraakt of gestooten heeft).

pr. t. *rore koepapontjaoeli,* den kruidenbos vernieuw ik (vervang ik).

1. **oelo** [Mor. id.], potdeksel, *ne'e mainti oelo ngkoera,* laat het deksel niet stijf op den pot zitten (wees niet gierig met eten), *oelo mboekotoe,* knieschijf; *maoeloni,* toedekken, *inaoe ndaoelioni,* de groente is toegedekt, *ata ndaoeloni, nakadago mpesoea ngojoe,* het dak is met een deksel gemaakt (een zgn. gebroken dak, met een tusschenruimte in de zijvlakken), opdat de wind er goed kan inkomen.

2. **oelo,** een plantje dat veel in de Meervlakten groeit, dient als toovermiddel bij den oogst.

oeloe (vgl. 2. *oejoe*), pr. t.; [*sinampepe oeloe mpokoe,* zie 3. *pepe*; *bara lajoe oeloe bongi,* misschien was het (vuur) al uit toen 't pas donker werd (MS.)]; *ndioeloe* = B. *rioenja,* vooraf, [*i Nggowa da di oeloenja,* Ngg. moet vooraan gaan zitten (MS.)]; *mendioeloe* = B. *morioe* (voorafgaan); *paraoeloenja ilabe* = B. *tetoemba iwali* (de vijand is teruggedreven).

oeloedi (vgl. 1. *loeli, toeloeri,* en *oeloeri* = *bali*), kleine stukjes bamboe, ter grootte van een vinger, bij het *mowoerake* in gebruik.

oeloenása (uit het Mak. *loenasa'*, vgl. 2. *oejoe, oeloe*), Str. B., kiel v. e. vaartuig.

oeloengi, pr. t. = B. *oeroengi,* kaap, voorgebergte.

1. **oeloe-oeloe,** Todj., n. v. e. heester, Pluchea indica, Cl. 2783.

2. **oeloe-oeloe** (uit het Mor.), helm, koperen stormhoed, B. *songko gala*; Tor. II, 351.

oeloeri ngkantoe. n. v. e. klimplant (vgl. *oeloedi*); de bladeren of de stengels pruimt men, als tegengif tegen betoovering met *kantoe*; biedt men ze aan dengene die met *kantoe* werkt aan, dan durft hij ze niet te pruimen (*oeloeri ngk.* voor *toeloeri ngk.* „aanwijzer van de *kantoe*").

1. **oema** (vgl. *goema,* Mal. *roemah,* Jav. *omah,* enz.), *oema oeani,* bijennest, honingraat; *mooema,* een nest maken, een nest bewonen, gezegd v. bijen en wespen.

[2. **oema** (Mor. Nap. id., Austron. *oema, ama,* vgl. 2. *mama, toeama*), PmB., vader, *i ngga-oema,* Vader.]

oemajo (Koel. Nap. *malo,* Fidj. *malo,* Polyn. t. *malo, maro,* Boer. *kamaroe,* Noef. *maar*), Ficus Edelfeltii, Cl. 1461, een boom van welks bast men kleedingstof klopt; *me'oemajo, oemajo*-boomen gaan zoeken, om den bast er af te halen.

[*kadjoe oemajó*, zie *kadjoe*.]

oemaka, zie 2. *aka*.

oemala (Tinomb. *oemalag*, Tag. Pamp. *oemalog* „rivier doorwaden"), zee-inham of verbreeding eener rivier bij hare monding, die in gewone tijden met zeewater is gevuld en alleen bij stortvloed met rivierwater; *taoe bare'e re'e po'oemalanja, kasoempoe ngkatengo*, iemand die geen opening in zijn hart heeft, het toppunt van domheid.

oémangi (Tontmb. Sang. *komang*), zeekrab, leeft in riviermondingen, in de holen en huisjes van andere schelpdieren; wordt gegeten. Zie ook *ndelepepe*.

oemapi, zie 1. *api*.

oemapo, zie *apo*.

oemawoe, zie 1. *awoe*.

1. **oemba** (Mal. *loemba*, vgl. *oemboe*, [*roemba*]); *meoemba*, boven water komen, aan de oppervlakte verschijnen, *koro ntaoe malodongi masae² meoemba*, lijken van verdronkenen drijven na eenigen tijd boven; *dja mewali-oemba, dja wali-mpeoemba*, het komt opnieuw boven, *dja wali² mpeoemba*, het komt telkens opnieuw boven; [*meoemba* is ook = *meroemba*, zie *roemba*].

a) *ohaio! no'osaka*, komaan, trekt flink aan,

b) *peoembaka, kogamaka*, schiet er bij omhoog (na 't lichaam gebogen te hebben), houdt je stevig.

maoembani, -ngi, iets ergens op leggen, er nog aan toe doen, *naoembani paoenja pai nakadja'a ndaja mbe'anja*, hij zeide er nog woorden boven op, zoodat zijne vrouw boos werd, *ne'e ndaoembangi mpaoe*, laat er niets bovenop gezegd worden.

a) *endeta se'i taoemba ntalikoe*, we zullen onzen zingenden kring, achteruit loopende, wijder maken,

b) *da napeojo i Motali Wintoe*, dan kan Gele-Hoofdband er tusschen komen.

meoembalaka (ongev. syn. met *meoemboelaka*), zich golvend op en neer bewegen, *meoemba²laka ropo*, de golven gaan voortdurend op en neer.

teoemba, teoembani, nog boven op iets anders komen gelegd te worden, nog daarenboven komen te gebeuren, *teoembani kakawoo² ntaoe*, het rumoer der menschen nam nog meer toe, zij maakten er nog lawaai bovenop.

mangoemba, stampen, op en neer gaan, v. e. vaartuig, *ri tasi madago pangoemba doeanga, ri Rano kande'oe-nde'oe*, op zee stampt een vaartuig regelmatig, op het Meer met schokken.

moke'oemba, lijdende aan netelroos (vgl. *meroemba*, op *roemba*).

Amp. Tog. *meoemba eo*, de zon komt op, *peoemba noe eo*, het Oosten.

2. **oemba** (Sob. id.), Amp. = B. *oeba* (in de sarong dragen); *mooemba* = B. *maoeba*; *papooemba* = B. *paoeba*, draagsarong.

3. **oemba** (vgl. Kail. t. Doer. Mand. Nap. Sa'd. *oemba* „waar?"), Amp. = B. *imbe'i* (waar?), *oemba ree pasoelimoe?* waar is je huis? *oemba ree oentoe noe oeë?* waar is de oorsprong der rivier?

oembale, pr. t. = B. *toembole* (omkeeren); *pa'oembale soroeë*, keert de hoeden om, Tor. III, 669, 46; *ndapa'oembaleka oenta*, de schilden worden omgekeerd.

oembambole; *teoembambole*, achterovergevallen, voor *tetoembambole*, zie 2. *toemba*.

oémberi; *mooemberi*, met de tanden aan stukken scheuren, zooals varkens en honden; *maoemberi toeroe*, suikerriet met de tanden vaneenhalen, *sandoo naoe'oe mbawoe watoetoekoe, naoemberi*, hap! daar greep het varken met zijn bek mijn sirih-zak en verscheurde hem.

oemboe (vgl. *joemboe, loemboe, oenggoe*, Jav. *oemboel*, Tob. *boelboel*); *meoemboe*, wippen, op en neer gaan, trillen, dreunen; *kaoemboeoemboe*, op en neer gaand, trillend, dreunend, zooals een drassige bodem bij zware bewegingen; *maoemboe, maoemboesi, mampooemboe*, rukken aan iets, het op en neer laten gaan, *ndaoemboe laoero*, aan de rotan wordt gerukt, de rotan wordt afgerukt (men doet ze op en neer gaan), *taoe mogego sa'e naoemboe igego*, bij het godsgericht met de lans drillen sommigen de lans, *toeo mami naoemboesi, kobelua manawoe kojanja*, hij heeft aan onze sirihplanten gerukt, zoodat de vruchten zijn af-

gevallen; *mopaoemboe*, de wieg laten op en neer gaan, aan de wieg trekken, zoodat ze op en neer wipt; *oejoemboeta*, de wiegelat, bij de To Lage eenvoudig *oemboe* genoemd, eene lat van veerkrachtig hout, waaraan de wieg hangt; *meoemboelaka, -taka*, in wippende, zwellende, opgaande beweging zijn, *meoemboelaka njara, eica peroembangke baoela molontjo*, het paard gaat op en neer, evenals het schokken van een buffel die hard loopt (v. e. galoppeerend paard), *meoemboelaka, -taka mata*, de oogen zwellen op, puilen uit.

mosaoemboe, zich opwaarts verheffen, uitpuilen, *djole mosasaoemboe ri salemboe*, de maïs puilt uit in de slip van de sarong.

oemboe ngkoloko („waarop de vogel *k.* zich wiegt"), n. v. e. kruid; *oemboe betoe'e*, Todj., een kruid, dat om de sterkte der wortels op allerlei wijzen wordt gebruikt: om weefdraden te versterken, bij ziekten, enz.

Amp. *rioemboeti uiti ntaoe*, men stapt over de beenen van iemand heen.

oémboeki, scalp, afgetrokken huid en haar van een gesnelden schedel, *ndaoemboeki pela mbo'o*, de scalp wordt van den schedel (door een kringsnede) gescheiden.

oeme (vgl. *djoeme*), pr. t., *mampo'oeme*, besnuffelen.

oemeke, zie *meke*.

oemengosi, zie *toemengosi*, op *tengo*.

oemeno, zie 1. *meno*.

oementoe (P., vgl. *inentoe*, L., 't gr.w. moet dus *entoe* zijn), een liaan waarvan men halsbanden en armbanden vlecht; de jonge bladeren worden gegeten. Tor. II, 181.

oemintja, zie *intja*.

oemoere, zie *oere*.

oemojoenggi, zie *joenggi*.

oemongko, zie *ongko*.

oemoni, zie *oni*.

oemonti, dezelfde groente als *tampa'i*.

oemontjoera, zie *antjoera*.

oemo'o, zie 3. *o'o*.

oemórasi, verkort. v. *goemorasi*, st. 1. *gora*, zie aldr.; *oemorasi nganga*, luid van stem, *oemorasi nganganja*, hij praat maar schreeuwend door.

oemooe, zie 1. *ooe*.

oemoti, zie *oti*.

oemotoe, zie *otoe*.

oempa (vgl. *soempa*); *mooempa*, wdl. verlengstukken hebben, dus niet in één stuk door glad verloopen, *bemo mooempa oedja*, de regen houdt niet meer op (heeft geen aangezette stukjes meer, maar gaat geregeld door), *mooempa raja*, beschroomd, bang, *mooempa ngoedjoe*, bang om te praten; *maoempa*, met tusschenpoozen, *maoempa pelindjanja*, hij loopt met rustpoozen; *kaoempa²*, niet vlot of handig, niet geregeld voortgaande, *kaoempa² rajanja, maeka*, zijn gemoed stokt telkens, hij is bang, *kaoempa² taoe ndjo'oe mopakoni ri posoesa*, de menschen die de gasten bedienen op een feest komen met tusschenpoozen, *kajooe² pompaoenja, kaoempa²*, zijn spreken gaat niet vlot, hij kan niet uit zijne woorden komen, maakt zijne zinnen niet af.

oempii, zie *ompii*.

oempoe (vgl. *soempoe* [en Mor. *oempoe*]); *mooempoe*, zich verbinden, nl. tot geslachtsgemeenschap, van menschen en dieren; *asoe setoe da rajanja mooempoe pai napampepali sampooempoenja*, die hond heeft lust om te paren en zoekt daarom eene met welke hij dat kan doen; *maoempoe, mangaoempoe*, aaneenhechten, verbinden (in dezen zin slechts in P. en PmB., elders gebruikt men *soempa*), *maoempoe poese, taoe moga'a nawalimporongo, wawoe raore, rapepate ri banoea, rapotodi daanja ponto² taoe*, „de navelstrengen aaneenhechten", gescheiden echtgenooten worden weer in den echt vereenigd, een varken wordt in huis gebracht en geslacht, het bloed wordt op alle aanwezigen gestipt, *ndaoempoe kajoro*, het touw wordt aangeknoopt, *ndaoempoe laolita, ndaseperaka*, het verhaal wordt vervolgd, wordt voortgezet; *maoempoeraka*, ergens tusschenin komen, zich met iets bemoeien om het tegen te houden, *jakoe naoempoeraka i nTjabe, mantima doeangakoe*, Sabe heeft zich met mijne zaken ingelaten, door mijne prauw te nemen; *teoempoeraka kami, maka re'e anoe kakama-*

'ika da kapantima, dja nasalero ntoempoenja, be nawai, wij zijn in onze plannen gestoord, want er was iets waarom wij kwamen om het mee te nemen, maar de eigenaar stoorde ons en stond het niet toe; *oempoe* en *oempoeraka* worden dan ook gebruikt in de bet. „iets wat er bij komt, wat er bijgehaald, bijgezocht wordt", *maoe dja sakodi oempoe noe inda, raponainawoemo taoe*, al is het slechts een beetje dat bij de schuld komt, daarvoor storten ze de menschen al in 't ongeluk, *napepali oempoenja*, hij zocht er nog een reden bij; *oempoerakanja, jakoe napasoeboe*, doordat hij er zich mee bemoeide, kon ik niet verder komen; *mombeoempoe*, met elkaar samenkomen (coitus).

mampapaoempoe, doen paren, *mampapaoempoeka*, doen paren met.

oénasi (Tontmb. *po'nas*, Sang. *poenasĕ*, Tag. Ilk. Bag. Ibat. *poenas*, Mag. *oenas*); *mooenasi*, wasschen; *maoenasi*, iets wasschen, *oenasi tabo*, wasch de borden.

oenawa, pr. t. = B. *nawa*, 1) dekblad v. h. dak, 2) nadenken; *sa'oenawa*, één stuk dekblad; *pa'oenawa*, gedachte; *melapi montja'oenawa*, zich steken tusschen de dekbladen.

oenda (vgl. *koenda*); *mooenda*, duidelijk zichtbaar staan of liggen, *gantji mooenda*, een tol die [op eenigen afstand] ligt en waarop gemikt kan worden [zie *tani*], *mooenda*², zich verheffen boven 't oppervlak der omgeving, zich groot voordoen, *mooenda² kapala ri tasi*, het schip doet zich groot voor op zee; *mooenda²* en *kaoenda²* zijn w. t. v. *bangke* (groot), *baoela dja mooenda² sangkani*, een bizonder groote buffel, *kaoenda² ropo*, de golven rijzen hoog, *lawoe ri Boejoe Lemba ewa katedo pooenda²nja*, de kalebassen op B. L. zijn zoo groot als pompoenen; *maoenda*, neerzetten, neerleggen, v. iets waarop als doel gemikt kan worden, *ndaoenda gantji*, de tol wordt neergelegd, om er op te gooien [zie *tani*]; *mampaoenda koera*, den pot te vuur zetten, *paoenda koera*, zet den pot te vuur, *ane ndapaoenda koera, bare'e da leke?* als men den pot te vuur zet, gaat hij dan niet koken? (heeft iedere daad niet haar gevolg?); *paoenda*, w. t. v. *koera* (kookpot); *meoenda*, zwellen, zich uitzetten, *meoenda topi ndatoemboli, mebondori*, een sarong die met een band wordt gedragen, hangt breed uit, doet zich ruim voor, *meoenda bisoe, bepa menana*, de puist komt op, ze ettert nog niet; *meoendalaka*, hetz. als *meoenda*.

motaoenda, motataoenda (P.), opzwellen, gezwollen zijn (L. *meoenda²*), *motataoenda toetoe matanja toemangi*, hare oogleden zijn gezwollen van 't huilen.

oendaba, pr. t.; *ka'oendaba*, parall. m. *poleta*, speelplaats, Tor. III, 685, 210; parall. m. *panteura*, ibid. 689, 319. Zie ook *ondaba*.

oende (vgl. *koende* [enz.] en Nap. *oende*, houden van); *meoende*, goedkeuring te kennen geven, prijzen, loven; *maoende*, iets prijzen, loven, behagen scheppen in iets, *ngalitaoe madolidi anoe naoende mbe'a*, een schoone jongeling, in wien de vrouwen behagen toonen; *mampeoendeka*, met iets succes bejagen, met iets lof of eer zoeken te behalen, *mampeoende²ka pompaoenja*, met zijn praatkunst pronken; *mekioende*, naar lof, bijval streven, de aandacht zoeken te trekken, zich aanstellen, *malose rajakoe mangkita wa'a mpekioendenja*, ik erger me bij het zien van al zijne aanstellerij; *mampekioendeka pongajoenja*, zich laten voorstaan op zijne zangkunst; *bangkioende*, aansteller, pronker.

inoende (in poëzie), geprezen, kostbaar, geliefd.

oendede, pr. t. v. *rede, ede* (laag, kort); *santi oendede*, korte zwaarden; *taoendede poragia*, wij laten den regenboog omlaag; *sala, mpetaoendedemo*, vaartuig, ga naar omlaag; *nitaoendede randami*, brengt uw gemoed tot bedaren.

oendi (vgl. 1. *poeri* en Boeg. *moenri*); *mooendi*, zich terugtrekken, alleen gaan wonen, althans op eenigen afstand van anderen.

oendja (vgl. *noendjaa*), pr. t.; *maoendja* = B. *makoedja* (hoe, waarom?); *to oendja* = B. *to koedja* (wat voor menschen?).

oendjo (vgl. *oeso*); *meoendjo*, plagen, sarren, trachten boos te maken; *maoendjo*, iemd. plagen; *baoendjo*, plager; *mombeoendjo*, elkaar plagen, *bare'e re'e anoe napombeoendjoka*, zij hebben elkaar met niets geplaagd, *ne'e ndapombeoendjoka garanggo*, men moet de krokodillen niet uitdagen, *noendjaa ndipombeoendjoi?* waarover twist gijl.?

1. **oendjoe**, verteerd, opgelost, versmolten, uit zijn verband, van zijne plaats geraakt, *lepati oendjoemo, oetamo*, de kemiri-vruchten zijn op (als weggesmolten), *woea lemo da oendjoe, da maroedoe lai tana*, de citroenen laten los, ze zullen op den grond vallen; ook schertsend voor: dood, *da oendjoe, da galisi, da tontali*, dan vergaat hij, dan crepeert hij, dan gaat hij dood, *kaoendjoe!* (verwensching), ga dood! (ga tot ontbinding over); *maoendjoe*, opgelost, versmolten, *ane madja'a eta, maoendjoe ngkabongo laboe, bemo mekekeni ri joenoenja*, als de houtskool slecht is, valt het ijzer zoo maar uiteen, het hangt niet meer samen, *maoendjoe onoe, nadjoemoe noe oedja*, het vuil lost zich op, als het door den regen wordt bevochtigd, *maoendjoemo waanja*, de roode kleur is verschoten, vergaan, *maoendjoe gola*, de suiker smelt, *maoendjoe woejoea*, het haar is uitgevallen; *mooendjoe*, aangetast door ziekte, bederf, oplossing, *mooendjoe woejoea ntaoe setoe*, bij dien man valt het haar uit, *mooendjoe korokoe, manginoe baroe padapoe*, ik heb uitslag gekregen, door het drinken van den eersten palmwijn van den boom, *mooendjoe djila*, de tong is beslagen, *mooendjoe tanta'ikoe, kesola*, mijn achterste is vochtig, aangetast door schurft; *mooendjoe djoe'a, ma'ai pooendjoenja*, de ziekte grijpt om zich heen, ze doet het hevig; *mampakaoendjoe*, week, vochtig, medegevend maken.

moleoendjoe [vgl. *leloe* enz., *leoeroe, leloeroe*], uitslag vertoonen, zoodat de slijmhuid bloot komt, 't welk als teeken van wegsmelten wordt beschouwd, *moleoendjoe pelakoe*, mijne huid heeft uitslag, *moleoendjoe nana ri soesoenja*, de etter komt overal uit hare borst te voorschijn, *manengko ale, moleoendjoe kompo*, de lijfband zit te strak, de buik ontvelt, *moleoendjoe ngangakoe*, mijn mond is van binnen uitgebeten.

2. **oendjoe**, verkort. v. *oendjoepi*, in *tekaraoendjoe*, uitgegleden.

oéndjoepi (vgl. *ondjoe* en Mor. *andoewi*); *maoendjoepi*, streelen, strijken over, *naoendjoepi ananggodi*, hij streelde het kind, *roomo koepeoendjoepi, be matadja penai*, ik heb al eens langs het zwaard gestreken, maar het is niet scherp; *mopaoendjoepi*, hetz. als *mopagere*, zie *gere*.

oéndjoeti (Tond. *oentoes*), een kleine zoetwatervisch (Mol. Mal. *ikan tikoes*).

oendo, pr. t.; *djamo oendo²mele*, (de zieke) blijft maar onbewegelijk.

oendoebi, pr. t. = *oendoepi*; *taoendoebika ralima*, we streelen hem met de hand.

oéndoengi, pr. t. = B. *oendjoepi* (streelen), *koe'oendoengi balengkamoe*, ik streel je hoofd.

oéndoepi, pr. t., zie *oendoengi*.

oendoeráni, pr. t. = B. *bingka*, mandje om uit te pruimen of te eten.

oéndori (vgl. *oentogi, oentjodi, oentjogi*), rechtop, zittend of staand, in onbewegelijke houding; *dja oendo²ri, be monggale*, maar onbewegelijk, zonder iets te doen.

oene (Minah. t. *oenér, oenĕd*, Sang. *oenidĕ*, Bis. *onod*, Ilk. *oeneg*, Ibn. *oenag*, Mag. *oenoed*), kern, pit, hart, binnenste van iets, *wojo bare'e re'e oenenja*, bamboe heeft geen kern, *oene ntaoe*, midden onder de menschen, *malente oenekoe*, w. t. v. *malente rajakoe*, ik ben ontstemd; *oeneki*, een oudere bijvorm v. *oene*, middenstuk, kernstuk; wanneer men de rijstbossen op den akker opstapelt (*modongko*) zet men een hoop rijst in 't midden (dit is de *oeneki*), de andere bossen worden daaromheen gestapeld; *oeneki utopi*, een enkelring die ligt in een sarong, bestanddeel van den bruidschat.

mooene, een hollen stam hebben, althans een stam die niet geheel hout is, zooals *ampoeni, poja* en de palmsoorten; *mataoene* (P.), *maoene²* (L.), nog hard zijn van binnen, v. rijst die nog niet goed gaar is.

oéngadi, pr. t., vermoeid, afgemat, *ane oengadimo randa*, als uw binnenste vermoeid is, *randa oengadi solae*, mijn hart is vermoeid van 't helpen, *pata ngka'oengadi randa*, de

planken waarop men zich vermoeit (met dansen).

oenggoe; *mooenggoe-oenggoe* en *kaoenggoe*², op en neer gaan, wippen, zooals bv. drassige grond, trillend, lillend, van het vleesch van dikke of waterzuchtige menschen, *koronja kaoenggoe*², zijn vleesch trilt aan zijn lichaam. Vgl. *kaoemboe*², op *oemboe*.

1. **oengka** (Mal. *hingga*; [vgl. *woengka*]), de grens, de maat, het uiterste van waar en tot waar; *oengkanja* is dus het begin of het einde; *oengka mata*, tot aan de oogen, zoover als het oog zien kan; *oengka ri*, van af, maar somtijds ook: tot aan, *oengka ri tasi palai mami, mewali dja oengka ri Koekoe da pelindja mami*, we zijn van de zeekust vertrokken, zoodat we onzen tocht maar tot Koekoe zullen uitstrekken; *ri Rano kaoengka mpoweloeanja*, tot aan het Meer heeft zich zijn tocht uitgestrekt; *oengka rimbe'i siko?* vanwaar komt ge? *oengka mpangkotokoe*, de grens van mijn kunnen, zooveel als ik kan; *oengka ngkadojo mbitikoe da pelindjakoe*, naarmate van de gewilligheid mijner beenen loop ik; *pai koepangkeni tawala, oengka i Koemandaa manto'o*, dat ik een lans draag is vanwege den kommandant die het heeft gezegd; *oengka*² *koerata da koekenika siko*, alles wat ik krijg zal ik je brengen, *peoasi ri taoe dja oengka*²*nja*, vraag maar aan wien ge wilt, *dja oengka*²*nja nato'o*²*si*, hij zei maar van alles; *mampa'oengka*, een grens stellen, de grens trekken, eindigen, *da tapa'oengkamo ire'i*, we zullen het hierbij laten; *da tapape'oengkakamo*, we zullen er bij, er mee ophouden; *teoengka*²*mo ire'i tasi djongke*, tot hier ongeveer komt de zee bij hoog water.

2. **oengka** (uit 1. *boengka*); *mooengka ala*, rijst uit eene schuur stelen, een zwaar misdrijf.

oengkero, zie *kero*.

oengkoe (vgl. 2. *koengkoe, soengkoe*); *meoengkoe*, omsingelen, belegeren, *proengkoe nTo Napoe ri lipoe mami bare'epa mamongo jakoe*, toen de Napoeërs ons dorp belegerden, was ik nog niet zoo groot dat ik sirih pruimde; *maoengkoe, mangaoengkoe*, belegeren (tr.), *pangaoengkoe nTo Napoe Morengkoe, membolo taoe ndaoengkoe, mesamboeni ri wajaoe*, toen de N. Morengkoe belegerden, ontsnapten de belegerden en verborgen zich in eene grot; *mopaoengkoe*, belegeren, een beleg ondernemen; *mangoengkoe*, in scholen zwemmen, van visschen die zich in grooten getale naar elders begeven, *mangoengkoe kosa, goela napangoengkoeka*, de klimbaarzen zwemmen in scholen, zij begeven zich in troepen naar het door den stortvloed uitstroomende water.

oengkoébi (Mong. *angkoeb*, Ponos. *tingkop*, Bent. *tongkop*, Sang. *tangoebĕ*, Soend. *tangkoeb*, Jav. *toengkĕb*, Tontmb. *sangkoem, songkom*), deksel v. e. pot of pan, bv. een kokosdop, of een deksel van aardewerk. [Zie ook *oesomi*.]

oéngkoeli (vgl. 2. *roekoe, roengkoe*); *maoengkoeli*, kouwelijk, niet willende baden of in regen of dauw loopen, waterschuw.

oéngodi; *ma'oengodi*, gierig.

oenja, pr.t. = B. *oengka* (grens, van af, tot aan).

oenjanja, pr. t. = B. *manjanja*, gewend, gewoon, tam, rustig, bedaard.

oenoe (Par. *oenoe* „rook", missch. v. *djoenoe*); *mooenoe*, bijen uitrooken, een bijenzwerm door rook uit zijn nest verdrijven; *meoenoe*, zich door rook, damp of wasem laten bewalmen, zooals geschiedt bij het *mokasina* (zie *kasina*); *maoenoe*, berooken, in den rook zetten, uitrooken (tr.), *ane ndaoenoemo oeani, ndakonimo djoejoenja, ndato'o: mananamo, mangonta*, als de bijen zijn uitgerookt, eet men van den honing en zegt: het eten is gaar, we gaan (rauwe spijs) eten, *oeani ndapaoenoe ndangasoe*, bijen worden met rook verdreven, *ndaoenoe silo, ane bare'e, da marangasoe*, een fakkel wordt berookt, doet men dat niet, dan gaat ze walmen, *mapoi mata lamoa naoenoe ndangasoe, pai nakaoedja, potoemanginja*, de oogen der goden doen pijn, ze worden getroffen door rook. daarom is er regen, doordat ze schreien.

Amp. *raoenoe* = B. *radiiti* (gerekt).

1. **oenta** (vgl. *wonta*); *teoenta*, uitgesteld, opgehouden, niet doorgegaan, *manoe da teoenta*, de kippen zullen zich niet vermenigvuldigen, *teoenta pelindja mami*, onze reis is uitgesteld, *teoenta pangkenikoe weamoe*, 't is niet doorgegaan dat ik rijst voor je heb meegebracht, *daa be teoenta*, het bloed houdt niet op te vloeien; *mampakateoenta paoe*, de bespreking uitstellen, ophouden.

2. **oenta** (Mand. v. Balangnipa, Seko, Banahoe, Tobakoe id.), pr.t. = B. *kanta* (schild); *rapooenta*², worden tot schilden gebruikt.

3. **oenta** (uit het Mal.), kameel.

oentangani, pr. t. (vgl. B. *mampetangani*, op 1. *tanga*), *ema da ma'oentangani*, wie zal 't tegenhouden?

oéntasi (vgl. 2. *boenta*); *maoentasi*, opengescheurd, opengebarsten, zoodat de inhoud er uitstort, vdr. ook wel kortweg v. d. inhoud gezegd, *maoentasi rombe, teseboe wea*, de zak is opengebarsten, de rijst is verstrooid, ook wel *maoentasi wea ri rombe*, de rijst is uit den zak gebarsten, *maoentasi tanta'i baso*, de bodem v. d. draagmand is (aan de randen) gescheurd en daardoor uit de mand geschoten, *maoentasi talikoe ngkarabanja, maboko gaga toempoenja*, de rug v. haar jakje is opengescheurd, het meisje dat het aanheeft is te dik, *maoentasi komponja*, zijn buik is opengescheurd, *maoentasi wajaa ngkomponja*, zijne ingewanden puilen uit zijn opengescheurden buik; *teoentasi*, uitgestort, door een scheur of spleet in de omwanding; *ma(nga)oentasi*, iets ergens uithalen, *kadjoe mami dja naoenta*²*si ngkabongo*, zij halen ons hout zoo maar uit den stapel weg, *maoentasi kamboeka*, bastvezels v. d. suikerpalm afrukken.

mobinaoentasi, een scheldwoord voor *mangkoni* (eten), gemaakt in navolging van *mobinabentesi* (zie 2. *bente*); *i sema mampobinaoentasi taripakoe?* wie heeft mijne mangga's opgegeten? toespeling op: *da naoenta*²*si noe garanggo komponja*, dan mogen de krokodillen hem den buik openscheuren; *tobinaoentasi*, id. voor *tota'i* (poepen).

oentja (vgl. *woentja* [enz.]) of *oentjani*, prop op een bamboe-koker, gewl. varen-bladeren bij den waterbamboe, suikerpalmvezels bij den palmwijn-bamboe; *oentja mbojo mpantjari ne'e mainti*, laat de prop van den palmwijnkoker niet vast sluiten (wees niet gierig met palmwijn); *oentja* is ook w. t. v. *siro* (varen), die meestal als prop wordt gebruikt; *bingka djamo oentja*², een oud vod van een mandje; *wobo mbojo mponomboe naoentjani noe lee*, den mond van haar waterbamboe heeft zij met alang² dichtgepropt; *mooentja*² *goa ri tana*, de maïs ligt maar als vuil over den grond.

oentjalo, pr. t. (vgl. 2. *salo*), mis, fout, twijfelen, *boi oentjalo ngkaroendoe*, om niet verkeerd neer te komen, *deli boi te'oentjalo*, opdat de voet geen misstap doe.

oentjipi; pr. t. *ma'oentjipi* = B. *mampasipi* (tusschen iets anders insteken), Tor. III, 676, 219.

oentjodi, zie *ontjodi*, op 3. *ontjo*.

oentjoe (vgl. *soentjoe*), groep, bijeenbehoorende troep, partij, *djelamo kadi'a saoentjoe* (L. *santjoentjoe*), daar kwam een andere troep apen aan, *saoentjoe mekojo, saoentjoe meira*, een gedeelte draagt rijst uit den akker, een andere troep haalt bladeren; *kami mopotoe saoentjoe*, wij zijn verwant in den 1sten graad, *modja'i pataoentjoe*, verwant in den 4den graad; *pitoeoentjoe pe'ontonja, pampopea*²*nja rongonja*, zevenmaal hield hij op, om op zijne vrouw te wachten; *saoentjoepanja*, wdl. „nog een andere mogelijkheid", z. v. a. het is beter dat, *ne'e ndipokaoe toea'ikoe, saoentjoepanja toekakakoe, intje'e maroso*, laat niet mijn jongeren broeder het doen, 't is beter dat mijn oudere broeder het doet, die is sterker; *mooentjoe*, met zijn tweeën of meer op een buffel of een paard rijden, *da ntamooentjoe tatogo*, laat ons met ons drieën (op den buffel) rijden; *mampapooentjoe*, iemd. een ander bij zich op den buffel of op 't paard laten nemen; *mampooentjoeka*, bij zich te paard of op den buffel nemen, *ananggodi napooentjoeka mpapanja da melamba ri njara*, het kind is door zijn vader bij zich op het paard genomen; *sampooentjoenja*, mederijder op buffel of paard.

oentjogi, zie 3. *ontjo*.

oentoe (vgl. *woentoe*, [*poentoeli* en Mor. *oentoe*]), het hoogste punt of uiteinde van iets, het

begin eener rivier, de punt waarin iets scherps uitloopt, *oentoe mpenai,* de punt van het zwaard, *oentoe nDano,* het begin van 't Meer, *oentoe ngkoro Malei ri Wana mPopangeo kare'enja,* het begin van de rivier M. is in het bosch op 't P.-gebergte, *laboe ratima ri taoe ri oentoenja,* ijzer gehaald bij de lieden van het bovenland, *ane oentoe sakodi banga, da gana sakati,* als de maat eenigszins bol is gevuld (met een kop er op), dan haalt ze 1 kati; *oentoe² ma'i,* in groot aantal hier komende; *oentoe-oentoegi,* te hoog opgestapeld, bv. eene lading rijst, *oentoe²gi kinojo, be da noekoto,* de vracht is te hoog, ge zult ze niet kunnen dragen; *moentoe,* volledig, voltallig, *onompoejoe moentoe,* volle 60; *mooentoe,* een punt hebben, bovenaan puntig uitloopen, *mooentoe dongko ntaoe setoe,* de rijststapel van die lieden loopt bovenaan puntig toe, is te hoog gestapeld; *motaoentoe* (P.), hetz. als *mooentoe²,* zich hoog verheffen, v. e. stapel; *mampapeoentoe,* opstapelen, hoog doen oprijzen, *natampoela boere, napapeoentoe,* hij schepte het zout hoog op, maakte er een berg van; *meoentoelaka,* zich tot den top verheffen, tot boven toe opstijgen, zwellen, zich uitzetten, *tojoe manoe joeamo nasoewe apoe, ma'i meoentoelaka, sawi ri wobonja, moili ri wotonja,* als een ei door het vuur aan 't koken is gebracht, komt de inhoud er van boven uit, stijgt op uit het gat (dat er van boven in is gemaakt) en vloeit langs de schaal naar beneden (bij het wichelen met het ei, Tor. I, 230), *meoentoelaka taoe mate,* het lijk zwelt, zet op; *maoentoelaka,* van onderen opduwen, omhoog werken, *oentoelaka sakodi ajapa, da koepale'o mampedisi,* duw het katoen een weinig omhoog, dat ik het met de vingers kan pakken.

pr. t. *ele oentoe nto ma'imo,* kijk, de voorhoede (de spits) der aankomenden.

Tog. *mangoentoe,* op 't hoofd dragen.

oentoë (Mor. *mantoë*), pr. t., ver. langdurig; *posala ma'oe'oentoë,* loopt ver door.

oëntogi (vgl. *oendori,* enz.), rechtop, zittend of staand, onbewegelijk.

oe'o (missch. uit *oeho,* uit *oeso,* uitpeuteren); *me'oe'o,* nalezing houden, de aren die men heeft overgeslagen, omdat ze nog niet rijp waren, later gaan afsnijden.

oeoe, klanknabootsing van gesuis (vgl. *koeoe*) of gebrom, ook het geluid waarmee men een hond aanhitst, *aa, noendjaa toema'i, dja ka'oeoe² ri raoa,* wel, wat zou daar aankomen, het suist maar in de lucht; *me'oeoe,* een hond aanhitsen, het geluid *oeoe* maken, *me'oeoe angga,* spoken maken bromgeluiden; *mewaoeoe,* suizende, brommende geluiden maken (iets harder dan *me'oeoe*), *mewaoeoe, mewawaoeoe gantji,* de tol bromt.

oe'oe (Tontmb. *koe'oes,* Sang. *oewoesë*), [w. t. v. *towoe,* suikerriet]; *mooe'oe,* uitzuigen, v. iets waarvan men de hardere bestanddeelen wegwerpt, *towoe pai morompa ndaoe'oe,* suikerriet en *mor.*-stengels worden uitgezogen, *maoe'oe sanga baoela,* taai buffelvleesch uitzuigen; *taoe naoe'oe² noe asoe,* iemand dien een hond heeft gebeten.

mangoe'oe, suikerriet of iets derg. uitkauwen; *kangoe'oe²,* aldoor maar uitkauwende.

[**oeola,** pr. t., zie 1. *ola.*]

oeole (uit *wole,* vgl. *olea*; Mor. id.), sporen, nagelaten teekenen van voorbijgangers die wijzen in de richting door hen genomen, zooals omgebogen takjes, vertrapt gras; *re'e taoe molioe, ndjaoe oeolenja,* er zijn menschen voorbijgegaan, hunne sporen zijn er; *sili oeolekoe,* doe me eens na wat ik heb gedaan, wdl.: maak een nieuw spoor van mijn spoor, ga koppensnellen langs ongebaande paden zooals ik, en eerst dan zal ik aanmerkingen van je afwachten; dit was een antwoord van terugkeerende koppensnellers, die, met hun buit door een dorp trekkende, pisang, suikerriet of palmwijn wegnamen en daarover door de eigenaars werden aangesproken.

1. **oeono:** *ma'oeono,* doodstil, *ma'oeono talingakoe madonge,* het is doodstil in mijne ooren — als ze luisteren.

2. **oeono,** pr. t. = B. *aono* (zes).

oeontje, n. v. e. boom, het hout dient voor vaartuigen, schilden, huisbouw, de bast voor wanden; bast en bladeren stinken; de bladeren zijn klein, ze worden gewarmd en op

den buik gelegd van kraamvrouwen en menschen die aan uitzetting der milt lijden.

1. **oeooe,** het geluid van de boschduif (*lebago*), dat men nabootst om boschduiven te lokken; ook buffelvangers roepen elkaar met dit geluid; *mo'oeooe lebago pai monggoerooe,* de *l.* roept en klaagt; omdat hierbij dikwijls het lokgeroep *oeooe*] wordt gemaakt, duidt men met *mo'oeooe* ook aan de volgende wijze van vogels vangen: in een kunstmatig boschje van groenende takken (*djoendjoengi*) staan 1 of 2 menschen, die als lokvogel een *lebago* op een kruk hebben, dien zij telkens laten opvliegen; hij lokt daardoor andere vogels naar 1 of 2 nabijstaande palen, waarin lijmstokken zijn gestoken (*pajondo*); *po'oeooe,* tijd, plaats, wijze van dit werk verrichten.

2. **oeooe,** n. v. e. boom, met een stam van de dikte der dij; de vruchten zijn glad en zoo groot als perzikpitten; ze worden wel als kralen gebruikt.

oepa (uit het Boeg. *oepë*), lot, toebeschikt deel; *oepanja,* volledig: *oepa ngkorokoe dja sompe lai pasoe mbatoe, banjapa djandjikoe,* het was mijn geluk dat ik ben blijven liggen op een uitstekenden steen, het was nog niet mijn sterfuur; *laoepa oepa ngkoronja,* hij heeft nog geluk; *ane maoepa kita da taratadja kadjoe maeta, da natoedjoeka lamoa, ane be maoepa, be da tarata,* als we geluk hebben, dan vinden we nog ebbenhout, dan zullen de goden het ons wijzen, hebben we geen geluk, dan vinden we 't niet; *ane maoepa, da ndate noeratapa inemoe ntongo mo'inosapa,* als ge geluk hebt, dan vindt ge thuis uwe moeder nog levend.

meoepai, Todj., geluk hebben.

oepe (Sa'd. id., Colocasia), de vaste bestanddeelen van vochthoudende of half vloeibare stoffen, bv. de rijstkorrels in de rijstebrij, het uitgewrongen kokosraspsel, *oepe ntowoe,* uitgekauwd suikerriet, *oepe ntabako,* uitgekauwde tabakspruim, *oepe mpembasa,* uitgeknepen citroen; *maoepe,* de vochtige bestanddeelen verloren hebben, v. waterhoudende spijzen, droog, uitgedroogd zijn, *ane mapeni wai, maoepe,* als de *wai* (zekere groente) oud is, verliest ze haar sap, *maoepemo, anakoe, da koepasoesoe, bemo laoe oeënja,* (mijn borsten) zijn al droog, kindlief, ik zou je wel willen zoogen, maar ik heb geen zog; *mooepe,* een pruim tabak in den mond hebben.

oepi (vgl. *soepi,* [*sipi, roempi, goempi*] enz.); *mooepi,* klemmen, knellen, tusschen den arm en de zijde dragen; *pooepi,* een stukje gespleten rotan waarin bij de Moh. besnijdenis de voorhuid van den jongen wordt geklemd, Tor. I, 349; *pooepi ale,* een overvloedige maaltijd, die den lijfband doet knellen; *pooepi ali,* benaming van een stevigen avondmaaltijd, waardoor men zwaar op zijne slaapmat drukt, of van een nachtmaal, dat men gebruikt als men een nacht moet opblijven; *maoepi, maoepiti,* beknellen, persen op, drukken op, *mate naoepi joa,* sterven hoewel men gelijk heeft, onschuldig sterven (zijn recht heeft hem doodgedrukt), *mate naoepi denggo,* schuldig sterven (vgl. *pere*), *baoela naoepi ntomba,* een buffel die niet uit een poel kan komen, door het slijk wordt vastgehouden, *ane mepoeë, dja ndaoepi mata,* als men voor zijnen heer verschijnt, moet men de oogen neergeslagen houden, *wa'a ntaoe naoepi ngkabosenja,* allemaal menschen over wie 't hoofd te zeggen heeft, *be da meboekoe taoepi jore,* 't zal geen knobbel vormen, als we er op liggen te slapen, 't zal ons in den slaap niet hinderen, *waikaka bara noendjaa da napangaoepi jore,* geef hem iets waarop hij voortdurend ligt te slapen (waaraan hij steeds zal blijven denken), *taoe setoe naoepi mpa'a boeja,* hij zit onder de blanke dij (onder de dij zijner vrouw; de beenen der vrouwen, door de sarong bedekt, zijn blanker dan die der mannen); dit wordt gezegd van een man, die weet dat zijne vrouw hem ontrouw is geweest, maar toch met haar blijft wonen; hij verliest dan het recht den schuldigen man aan te klagen; *kadjoe maoepiti djaja bangke,* een boom die op den grooten weg ligt; *saroe mpawangoemoe jakoe, dja noepapaoepiti ngkadjoe lai wawokoe,* in plaats van mij overeind te

helpen, houdt ge mij ten onder door hout bovenop me te leggen; *ndapapaoepitika watoe*, men laat het door een steen naar beneden drukken, persen; *mampapaoepi koemoe, mouroerake roeambengi*, voortdurend op de sarong zitten (niet uit de kleeren komen), als men twee nachten achtereen priesterzangen voordraagt; *teoepi*, gekneld, geperst, ten onder gehouden, *teoepi ndjai iwali*, ten onder gehouden bij den vijand, d. i. gesneuveld.

mamporooepi, dicht langs elkaar komen, zoodat ze zich aan elkaar sluiten, *ngisi mpesoko mbauroe pai asoe mamporooepi anoe ri wawo pai anoe ri ara*, bij de slagtanden v. varkens en honden sluiten die van boven- en onderkaak tegen elkaar aan (die v. d. bovenkaak glijden juist langs de binnenzijde van die der onderkaak).

oëpisi (Mal. *oepih*), Todj., de op grof weefsel gelijkende vezelstof, die de bladscheede der kokospalmen vormt.

oepoe [Mor. Par. *oepoe*] (in L. niet gebr.), goed in orde, passend, gereed, volkomen in zijn soort; *To Langgadopi oepoe pompalinja*, bij de lieden van L. zijn de verbodsbepalingen 't meest in eere.

Amp. Tog. *oepoe* = B. *poera* (op, gedaan, ten einde); *oepoemo kita mangkoni, mabosoe kompongkoe jaoe*, we hebben gedaan met eten, ik ben verzadigd; *oepoe mangalo'a koro Ampana*, de A.-rivier gezien hebben; *oepoe monowo, rataroetoe kadjoe, djadji mangaoemo, ratoenoe, oepoe ratoenoe, rakawo, oepoe rakawo, mamoeja kita*, als het boomen rooien is afgeloopen, wordt het hout klein gehakt en als het droog is in brand gestoken, als het verbrand is, wordt het stuk grond schoongemaakt, als het is schoongemaakt, planten we rijst; *mampakaoepoe*, eindigen, afmaken; *da oepoepa*, straks, zoo aanstonds.

oepoli, zie *ipoli*.

1. **oera** (Austron. *hoedang*), garnaal, w. t. *angkona*; soorten: *oera ndjanga, to rengka kasi* (groote soort).

2. **oera** (vgl. 3. *oera* en Tag. *oerong*); *meoera*, zich terugtrekken; *meoeranaka*, zich terugtrekken, zich niet meer handhaven op zijne plaats, *peoeranaka, siko desale raneo, ane sintjaeo kita, be da sondo taoe*, trek u terug, houd gij morgen uw landbouwfeest, als we 't op denzelfden dag doen, komen er niet veel menschen.

*kaoera*², steeds wijkende, aldoor zich terugtrekkende, zoodat men anderen in twijfel laat, *nato'o raneo da malai, nepa nato'o karemenja, dja kaoera*², hij zei dat hij morgen zou gaan, daarop zei hij overmorgen, hij trekt zich aldoor terug, *kaoera*² *rajanja*, zijn binnenste is onzeker, *bare'e ware paoe, noentoe dja kaoera*², de zaak is niet beslist, de getuigenissen waren onbestendig.

oera boengkoesi, boete voor het teruggeven van het verlovingsgeschenk; *mooera*, teruggaan, terugkeeren, gebruikt als w. t. door de koppensnellers, *mooeramo kita, maka morasi*, we gaan terug, want we hebben buit (koppen) behaald, *be mangka mooera samba'a, ane mantando koro samba'a*, het is niet behoorlijk dat de een zich terugtrekt, als de ander den zuiveringseed heeft afgelegd (hij moet het dan ook doen); *to pooera djandji*, iemand die zijne belofte terugneemt; *ampa mpooera*, de voetangels die een vijandelijke troep plaatst, als zij het beleg van een dorp opbreken, om zich voor vervolging te beschermen; *mooera nggaratoe*, op eene bepaalde wijze de lange trom (*karatoe*) roeren, op de maat der regels: *oeranaka monggaratoe, lobo mokoio lobo*; *mo'oera bata* (ook *moarosi* gend.), het verwijderen van den magischen invloed dien iemand van een lijk heeft ondergaan, zoodat hij ziekelijk wordt (Tor. I, 390; Measa 75, 133, 76, 90); *maoera, mangaoera*, intrekken, terugtrekken, *ndaoera posoesa*, het feest is uitgesteld; *mopaoera*, (de ziekten) verdrijven, benaming van de plechtigheid waarmede ziekten onder de buffels worden bezworen, Tor. II, 176; *mampapeoera*, terugdrijven, zich doen terugtrekken; *mampapeoeranaka doeanga*, eene prauw terugduwen, *mompapeoeranaka djoe'a*, ziekte verdrijven; *maoeraka, maoeranika*, iets terugtrekken, terugnemen ten behoeve van, *woeta ngkina'a koeoeranika asoe*, de rest van 't eten neem

ik in beslag voor de honden; *teoera*, uitgesteld, *teoeramo pesale*, het landbouwfeest is uitgesteld, *teoeramo waima'i pogombo*, de beraadslaging is vervroegd, *bare'e teteoera rajanja*, zijne gezindheid is niet veranderd; *maoeranaka*, laten teruggaan, ongedaan maken; *oeratakа*, boete die iemd. geeft, wanneer hij de schuld welke iemd. aan hem heeft op een derde heeft verhaald (*mopangaja*); die boete geeft hij aan dezen derden man, om de geheele zaak ongedaan te maken en den derde te bewegen het van hem weggenomene terug te nemen (Tor. I, 196).

ta'oera, geschenk dat men geeft om van eene belofte die men niet kan houden, af te komen; *manta'oera*, zulk een geschenk geven; *monta'oera*, een kort verblijf onderweg maken, de reis onderweg afbreken, om regen, duisternis of vermoeidheid, ook syn. met *montangoa* (zie *tango*); *ponta'oera*, het verblijf onderweg, het hutje waarin men onderweg een kort verblijf houdt, ook syn. met *tangoa*; *monta'oera, da mangata djaja*, vooruitreizen en dan onderweg verblijven, om al een eind op weg te zijn; *menggalaoera*, achteruitgaan, wijken, zich terugtrekken, bv. in een gevecht, in eene rechtszaak; *mombekaoerangi*, voor elkaar teruggaan, voor elkaar wijken, van twee partijen die elkaar niet aandurven; *mangkaoerangika*, zich van iets terugtrekken.

pr. t. *oera*, wegnemen, verwijderen; voorb. op 1. *ajoe* en *enggi*; *bago ngkaoera-oera*, grond die aldoor wijkt.

Amp. *rapeoera* = B. *ratoe'oe* (geknoopt worden).

3. **oera** (vgl. 2. *oera*), in den godennaam *Poë Oera*, een der voorname goden van den rijstakker; vgl. Bad. *Poë Oera* „Heer Verjager", die in de gedaante v. d. vogel *djeekoeli* op den akker komt, om de bewakers v. d. rijst te waarschuwen dat er rijstvogels zijn. Verh. B. G. LXV, 3e st., bl. 172; Measa 76, 29.

oeraga (uit het Boeg., waar het „list, streek" beduidt); *oeraga mpaoe*, overdrachtelijke spreekwijs, vergelijkende, verbloemende of versierende uitdrukking, *paoe nda'oeragani*, uitdrukking die niet letterlijk te nemen is.

oeragi, zie 1. *ragi*.

oeraho (Sa'd. *oeraso*), eene hooge grassoort, die in het Bovenland op verlaten ontgonnen gronden opschiet, en wel eenigszins op rijst gelijkt maar veel hooger en grover is.

oerandede; pr. t. *petaoerandede* = B. *kila* (bliksem), Tor. III, 692, 72.

oerara, pr. t., zie 1. *rara*.

1. **oere** (Boeg. *oerai*, Mal. Jav. *oedik*); *mooere*, stroomop varen, de rivier volgen in stroomopwaartsche richting, *mooere eo*, zie *koende*; *tasi oere*, opkomende zee, *oere ntasi*, getij, *mepone, mena'oe, ewa oere ntasi waima'i wailo'oe*, trap op, trap af, als het getij der zee, vloed en eb, *oere ngkindjoe*, het dagelijksche getij, *oere bangke, ewa ri ginenggeri pai ri kakodi mboeja, da mosampa oge tasi*, springvloed, zooals bij volle maan en bij donkere maan, dan is er hooge vloed; *maoere*, losse dingen (oningepakt) laden in eene mand, een vaartuig, enz., *inii ndaoere ri baso*, zaairijst wordt in een draagmand geworpen, *djolemi da ndioere ri doeangakoe*, gooit uwe maïs in mijne prauw (de eig. bet. is dus „stuwen").

omoere, oemoere, gezegd v. d. vloed in riviermondingen, wanneer hij zoo hoog is opgeloopen, dat hij het in zee stroomende water tot stilstand heeft gebracht, *oeë omoere, naboesoe ntasi waindekoe*, oploopend water (in de riviermonding), opgestuwd door het zeewater; *ka'omoere noe oeë ndaepe ri Poso, lioe Oeë ngKagila*, het oploopen van rivierwater wordt in de Poso waargenomen tot voorbij Oe. ngK.; ook pr. t., *nagai ntasi oemoere*, bespoeld door de opkomende zee.

*oere*², water[looper, schaatsenrijder, waterwants].

2. **oere** (wrsch. hetz. als *oerea*), pr. t., *bangoe lea*² *oere*, sta op, vlug, gezwind.

oerea, pr. t. = B. 1. *rea* [zie ald. op pr. t.], Tor. III, 676, 220; parall. m. *oelape*; *ma'oereamo poranda* = B. *madagomo raja*, goed gestemd; *ndipaka'oereaku randa*, stem er het hart gunstig mee.

oeri [Mor. id.]; *ma'oeri* (L. niet gebr.), gierig,

inhalig, *taoe ma'ai ngka'oeri, ndolo oeta, nóngo apoe, ma'oengodi, be napoapoeka joenoe*, een erge gierigaard, vrekkig, inhalig, schraperig, hij kookt geen eten voor anderen; *napota'oeri goanja da mawaika joenoe* (P.), hij heeft zijne maïs geweigerd om die aan anderen te geven.

1. **oeroe** (Tontmb. *oeroe'*, *oeloe'*, Sang. *oero*, Mngkb. *oedoeäh*, Ibn. *oeroe*, Tir. *oeraoe*), afweermiddel, ter beschutting van vruchtboomen, tijdelijk verlaten hutten, enz. tegen dieven; zulk een *oeroe* maakt den boosdoener ziek (Tor. I, 399—401); *ndaoeroe*, door een afweermiddel beschut, soms ook gebruikt voor: afgesloten, niet meer toegankelijk, *ana we'a ndaoeroe* (w. t. v. *ndadjompo*), een meisje dat verloofd is.

oeroe djila (L. *oejoe djila*), n. v. e. kleine wesp, die venijnig steekt, en door speeksel dat van de tong is geschraapt op een afstand wordt gehouden; dit speeksel is ook het middel tegen den steek.

2. **oeroe** (O. Jav. *oeroed*); *me'oeroe*, zich onderwerpen, de minste zijn, zich gewonnen geven, eerbied bewijzen, *ee tama, ne'emo madja'a rajami, me'oeroemo jakoe, koetambe pale, koeromoe sampoejoe*, ach Oom, wees niet meer boos, ik geef me gewonnen, ik leg de handen in elkaar, ik voeg mijne vingers te zamen; *pe'oeroe*, tijd, plaats, wijze van zich onderwerpen, geschenk dat men geeft om te betuigen dat men de minste is; *manoe boeja nape'oeroeka*, hij heeft eene witte kip als eerbiedsbetuiging gegeven; *nape'oeroeki, napesoesoeki, napakadago raja ndja'inja anoe napakalose*, de stemming zijner familie-leden, die hij had ontstemd, heeft hij hersteld, hij heeft hun een eerbiedsgeschenk gegeven, heeft hun toegestopt; *mengga'oeroe*, eeren, eerbied bewijzen.

mooeroe, stil zitten, *mooeroe tontji ndjai ra'a, memoai*, de vogels zitten stil op de takken, zich te warmen in de zon; *mooeroe² mboela, be malai ri ara ntoto*, de geiten blijven stil onder het huis; *mapoe'a pooeroenja, manawoe manoe*, de stok waarop ze zitten is gebroken, de kippen zijn gevallen; *noendjaa noepooeroe-oeroeka?* waarvoor blijf je zoo stil zitten? *mooeroe²*, syn. m. *momoeloe²*, teruggetrokken, in ziehzelf gekeerd, van menschen en dieren die maar stil voor zich uit kijken; *maoeroe* (tr.), *mangaoeroe*, terugtrekken, naar zich toe trekken, *taoe malodongi naoeroe nTo Randa Oeë, mewali watoe ri ra ntimbedi*, verdronkenen trekken de watergeesten tot zich, ze worden steenen in de diepte, *taoe mampogeleka toempa naoeroe, nasambo noe oeë*, menschen die kikkers uitlachen, worden door hen tot zich getrokken, het water overstroomt ze.

maoeroe, klein, tot kleine afmetingen teruggebracht, *enoe maoeroe*, kleine, fijne kraaltjes; *mampakaoeroe*, klein maken, tot kleinen omvang terugbrengen, *taoe masambe tabaro napakaoeroe wonanja*, menschen die sago winnen hakken de vezels in kleine stukjes uit (om ze beter te kunnen uitpersen).

mampape'oeroe, zich doen terugtrekken, tot eerbied, onderwerping brengen, *napape'oeroe i nTjaweri Gadi tana poera²*, S. G. onderwierp alle landen.

teoeroe; *manteoeroe, manteoeroesi ira ngkadjoe*, blaadjes die tot groente moeten gekookt worden, van de steeltjes afhalen, *monteoeroe*, de bladeren van de stelen der groente afstroopen, *ndateoeroe nambo*, de mosterdblaadjes worden van de stengels gestroopt, *dodongoro siko, setoe rajopo, be sako noepodjo manteoeroe*, je zit maar zoo leeg, daar ligt groente en je wilt ze niet eens van de stelen plukken.

saoeroe, pr. t., hulde, eerbewijs, *penaoeroë*, id., [*pena'oeroe*, huldegeschenk (MS.)]; ook gebruikt in gebeden: *boo Lamoa, se'i wawoe, baoela, manoe ndasaoeroeka komi*, o Goden, hier zijn varkens, buffels, kippen die u worden geofferd.

3. **oeroe** [Mor. id.], Michelia Celebica, Cl. 2294, een groote boom, welks hout gaarne voor vaartuigen, huisraad en huisbouw wordt gebruikt. De naam wordt gelijkgesteld met 2. *oeroe* en dit maakt het hout nog meer gezocht, ook voor oogstmedicijn. Tor. II, 150, 157, 158, 272, 352.

oeroenga, zie *koeroenga, toeroenga*.

oeroengi (vgl. *ngoedjoe*, enz.), kaap, landtong.

Oeroengi Pondindilisa, Kaap P.

mawo rajakoe mangkita, verlang ik zeer te zien;

Oeroengi Polande Bajo, Kaap P. B.

mawo rajakoe mantango, begeer ik zeer te aanschouwen.

1. **oesa** (vgl. 1. *sa*, 3. *si*, 2. *joesa*, 1. *isa*); *ngka'oesanja*, w. t. v. *ngkalionja*, in zijn eentje, hij alleen; *dja ma'i ngka'oesakoe*, ik kom maar in mijn eentje; *montaoesa*, op zich zelf handelen, optreden; *todjomo witi mongadjo oesa²*, ik ben moe in de beenen van 't alleen heen en weer loopen.

pr. t. *oesa ngkaromoe*, in je eentje.

2. **oesa** (vgl. *woentja, oentja*, enz.); *mompaoesa*, passend maken, op de juiste ruimte of maat brengen, probeeren of een pen in een gat past, of een balk met 't bekapte dunne eind in de daarvoor gemaakte opening past, *mompaoesa toeda*, probeeren of een ronde plank, die dient ter afwering van muizen, met de in 't midden gemaakte vierkante opening past om den paal der rijstschuur waarbij ze behoort, tevens: pasklaar maken van zulke onderdeelen, zoodat ze in elkaar passen; *rengko banoea ane be ndapaoesa rioenja, lioe² ndawangoe, be madago pombemamanja*, als de onderdeelen v. e. huis niet eerst in elkaar passend zijn gemaakt en zoo maar worden opgericht, sluiten ze niet goed in elkaar, *be madago pampaoesanja rengko banoea*, hij heeft de onderdeelen van 't huis niet goed in elkaar passend gemaakt, *mampaoesa paoenja da nakadago ngkandjo'oenja*, zijne woorden styleeren, zoodat ze goed loopen; *tepaoesa*, in elkaar komen te passen, een sluitend geheel komen te maken, *be ntani madago katepaoesanja*, het komt niet zoo heel mooi in elkaar te passen.

mampapompaoesa, maken dat men dingen in elkaar passend maakt, *elo ndajanja mampaoesa, banja taoe samba'anja mampapompaoesa*, 't is zijn eigen wil om de dingen passend te maken, geen ander heeft hem bevolen ze passend te maken.

1. **oesi** (Mènt. id., Mal. *oesir*; [vgl. *woesi, mboesi*]), pak ze! uitroep om honden aan te hitsen op de jacht; *me'oesi*, een dier opjagen, *napepe'oesi asoe maroemba mboela*, hij zette de honden voortdurend aan de geiten weg te jagen; *mampapa'oesika, ma'oesipaka asoe*, de honden met *oesi!* aanzetten.

2. **oesi**, Amp.; *raoesi* = B. *raloeloe* (gevolgd worden), *mongkii taoe, gete, si'anja mongkana raoesi*, de menschen moeten links, vriend, ze moeten het pad rechts niet volgen.

oeso (vgl. *woeso*, [*goesa, oendjo* en Mor. *oeso*]), een stok of iets derg. in eene holte op en neer of heen en weer bewegen, porren, peuteren, uitschuren, *pooeso, pooesori*, de stok waarmee men het doet; *maoeso(ri)*, door porren, stampen of peuteren met een stok bewerken, *ndaoeso panagoentoe*, de tromplader wordt met een laadstok gestampt, *kekaloeboengona raja mbojo, toempoenja da maoesori*, de bamboekoker is van binnen vol schimmel, de eigenaar moet hem uitpeuteren, *oeso lada, nakalesa*, roer de Spaansche peper (in een bamboe), opdat ze fijn worde; *ira ngkonaoe pai ra'anja ndatima, ndapooesorika wojo mpantjari*, bladeren en takken v. d. suikerpalm neemt men om er den palmwijnkoker mee uit te schuren; [*waoesori*, w. t. v. *watoea* (slaaf), zie *goenggari*]; *natengoni, nagolomboeso noe ananggodi, dja kaoeso²*, de kinderen houden hem voor den gek en plagen hem, ze draaien maar rond, *kaoeso², be tepalai, maria marendosi*, ze draaien maar rond, ze komen niet tot weggaan, veel is er dat hen ophoudt; [*salaoeso* = *salasoentjoe*, zie *soentjoe* (MS.)]; *teoesopaka kare'e ntaoe ri Salempi Gongga, mampapebia taoe, ewa tepatanimo kare'enja*, de woonplaats der lieden te S. G. is weggeduwd, ze dwingen je een zijweg te gaan, 't is alsof ze zich hebben afgezonderd, *terompo, teoesopaka woekoe oesoenja*, hij is gevallen, zijne ribben zijn ingeduwd, verschoven.

keoesoa, last hebben van maden in de ingewanden (wdl. last hebben van gepeuter of gekriewel), syn. met *kekariria*.

ndapasaoeso, het wordt er ineens uitgewipt, uitgepeuterd, *metaoeso, be kono djaja, taoe*

metaoeso ri goemboengi, mompetaoesoka sondo taoe molioe, zich wegstoppen, niet den weg houden, zich in het struikgewas verstoppen, zich verstoppen voor de vele menschien die voorbijgaan, *sa'e pampatoeweoenja pinatoeweoe napetaoesoka*, sommigen houden zich maar verstopt omdat ze hunne beesten verzorgen.

oesoe (vgl. *doesoe*; Mal. *roesoek*, Jav. Soend. *oesoek*, Sang. *hoesoe'*, Tal. *roesoe'a*, Bis. Bik. Bag. *gosok*, Ibn. *goetoek*, Mag. *goesoek*, Tir. *rojok*), rib, ook *weokoe oesoe*; *toeama oeajoe weokoe oesoenja, mewali oeajoembengi telontoebakamo oe² soejoenja, anoe mbe'a siombengi nepa majongo jopo, maka sasio weokoe oesoenja*, de man heeft 8 ribben, het duurt dan ook 8 dagen totdat zijn lijkvocht is opgedroogd, bij de vrouw duurt het 9 dagen eer het lijk droog is [en de man dus hertrouwen mag], want zij heeft 9 ribben; *oesoe ngoera*, kraakbeenig deel der ribben; *oesoe mboeweoe*, bamboelatten die bij het vlechtsel eener fuik de lengtezijde volgen; de latten die er in de rondte doorheen gevlochten zijn heeten *enanja*.

oesomi (Ond.), hetz. als *oengkoebi*, overdekking, overstulping, biz. een kokosdop, die met den bollen kant naar boven op een pot wordt gelegd, als deksel; *nda'oesomi*, overstulpt, overdekt worden, syn. met *nda'oengkoebi*.

1. **oeta** (Mal. Pamp. *oetak*, Bag. Tag. *otak*, Bis. *otok*, Ilk. *otek*, Ibn. *oetok*, Tir. Ibat. Mag. *oetek*), hersenen, ruggemerg, merg, pit, *witikoe kodi pai laoe oetanja*, mijne beenen zijn klein, maar er zit merg in, *oeta ngisi da ma'i ane rapolesi*, de zenuwen der tanden hangen er uit als de tanden worden gekort; *loka oeta*, soort pisang; *mooeta*, merg hebben; *tontji be mooeta weokoenja*, vogels hebben geen merg in de beenderen.

2. **oeta**, op, gedaan, uit met, *lepati oetamo*, de kemiri-noten zijn op; *be oeta² djoe'a*, de ziekte is heelemaal niet gedaän; *be oeta² awili setoe, rata salapi, rata salapi*, die overlevering sterft niet uit, van geslacht op geslacht; *oeta², oeta²nja*, alle, allen, alles.

3. **oeta** (Par. id., Mal. *hoetan*), Amp. = B. *eoe* (spinazie).

4. **oeta**, het Mal. *oetas*, in de uitdr. *djali saoeta*, een stel oorknoppen.

oetata, verhaspeling van *toekaka* (oudere broeder), in de uitdr. *anoe oetata oetili, anoe oetiti oetata* (L.), waarmee men te kennen geeft: een hoofd moet meer van alles hebben dan een slaaf.

oetiti, zie *oetata*.

oeto (vgl. *koeto, poeto*); *maoetosi* (L.), *maoetoli* (P.), uithalen, uitschudden, bv. de visch uit een fuik, *weweoe ntaoe naoetosi*, de fuiken v. anderen haalt hij leeg, *weweoe nalesaki ntoempoe oeë, booe naoetoli*, de krokodillen verbrijzelen de fuiken, de visschen halen ze er uit.

meka'oeto, zich ergens in storten om zich te verbergen, bv. in het bosch, *ri banoea bara ri goemboengi peka'oetonja*, in huis of in 't struikgewas heeft hij zich verstoken.

oetoe; *kaoetoe-oetoe*, hijgende, kortademig, zooals oude lieden.

oewa (Pamp. Ibn. Mal. *oeban*, Sang. *oewang*, Jav. Minah. t. *oewan*, Bag. Bik. Tag. Bis. *oban*), grijze haren, *oewa belo*, vóór zijn tijd grijs; *keoewa*, grijze haren hebbend.

oewara, PmB., een boom met bruikbaar hout.

oewaloe-waloe (vgl. *wagoe²*), eene benaming voor x-beenen.

1. **oewe** (vgl. *ganoewe*, [*loewe*] en Tag. *oewi'*, naar huis gaan); *maoewe*, afgewend, afgebracht van het een omdat men tevreden is met 't ander, gespeend, *maoewe raja*, het hart is afgewend, afgeleid van het een of ander, er niet meer op gesteld, *oewe ndaja, palindo ndaja, nakaoewe ndaja*, afleiding, troost voor het hart, opdat het hart afgewend worde, *maoewe rajakoe mompaoe pai siko*, ik ben geheel gestemd om met je te spreken, *maoewe moeni rajanja da morongo*, zij is er nu tevreden mee om te trouwen, *mounamo wo'oe si'a pai nakaoewe ndajanja, bemo naendo² anoe mate*, ze kreeg weer een kind, zoodat ze nu tevreden was en niet meer dacht aan 't kind dat gestorven was, *maoewemo ana mboela, bare'emo naloeloe indonja*, het geitje is al gespeend, het loopt zijne moeder niet meer na, *bare'e da maoewe kaboeja ndajamoe ri jakoe*, je goedheid zal zich niet van mij afwenden; *maoewe* (tr.), *mangaoewe*, afwennen, afscheiden, spenen, met iets anders tevreden maken, *ndaoewemo ana pio, bare'e masae da motojoemo indonja*, de kuikentjes zijn al van de kloek afgewend geworden, de kip zal spoedig gaan leggen, *ndaoewe ananggodi, bare'emo mantjoesoe*, het kind wordt gespeend, het zuigt niet meer (Tor. II, 53), *ndioewemo rioenja anakoe, ine, manjanja gaga ri jakoe*, went u mijn kind eens wat van me af (door het bv. mee naar uw huis te nemen), moeder, het is te brutaal tegen me, *pia da ndaoewe, ndasela, ndapoai sandeme, nepa' ndaoewe ri kaboba, poeramo pitoembengi ri kawenginja, nepa ndapomoeja*, uien worden v. d. moederknol afgenomen, er afgehaald, één dag in de zon gelegd en daarop in een mandje apart gelegd, als ze 7 dagen in 't duister hebben gelegen, dan worden ze geplant; *i Papa da mawali-oewe kami*, Vader zal ons weer afzonderlijk bij zich nemen; *da koepapaoewe siko, malose rajakoe*, ik zal je een poos aan een ander geven, ik ben boos op je; *ananggodi samba'a toewoe, raoeweka raja nenenja, maka samba'a mate*, één kind is in 't leven gebleven, daarmede wordt het hart van de moeder afgeleid, want het andere is gestorven, *kadagonja re'emo anoe ndaoewe²ka raja*, gelukkig is er iets waarmede het hart wordt afgeleid; *mopaoewe*, afleiding bezorgen, het spenen v. e. kind verrichten, *ngajoe mpopaoewe*, wiegelied.

Amp. *naoewe* = B. *napokaoe* (hij stuurt hem er op uit).

2. **oewe**, n. v. e. boom, die in moerassen groeit.

oewi (Austron.), aardvrucht, knolvrucht, w. t. *toraa, tomene, to woejoe ngkoro*; *oewi dolo*, de paars-roode soort, *oewi tabo*, een groote soort, *oewi kaoe* of *oewi angga*, een wilde srt., *oewi tambire*, aangeplant, v. binnen wit, v. buiten roodbruin, *oewi taoe*, dez. srt. als *gando'a*.

toe'a² mpooewi, reeds op leeftijd, zonder grijs haar, rimpels of andere teekenen van ouderdom te vertoonen, of: reeds grijs, tandeloos, rimpelig, maar nog kras voor zijn leeftijd, dus als een knol in den grond, die waar hij uitloopt hard is en zacht waar hij wortels schiet.

Amp. *oewi kodjo* = B. *toraa*; *oewi lele*, id.; *oewi kadjoe*, cassave.

oewoe (Tomb. *oewoer*, Tag. *obor*, Bis. Bik. Bag. *obod*, Ilk. *oeboeg*, Ibn. Tir. Pamp. Mag. *oeboed*, Mal. *oemboet*), palmiet, palmkool, plantenmerg, dat als groente gegeten wordt, zooals van silar-, kokos-, suiker-, woka-palmen en rotan; *meoewoe*, op palmiet uitgaan; *mampeoewoeka*, voor iemd. palmiet gaan zoeken; *mampeoewoesi*, het merg van zulke gewassen uitsnijden.

oewoe ntjio, de doornige haren die aan den voet der rotans groeien; *oewoe pa'i*, n. v. e. boom met een schijnstam.

oewoi, het Mor. woord voor „water", PmB. w. t. v. *oeë*.

1. **oga**, hetz. als *ogo*, zie aldr.

2. **oga** (vgl. *goga* en Par. *boga*), w. t. v. *boti* (aap).

oge (vgl. [Mak.] *loce*, Laj. Pal. *oge*), een in 't B. weinig gebruikt woord, zeer, erg, *malose oge rajakoe*, ik ben zeer ontstemd; *maoge*, groot, *Saloe Maoge* „Groote Rivier", zijstroom van de Kalaena, in het Z.lijk gebied van 't B.

pr. t. *koepapo'oge*, parall. m. *koepapobari*, ik vind het belangrijk; *koepomamaogeaka*, ik beschouw als groot, gewichtig, belangrijk; *dja oge mpokaralamba*, zij vloeken erg; *oge mpoalalingamoe*, ge moet er geen acht op slaan (missch. „'t zal veel zijn als ge er acht op slaat").

ogo (vgl. *aga, ogobi*, 1. *oga, pogo*, [1. *rogo, ongko*, enz.]), gebogen, door ouderdom of ziekte, gebukt onder een zwaren last, *ogo² pelindjanja, bemo majoa langkeda*, hij loopt gebogen, zijne knieholten strekken zich niet meer recht, *siko dja ma'i motanande, dja ma'i ogo²*, je komt maar palmwijn vragen, je komt maar in gebukte houding, *banoea ogo²*, een scheefgezakt huis, *mewalili ogo²*, in gebogen houding (neerslachtig) terugkeeren.

momogo nggaroe, de kat zit ineengedoken, *manoe momogo, dadanja toedoe ri tana*, de kip zit voorovergebogen, hare borst komt op den grond.

ogobi, Todj., zie 3. *o'o*.

ogoe (vgl. *ongoe*, 2. *logoe*, [1. *logo*] en Par. *ongoe*, Da'a-t. *ongoe*, berg, Loin. Balant. *angoe*, Wot. *ango*), vorm, gestalte, uiterlijk voorkomen; ook gebruikt als soortwijzer bij telwoorden tot het tellen van ronde of massieve voorwerpen, ook wel van andere dingen, daar het de meest gebruikte soortwijzer is; *ewase'i ogoenja*, zooals dit ziet het er uit, *ogoe eo, ogoe ndeme*, zonneschijf, *ewa ogoe ntimbojoe*, zooals de vorm, de grootte v. e. vuist, *masapi ewa ogoe mpa'a*, een paling zoo dik als een dij, *ewa ogoe baoela koronja*, zijn lichaam is zoo plomp als een buffel, *ogoe ndjoe'a*, de graad der ziekte; *watoe saogoe*, één steen, *tojoe manoe roeogoe*, twee eieren, *banoea pataogoe*, vier huizen, *doeanga limaogoe*, vijf vaartuigen; *bolo² matanja, bemo laoe ogoenja*, zijne oogen zijn hol, de eigenlijke oogen zijn er niet meer in, *banja To Pebato natoenggai, dja ogoe nTakoele*, hij heeft het niet op de To P. gemunt, alleen op het dorp T. zelf.

meogoe, een vorm aannemen, zich duidelijk voordoen, zich afteekenen, *djela ri Lando mPamose, meogoemo Jajaki*, als men te L. mP. komt, doet J. zich duidelijk voor, *meogoemo ngojoe*, de wind nam een zichtbaren vorm aan, *nawaika moganda, meogoe² ri raoa*, hij sloeg uit alle macht op de trom en het klonk luid door de lucht; *keogoe²*, in zijn geheel, zoo rond, zoo massief als het is, *manoe ndaroro keogoe²* of *ngkeogoe²*, de kip wordt in haar geheel geroost; *mokeogoe*, zich tot een klomp, een bal, een geheel vormen, *koepekiondjoe kompokoe, napokeogoe*, ik laat mijn buik masseeren, opdat hij zich samentrekke; *moogoe*, opstapelen, *taoe mopadajo moogoe watoe*, menschen die een graf maken stapelen steenen op, *naogoe watoe*, zij stapelen steenen op, *njoo anoe ndaogoe*, vuil dat op een hoop is gebracht; *siogoe*, gelijkvormig, *bare'e siogoe le'e ntaoe radoea setoe*, de halzen dier beide menschen zijn niet gelijk van vorm; *mompasiogoe*, de lengte van twee dingen tegen elkaar meten, lengte vergelijken; *mompakasiogoe*, twee dingen van gelijke lengte maken; *tesasaogoe, tesasaogoe*, telkens één stuk, één exemplaar.

maliogoe, rond, bolvormig; volkomen, geheel en al, *maliogoe rajanja*, zijne gezindheid is geheel zuiver, zijn hart is vertrouwbaar, hij is een eerlijk man, *maliogoe ka-To-Lagenja*, hij is een volbloed Lageër; *maliliogoe*, geheel en al rond; *kaliogoe*, rondheid, volkomenheid; w. t. v. *wo'o*, hoofd; *kaliogoe ndaja*, eerlijkheid, betrouwbaarheid; *mampakaliogoe*, rondmaken, afronden, aanvullen wat ontbreekt aan de volkomenheid, *napakaliogoe ananja ri watoeanja*, het kind dat hij heeft bij zijne slavin heeft hij tot een vrije gemaakt; *ma(nga)liogoesi*, rond maken, aan iets een ronden vorm geven, bv. tot een bal draaien; *mongkaliogoesi*, zich rond maken, een ronden vorm aannemen, opzwellen, *mongkaliogoesi timpoe, kono ndawinti*, de kuit zwelt op, getroffen bij het kuitschoppen; *nteliogoe*, in volkomen mate, *taoe nteliogoe*, een volbloed vrije, die geen slaven onder zijne voorouders heeft, *to Balanda nteliogoe*, een volbloed Nederlander.

toliogoe, w. t. v. *woeiri*, alikruik (zoetwaterschelpdier); ook: een nageboren kind.

ogoeoe (Mal. Kar. *ĕroe*, Tob. *oroe*, Boeool *goeoe*, Gor. *wohoe*), casuarine, Ind. denneboom, Casuarina equisetifolia, Cl. 698; de naam bootst het geluid na, dat de wind door de naalden maakt; w. t. *meira limoe* „wolkenbladige"; *ane ndaposiga ogoeoe, da oedja*, als een casuarine-tak wordt gebruikt als opschik, dan gaat het regenen; om zijne hardheid is het hout oogstmedicijn. Tor. II, 261.

ogoétani, Amp., zeewier.

ohaio, uitroep, 'z. v. a. „haal op!", refrein bij het sleepen van houtwerk voor een huis of tempel, of van den romp van een nog niet afgewerkt vaartuig, in koor uitgeroepen door de sleepers; Tor. III, 593—607; *mo'ohaio*, bij zulk een gelegenheid versregels dichten, die door de sleepers met *ohaio!* worden beantwoord; *po'ohaio, ntje'e pompasiuria roso*, het uitroepen van *ohaio* dient om de krachten te vereenigen.

oho (vgl. 2. *onggo, ronggo*); *sa'oho*, een heeleboel ineens tegelijk genomen; *ma'ohomaka, mampasa'oho, mampasa'ohomaka*, alles voor

zich nemen, zich met zijn deel ook dat van anderen toeëigenen.

oi, zie *oisi*.

o'i (vgl. *jo'i*, [*joli*, enz.]); *mo'o'i*, zich bewegen, zich draaien en keeren, *mo'o'i ongaa, melengko²maka, moiwomo da mesoewoe*, het kleintje roert zich, beweegt zich, maakt aanstalten om geboren te worden.

ka'o'i-o'i, zich draaiende en wendende, om bv. door een troep menschen heen te komen; *te'o'i*, gedraaid, omgewend, *majo'imo pa'a ri kate'o'inja, mampelindjaka paoe setoe*, mijne dijen bewegen in hare gewrichten, doordat ze zijn gedraaid geworden bij het loopen ter wille van de bespreking dier zaak.

oio, PmB. = B. *io* (goed, ja); wrsch. uit *io-io*.

óisi (Tontmb. *ois*), of *oi*, PmB. = B. *aisi* (uitroep v. kinderen, om onwil of afkeer uit te drukken: bah! ajakkes!).

oja (vgl. 1. *poja*), *kadjoe oja*, alleenstaande boom, *pewalilisi ojamoe*, keer terug tot de boomen die ge bij 't rooien hebt overgeslagen; *nda'ojamo kadjoe setoe, poeramo joenoenja ndatowo*, dien boom heeft men alleen laten staan, al de andere boomen zijn omgehakt.

pr. t. *dja mongkaro oja²*, (de zieke) kan al alleen rechtopstaan; *kangkaro'oja tindogi*, sta recht overeind.

Dikwijls is *oja*, nevens *ola*, in de pr. t. een suffix, gelijkwaardig met *-aka*, bv. *balindoja = balisaka, paleola = palinaka*; dan weder komt het zelfstandig voor, ook in den vorm *ojagi, oja-ojagi*, rechtop, zie voorbeelden op 2. *karo*.

ojanggiwo, zie *ojaniwo*.

ójangi (Mong. *ola'*, ophouden, v. regen, *olat*, wachten); *maojangi*, stil, bedaard, v. wind en golven; *kaojangi*, het bedaard zijn der golven, windstilte.

ojaniwo (ook *gojaniwo, ojanggiwo*, [vgl. *oniwo*]), pr. t. = B. *bingka* (mand), parall. m. *langajadi*. Wellicht voor *lolaniwo*, met redupl. en inf. *-an-* van *liwo = iwo*, „waarmee men zich toerust, pakmiddel".

ojawa, PmB. = B. *ajawa* (trap- of brugleuning).

ojo (vgl. 2. *sojo*, [1. *ngojo*] en Nap. *olo*, Jav. Tontmb. *ĕlĕt*, Tob. *olat*, Sang. *ĕle*, Boeg. *ĕlĕ*, Mak. *ala'*, Soend. *heuleut*), ruimte tusschen twee dingen, *ojo ngkarama*, ruimte tusschen de vingers of teenen, *ojo ndjoia*, ruimte tusschen de vloerlatten, *sampoejoe ojo ntindja*, 10 ruimten tusschen mijlpalen, 10 K.M., *ojonja saeo*, „één dag er tusschen", de 28ste dag der maand (Tor. II, 268), *bangke ojonja*, er ligt veel ruimte (tijd, afstand) tusschen, *ojo mpisa*, juist in het midden, zonder naar één kant over te hellen, stand van het sterrenbeeld „De Haan" met zijn middengedeelte in het zenith (Tor. II, 235 [1])), *taoe toeuroe ri ojo mpisa*, iemd. die juist genoeg heeft om er het leven bij te houden, *saojo*, één tusschenruimte, *saojo minggoe*, ééne week, *tana saojo se'i*, dit stuk land, *saojo tana se'i*, dit geheele stuk land; *te(s)asaojo*, telkens, van tijd tot tijd, met tusschenpoozen; *moojo*, met tusschenruimten, *bare'e moojo²*, zonder tusschenpoozen, ononderbroken, *sandeme sandeme re'e linggona djela, podo saeo se'i poojonja*, dag aan dag komen er gasten, alleen vandaag niet (is er een dag tusschen); *ojoti mpakoeli*, loon voor verstrekte geneesmiddelen (wrsch. „voor het pauzeeren, zegge ophouden met de behandeling"), *pakoeli ndaojoti*, de geneesmiddelen worden betaald, *ne'e noeojoti mesisidoe*, breng geen tusschenpoos in uwe geregelde bezoeken; *me'ojo*, door de reten van den vloer zijn gevoeg doen; *koepe'ojoka da ndjo'oe*, ik ben er tusschenin gegaan.

ri ojo, tusschen, tusschenin, *i Ine da ri ojonja*, Moeder moet in 't midden, *ri ojo ngisi*, tusschen de tanden; *mekariojo*, zich tusschen de menschen voegen, *mekariojo mona'i*, zich voegen tusschen degenen die rijst zaaien, *potoendanja mekariojo ri wa'a ngkabosenja*, zijn zitplaats schuift zich tusschen de hoofden; *momporiojo, momporiojoti*, tusschenbeide komen bij twistende of strijdende partijen, door bemiddeling den vrede tot stand brengen (Tor. I, 223); *mamporiojoti dja'a*, een onheil, aan een kind overkomen, tusschen het kind en de moeder stellen (over moeder en kind verdeelen, door een magische handeling,

[1]) *ojo mpiso* aldr. is onjuist.

zie Measa, 75, 109); *mompekari'ojoka modoeanga,* tusschen de buien door varen, gebruik maken van een stille bui tusschen windvlagen of regenbuien om te varen.

mokalaojo, tusschenruimten vertoonen, *pokalaojo boejoe,* een vlakke plaats, een dal tusschen bergen, *pokalaojo ngisi,* ledige plaats tusschen de tanden.

tekaloeojo oedja, de regen is tijdelijk opgehouden, er komt een droge bui tusschen de regenbuien, *tekaloeojo ngisi,* er zijn leege ruimten tusschen de tanden.

para'ojo, tusschenschot, binnenwand, dien men bv. aanbrengt in een rijstschuur, om daarin twee kamers te hebben; *ala ndapara-'ojoni,* een rijstschuur waarin een tusschenschot is aangebracht; *taoe ri para'ojo,* iemd. die in 't midden is, bv. tusschen twee dorpen in woont; *mopara'ojo pai joenoe,* zich in het midden bevinden van zijne makkers, *anoe ri tongonja ponawoenja, ntje'e napopara'ojo noe joenoe,* hij die zijn akker aanlegt in 't midden, die wordt door zijne makkers in 't midden genomen, *aginja ndapopara'ojoka jakoe,* geef mij dan een plaats in 't midden (om een akker aan te leggen).

ojoe (Par. Mor. *oloe,* Bad. *aloe*), knoop, bv. in een touw, blad, lap, touwtjes met welke men wichelt, door ze aaneen te knoopen, ook andere voorwerpen, zooals maïspitten, waarmee men dit doet (Tor. I, 418—422), pakjes van een blad waarin oogst-toovermiddelen zijn geknoopt, touwtje met knoopen waarmee men een afgesproken dag bepaalt, of waarmee een minnend paar zijne gevoelens uit (Tor. II, 12, 13); *ojoe poesa,* zulk een minnebrief die bestaat uit een touwtje met knoopen (ongunstig), *ojoe mainti,* id. met lussen (gunstig); *ndatilamo ojoe,* de touwtjes met knoopen zijn al verdeeld, de uitnoodigingen om op een bepaalden dag te komen feestvieren zijn reeds rondgezonden; *roempi ojoe,* zie *roempi*; *ojoe ntinoewoe mainti,* de levensknoop is vast, het wichelvoorwerp dat omtrent den levensduur wordt geraadpleegd, geeft gunstig bescheid (Measa, 76, 47).

mo'ojoe, een knoop leggen, met touwtjes of andere voorwerpen wichelen, *mo'ojoeti,* vastknoopen, een knoop in iets leggen, in 't biz. in den rijststoel waarvan men de eerste aren snijdt *(tadoelako),* de voorbereidende plechtigheden verrichten voor het opschuren der rijst; *po'ojoe; po'ojoeti,* tijd, plaats, wijze van knoopen, de maïsstengel van welken men de bladeren aan elkaar knoopt, om de levenskracht der overige maïsplanten op het veld vast te houden (Tor. II, 297); *mampo'ojoeka tinoewoe,* door wichelarij den levensduur bepalen; *napo'ojoeka pombakatinja, nato'o: siko se'i, ojoe, ane noekita da meurali nawoe mami ri jopo sindjaoe, kakoenawoenja naini ne'e motompo wo'o, madago!* hij wichelde bij zijn eerste ontginningswerk en zeide: gij wichelvoorwerpen, als gij ziet dat onze akker in het bosch daarginds zal gelukken, laten dan de figuren niet elk een hoofd hebben, als ik ze straks laat vallen, laat het gunstig zijn (vgl. *tompo*); *me'ojoeti* [1]), een soort *powoerake,* waarbij een varken wordt doodgestoken en het *motaro* wordt verricht, ook genoemd *mompapatoedoe tana*; *majoa pompaoenja, bare'e re'e katenjoenja,* hij spreekt rechtuit, er zijn geen samenknoopsels (ingewikkeldheden) in; *ananja nepa ndaojoe, ewa wajaa ndatoe'oe,* haar (ongeboren) kind was pas gevormd, als een touw waarin een knoop is gelegd.

Todj. *poojoe,* slinger, om steenen mee te werpen.

[1) Volgens mededeeling van Dr. Kruyt wordt bij deze plechtigheid de *woerake* v. d. grootmoeder op het betrokken kleine meisje vastgeknoopt (vandaar de naam), zonder dat er iets gebeurt dat dit knoopen voorstelt. Meestal verricht men deze ceremonie vlak vóór het *momparilangka* (op den vooravond v. h. feest), want een kind dat haar niet heeft ondergaan mag niet aan het *momparilangka* deelnemen. De naam *mompapatoedoe tana* zou volgens de zegslieden van Dr. Kruyt slaan op het naar beneden brengen der meisjes op het *pomparilangka*-feest zelf (Tor. I, 371 vv.). Deze verklaring heeft tegen dat dit (op zich zelf uiterst belangrijke) onderdeel niet tot het *me'ojoeti* behoort, maar tot een andere plechtigheid. Mogelijk zijn echter *me'ojoeti* en *momparilangka* oorspronkelijk als twee ongeveer gelijke plechtigheden te beschouwen. In Mori worden voor de meisjes twee feesten gevierd: op het eerste worden zij „tot *wolia* (IN. *walian*) gemaakt", op het tweede worden zij „tot *woerake* gemaakt" (*pinokowoerake*; zie over dit laatste J. Kruyt, Bijdr. K. I., dl. 80, p. 122 vv.). Den naam v. h. tweede feest vindt men in het B. terug in *pakawoerake,* bij de Oostelijke B.-stammen den naam v. h. *momparilangka*; wellicht correspondeert dus het *me'ojoeti* met het Mor. *mompokowolia,* en heeft het oorspr. een zelfde stel ceremonien omvat als het *momparilangka.*]

[**ojoenggi,** pr. t., zie *joenggi.*]

ojogaa, PmB. = B. *lokaja* (wilde framboos).

1. **oka** (vgl. *poka,* 2. *loka*); *maoka* (in L. niet gebr.), geopend, opengebroken, *maoka tana, madoeli,* de grond is opengegaan, weggerold, *maoka woesoenja,* de dam is doorgebroken, *maoka rindi, ndapakoroka, nawali-oka moeni,* de wand is opengebroken, hersteld, en opnieuw opengebroken, *maoka oease, marompi matanja,* de bijl is beschadigd, het lemmet is schaardig.

2. **oka,** Str. B., naam v. d. zeevisch *pogapoe,* zoolang hij nog klein is. Zie ook *soloso.*

oke, benaming voor een klein meisje (in L. onbek.); vgl. *boke, to boke.*

oko (vgl. *angka, soeongko,* en Mal. *angkat*); *oko lampa,* een mandje met daaraan gevlochten voet; *mooko,* het eten opbrengen, opdragen; in P. zegt men *morioko, mamparioko* (wdl. „in de *oko* doen"); *mooko lipoe* „dorp oprichten", eene *woerake*-plechtigheid, die bij het feest *momparilangka* plaats heeft (Tor. I, 368—370); *mooko lipoe tanoana mpae,* of *mooko lipoe raua,* eene dergelijke plechtigheid, die na het *mooko lipoe* geschiedt en dient om de levenskracht der rijst terug te halen; *ndaoko wo'o ntaoe,* met een gesnelden kop wordt het *mangoko* (zie beneden) verricht; *napombeoko'mo wo'o ntaoe,* zij namen den kop op, de een na den ander; *meoko,* opstaan, zich verheffen uit de zittende of liggende houding, *peoko!* sta op! *sampeokokoe,* met dat ik opstond; *mampapeoko,* doen opstaan, bevelen op te staan; *mampeokoka,* voor, om, met iets opstaan, *noendjaa noepeokoka,* waarvoor staat ge op? *mampeokoka ea,* opstaan omdat men is beschaamd gemaakt, of ter wille van den smaad, een ander aangedaan, dien men zich aantrekt, *kati napeokoka ntaoe mopakati,* de dragers staan op met de draagbaar (bukken zich onder de draagbaar en komen er mee overeind); *meokotaka, meokobaka,* zich verheffen, zich opheffen, *meokobaka rangasoe ri Koekoe,* de rook verhief zich boven Koekoe; *maokotaka,* opnemen, optillen, *naokotaka, nakeni,* hij nam het op en bracht het weg, *da koeokotaka,* ik zal het opnemen; *mampeokotaka,* trachten iets op te lichten, aan iets beuren, om te voelen hoe zwaar het is, *da koepeokotaka,* ik zal trachten het op te nemen; *mamposiokotaka,* medeopheffen, helpen bij 't opheffen; *kaoko*², aldoor opstaande.

saoko, be manee bengonja, ineens staat hij op, zijne billen zijn niet zwaar; *masaoko,* ijverig, vlug, *dja rodo mpotoenda, be masaoko, be magganggara mpeoko,* hij blijft maar geregeld zitten, is niet ijverig, niet vlug om op te staan.

mangoko, een gesnelden kop, dien een terugkeerende troep snellers heeft meegebracht, tegen de borst drukken: dit deden de thuisgeblevenen, ook de vrouwen, onder het geven van den krijgskreet (*mepokoe*); waren er meer koppen, dan legde men ze neer en kroop er op handen en voeten overheen, zoodat ze de borst raakten; Tor. I, 239; Str. B. *mangoko,* goederen die iemd. op schuld heeft genomen, geheel of gedeeltelijk van hem overnemen.

mantoeoko, iets omkeeren, ondersteboven leggen, een mandje, een kokosdop.

okota, vlechtsel op breeden voet, met komvormige opening, waarin juist de bolle bodem van een pot past, zoodat hij er in kan staan; *bangkele toe'a ndaokotani potoendanja,* eene oude vrouw krijgt een zitgelegenheid (bv. een ring van rotan, met geklopte boomschors omwonden); *inoko,* w. t. v. *langka* (rustbank), *langka inoko,* rustbank op pooten.

1. **ola** (Boeg. *ola,* Bad. *ola',* volgen, Sa'd. Doer. *sola,* metgezel); *meola,* gevolg hebben, uitkomen, juiste openbaring of aanduiding geven, gezegd v. e. droom of een gezicht, *meola montjo pangipikoe, matemo kodjo toea-'ikoe,* mijn droom heeft echt gevolg gehad, mijn jongere broeder is inderdaad gestorven, *meola sambakanja pangipikoe, banja toea'ikoe*

aoe mate, mijn droom heeft op iemd. anders gedoeld, het is niet mijn jongere broeder die gestorven is; *peola mpangipikoe bare'e koeintjani pai koepampekiolaka ri anoe lo'e,* de beteekenis van mijn droom weet ik niet, zoodat ik de beteekenis ben gaan vragen aan een deskundige; *mampapeola pangipi,* een droom verklaren, *papeolakakoe pangipikoe, bara da noepeolaka ri tontji,* verklaar mij mijn droom, misschien dat ge hem verklaart door de vogels, *pangipi ndapapeola, eka ndaja boi da re'e mampere,* men doet den droom uitkomen, om geen vrees te hebben die iemd. drukt (bv. als men droomt door iemd. geslagen te worden, hem vragen je een klap te geven, waardoor dan alles is afgeloopen); *waikakoe paola, ramedasi ndaja,* geef mij iets dat mij ten goede volgt, een hartverwarmer (wat eene vrouw aan een man geeft, als hij ten strijde trekt).

pr. t. *oeola,* verkort uit *soeola,* geest. ziel.

2. **ola,** pr. t. = B. *ane* (indien). [Zie ook *oja.*]

3. **ola,** Todjo, de Boeg. maat *ola'*; *mo'ola,* de maat *ola'* gebruiken; *soeko, walenga rapo'ola,* den dop v. e. *soeko*-kalebas, een kokosdop gebruikt men als maat.

ólagi (L.), vuilnis, vuiligheid, zooals stof en spinnewebben in een huis.

olaloendoe, zie *laloendoe.*

olamba (vgl. *olawa, ajawa*), PmB. Ond., omheining, vluchtig gemaakt, van licht hout of bamboe, met wijd vaneenstaande stijlen.

olawa, pr. t. = B. *ajawa* (leuning).

ole (vgl. 2. *ele*); *meole,* kijken, de oogen gebruiken, *boetamo, bare'emo nakita meole,* hij is blind, hij ziet niet meer als hij kijkt; *mampeole,* eens bezien, eens kijken naar, *da koepampeole,* laat ik het eens zien, *ma'i mampeole taoe madjoe'a,* ik kom eens naar den zieke kijken; *mampeole* is ook w. t. v. *mamperapi* (vragen); *mombeole,* elkaar aankijken, *langkai pai tina ngkoese dja mombeole. tianamo aoe tina,* mannetje en wijfje van den buidelbeer kijken elkaar maar aan en dan wordt het wijfje zwanger; *mombepeole,* elkaar even aankijken; *maole,* kijken naar (tr.), *ndekoe maole Rano,* naar het bovenland om het Meer te zien, *ane ndaole*[2], *ndakita,* als men er naar kijkt, ziet men het; *maolesaka,* onwillekeurig de oogen richten op, ontwaren, in 't oog krijgen, *dja naolesaka, laoemo ntjoroba,* hij keek er maar zoo eens naar en daar was het ineens; *baole,* rondkijker, iemand die overal zijne oogen op richt, ook *to peole, bampeole.*

kangole[2], rondkijkende, met de oogen zoekende, als iemand die zich verlaten voelt; *pangole,* w. t. v. *mata* (oog), ook voor *mata* (onrijp); *peole,* id.; *totonga péole,* w. t. v. *kadjoe mata,* versch hout.

ole walili, misschien uit *wole walili,* neergeslagen op de wijze v. e. kring of draaikolk, of uit *oeole mewalili* „het spoor bij 't heengaan gemaakt keert weer terug", heen en weer gaand, overdr. van veranderlijkheid in stemming en opvatting, v. onvaste meeningen, *ole walili, ewa oeole mombalili,* veranderlijk v. gemoed, als gras en struiken in de eene richting neergetrapt, die de tegengestelde richting aannemen.

olea (uit *wolea,* vgl. *wole*), syn. m. *oeole,* gras, riet of lage struiken die door het er door loopen van menschen en dieren zijn platgetrapt en daardoor het pad aanwijzen, *laoe olea (oeole), lee nasoenda ntaoe molioe,* daar is een spoor van vertrapt gras, alang[2] waartegen de voorbijgangers zijn ingeloopen.

1. **oli** (IN., Boeg. *belli, élli,* Mal. *béli,* Mak. *bali,* Tob. Mong. *boli,* Tag. Bis. Ngadj. *bili*), prijs, waarde, *sangkoedja olinja,* hoeveel kost het? *masweli olinja,* de prijs is duur; *oli mporongo,* bruidschat, bedrag aan goederen dat de familie van den man aan die der vrouw geeft (Tor. II, 23—26); *oli tea,* zie 2. *tea*; *oli mbiti* „prijs van het gebruik der voeten", een duit dien men zendt aan den eigenaar van een dier dat door de heining dringt en het gewas beschadigt, om hem uit te noodigen het dier op te vangen (Tor. II, 252); *meoli,* koopen (intr.), inkoopen doen; *mooli oënja* (P.), eene plechtigheid die het veel vrucht dragen der rijst bevordert (Tor. II, 254); *maoli* (tr.), koopen, *bangke gaga olinja, be da koekoto maoli,* het is al te hoog in prijs, ik kan het niet koopen, *ri sema noepaoli?* van wien hebt ge het gekocht?

inoli, gekocht, het gekochte, in uitdr. als *tana inoli* „gekocht land" (benaming van bepaalde stukken grond).

Amp. *mongoli,* koopen, *ta mewali nioliingkoe,* het is mij niet gelukt het te koopen; *inoli,* het gekochte; Tog. *mompangoli,* verkoopen.

2. **oli,** in de uitdr. *sioli,* verkort. v. *sipoli* (zie *poli* [en *poeli*]), tegelijk uitgedraaid zijn, van tollen (MS.) [1]); *sioli ntjoko,* wdl. „beide partijen gelijk door het wegnemen", gezegd wanneer een der beide spelers zijn tol wegpakt, voordat beslist is welke tol het heeft gewonnen, *dja ilawoe nasoko gantjinja pai nakasioli,* hij heeft haastig zijn tol weggepakt, zoodat het „kamp" is.

[**olima,** PmB., zie *lima.*

olingani, pr. t., zie 3. *linga.*]

olingoni, pr. t. (vgl. B. *kalingani* [op 3. *linga*]); *noe'olingonimo,* je hebt het vergeten.

olipopo, klein vliegend insect, eet de bloemen en de bladeren der pompoenen, ook *alipopo, ndelepopo, ndelepa'oa.*

olito (Loin. *olitaoe,* Par. *oelitaoe*), pr. t. = B. *ngalitaoe* (jongeling).

1. **olo** (Bad. *olo'*); *meolo,* den elleboog of de hand leggen op den schouder eener vrouw, bij het *moraego,* wat bij het *potengke* en *poënde* „*mokaloe*" heet; bij het *meolo* worden echter geen geschenken gewisseld; *napeolo we'a ri poraego,* hij liep met den arm op een meisje bij den reizang; *meolo-olo,* zich tusschen anderen schuiven of dringen.

olo, pr. t. = B. *ojo* (tusschenruimte); *meolo limoe mentade,* zich begeven tusschen de stapelwolken; *da tapo'olo moloeja,* laat ons tusschenin eens pruimen; *ndiolo,* in 't midden, *ntapondindiolo,* we nemen hem in 't midden, *mendiolo,* zich tusschen anderen begeven.

2. **olo** (vgl. *oloedi*), pr. t. = B. *enoe* (kraal), *mobone olo,* kralen tot zand hebben; *me'olo,* kralen dragen.

olo inoende, geprezen, geliefde kralen, n. v. e. srt. rijst in de verhalen.

oloa (uit het Boeg. *olowang*), voorsteven; *rimbe'i oloamoe,* waarheen richt ge uw vaartuig?

olodinggi, pr. t. = B. *polowiwi* (rand v. d. haard).

oloe (vgl. *eoea* en Tontmb. *éloer,* Nap. *holoe,* Mong. *oloed,* klaar), w. t., gebruikt tijdens den oogst, ter vermijding van *poera,* klaar, geëindigd, opgehouden, *oloe momota,* klaar met oogsten, *me'oloe,* ophouden, *iwengi pe'oloe mami,* gisteren zijn we opgehouden (met oogsten), *me'oloe mangkangioni,* ophouden met eten, *me'oloe motopinea,* ophouden met poepen; *ba'oloe,* iemd. die telkens ophoudt met oogsten; *kino'oloe,* Meerstr., hetz. als *kinolai,* zie *kola.*

oloëdi (vgl. 2. *olo* en Mor. *oloeti,* kraal), een kwastje van geregen kraaltjes, ter versiering van kleedingstukken, *ra'oloedini topi,* de sarong is met kralen-kwastjes versierd.

oloeo (vgl. *oelaja*), pr. t., indoen, insteken; dat wat er ingaat, lading, vulling; *napa'oloeo ri boeja,* ze steekt ze in de sarong, neem ze mee in de foeja-huif, *koepa'oloeo ralima,* ik doe er de hand ingaan, steek de hand er in; *oloeomo to mabari,* er is ruimte voor de menigte.

oloewoe, van haar gevlochten halssnoer, dat meisjes en mannen elkaar geven (Tor. II, 12). Missch. hetzelfde woord als *awoeloe.*

olónani (uit *kolonan* „draaglast", v. *kolon,* zie *kojo*), draagsarong, gedragen met het ledige gedeelte over het hoofd (in plaats van over den schouder), *mo'olonani,* de draagsarong aldus dragen.

oma, de lengte van een reep, een stuk of vak dakbedekking *(ata),* waarmee men de breedte van het front van een huis aanduidt, *banoea pitoeoma,* een huis van 7 stuks atap frontbreedte; *ndaoma mpolago,* ze zijn behoorlijk over elkaar gelegd; *ndapapombeoma lewenja,* de randen heeft men op elkaar doen sluiten, zooals bij een windsel of een zwachtel; *dja*

[1]) Wellicht is deze vertaling minder juist, zie het vervolg van het artikel: MS. heeft ook: *sioli ntjoko,* uitgegaan doordat hij is opgenomen (v. e. tol), wat wrschl. onjuist is.]

noepokasioma jakoe, ge beschouwt me maar als op u sluitende, als bij u aangesloten.

omaa (vgl. *amaa*), verbrand, vooral van spijs die geheel door 't vuur is zwartgebrand.

omba (vgl. 1.*awa*), verbrand, *ombamo kina'a,* de rijst is aangebrand; *ma'ombasi,* verbranden, *nda'ombasi,* verbrand geworden; *popa'omba*[2] *kina'a,* zoodat de rijst er van aanbrandt.

ombe (vgl. *lombe, jombe*), gezakt, naar de laagte gekomen, verminderd, opgeraakt, *ane toeama momontjoe, da ombe,* als een man potten bakt, dan wordt hij minderwaardig, verliest van zijne mannelijkheid (dapperheid); *ombe* en *maombe* zijn ook w. t. v. *poera* (af, gedaan, klaar, op), *maombe wajaa ndaporambi,* de banden die tot bindsels voor de rijstbossen dienen zijn op; *maombe kimbaa,* de strik is toegeschoten, *maombe tantondi,* het valblok is neergekomen; *ma(nga)ombe oeë,* het water aftappen, doen zakken, *oeë ri likoe ndaombe,* het water in den plas wordt afgetapt.

moombe oeë, het water aftappen, afleiden, doen dalen, benaming v. e. *poiroerake* dat gehouden wordt na een sterfgeval, voor een man na 8, voor een vrouw na 9 dagen (als dus het lijkvocht is opgedroogd, [zie op *oesoe*]), *taoe ane bare'e nduombe oeënju, da nuanduoe noe oeë, da naoepiti ntjoka,* als voor iemd. (die overleden is) het water niet wordt afgetapt, dan voert het water hem mede, dan raakt hij tusschen de drijvende boomstammen bekneld; het lijk ligt te drijven in het lijkvocht en zoo wordt ook de levensgeest ondersteld in de Bovenwereld te worden benauwd door overstrooming, daarom gaat de priesteres met hare *woerake*-geesten naar de Bovenwereld, om de overstrooming te doen ophouden.

maombesi, doen neerkomen, doen verminderen, neerhalen, *ndjo'oe napoolo tekonja, dja naombesi-he kono,* hij is naar zijne strikken gaan kijken, (het wild) had ze alleen maar neergehaald (toegehaald), het was er niet door gevangen.

tekaombe, tekaloeombe (vgl. *tekaloeojo,* op *ojo*), *tepapaombe,* tot ophouden gekomen, tot wegzakken gekomen, *tekaombemo oedja, tekaloeombemo oedja,* de regen is tot ophouden gekomen, wordt onderbroken door een droge bui, *tepapaombe paoe kita, da ntamalai,* we zijn met onze bespreking tot ophouden gekomen, laat ons heengaan.

ombea, een middel dat ziekte doet zakken of ophouden.

ombesaa (uit de pr. t. overgenomen, vgl. *lombesani*), bamboe-dwarsstokken, evenwijdig aan de breedtezijden loopende van het bamboegeraamte waarover bij het feest *pakawoerake* in Onda'e de foeja zou moeten gehangen worden, ter overdekking van de *langka* (verhoogde vloer) die in de *lobo* werd opgericht; in Onda'e werd dat foeja-overhangsel niet aangebracht; de staande bamboe-stijlen waren ombonden met *soi,* die de eigenlijke stijlen moest voorstellen; van de *ombesaa* (*ombe*+*sa*+*a*) hingen bloeiwijzen van kokos, pinang en takken van andere heilkruiden af; de bast dezer bamboe-dwarsstokken, die dus den hemel van het geheele toestel vormden, was met snijwerk versierd en in elke *ombesaa* was een hakmes en een Tor. naald (*idjaoe,* zie *djaoe*) gestoken (zie *lombe*); degenen die de plechtigheid ondergingen, zaten op een *empehi,* waarin allerlei heilkruiden lagen; ook aan de *batoewali* (praalbed voor een doode) werden deze *ombesaa* aangebracht; *pompawenja setoe bere'e ombesaanja,* zijne woorden zijn niet volledig, aan hetgeen hij mededeelt ontbreken zekere bizonderheden.

pr. t. *a*) *taombe ntjawie*[2], we tappen het water allen tegelijk af;

b) *kate'ombenja sareo,* het is in een oogenblik afgetapt,

c) *katetawenja sawoedja,* het is in een oogwenk gedaald.

ombea, ombesaa, zie *ombe.*

ombi (vgl. *gombi, kombi,* [*rembi*]); *maombi,* naar zich toe halen, *wose ndasoe'a, gadjo ndaombi,* losse schepriemen steekt men in 't water, vaste roeiriemen haalt men naar zich toe, *naombi basonja, da naparata banganinja,* zij haalde de draagmand naar zich toe, om bij den inhoud te komen, *naombi joenoenja,*

da mompaoe dei[2], hij haalde zijn kameraad naar zich toe, om zachtjes te praten, *naombi paoe joenoenja,* hij haalt de woorden van anderen aan, *wajaa mpana ndaombi,* de pees van den boog haalt men naar zich toe, *naombi mpaoe,* hij is door toespraak overgehaald, *banja si'a ndato'o, dja naombi*[2], hij werd niet bedoeld, hij heeft het slechts op zich toegepast, heeft het zich aangetrokken, *toko naombika ra'a ngkadjoe,* met een stok heeft hij den boomtak naar zich toe gehaald; *pangaombinja,* het handvat, de greep waarmee men iets naar zich toe haalt; *maombi* (intr.), omgebogen, *maombi gorosi mbatika,* de veerlat der springlans is omgebogen, gespannen; *meombi,* zich laten hangen of zich vasthouden aan iets, dat men daardoor naar zich toe haalt, bv. een buigzamen tak; *momboombi,* elkaar aanhalen, elkaar opwekken tot wederzijdsche hulp, bv. bij landbouwwerk; *teombi rajanja,* zijn hart is overgehaald, zijne gezindheid is (door een ander) gewijzigd; *ane metonge lea, napapomboombika wiri noe ira ngkadjoe,* als mieren zich (in een blad) pakken, buigen zij daartoe de randen van 't blad naar elkaar.

metingkalaombi (P.), syn. m. *meombi.*

1. **ombo** (Nap. *ombo* „ophouden"), rouw (Tor. II, 101), verbodsteeken, aangebracht aan hetgeen niet mag gebruikt worden bij rouw, *kajoekoe ndadikaka ombo,* aan den kokospalm wordt een teeken van rouwverbod aangebracht, *ombo i nTa Danoegi,* rouw over T. D.; *soemba ombo ndatima ri taoe mesoea ri ombo,* boete voor het verbreken van den rouw wordt genomen van iemand die den rouw heeft geschonden, wdl. „de rouw(omheining) is binnengegaan"; *po'oesi ombo,* boete „tot herstel van den rouw"; *bongka ombo,* boete „voor het uiteenhalen van den rouw", ook: het opheffen van den rouw; *moombo kami, bare'e madago mondodo, dja mombadjoe ndawai,* wij hebben rouw, 't is niet geoorloofd boombast te kloppen, slechts rijststampen is toegestaan, *taoe mate anoe ndapoomboka,* de doode wien de rouw geldt; *ma(nga)ombo,* rouwbepalingen leggen op iets.

keombo, waarop rouwbepaling rust, *banoea keombo,* een huis dat onder de rouwbepalingen staat.

peombo (Meerstreek), afsluiting, verbodsteeken.

inombo (missch. voor *sinombo* (MS.), poët., achtergebleven, ook in den zin van „gebleven" = gesneuveld, omgekomen, *inombo ri djaja* „gebleven, achtergebleven op den weg".

Amp. *oepoemo ombo, lapasimo ombo,* de rouw is voorbij.

2. **ombo** (vgl. *nombo* [op 3. *tombo*] en Nap. *amba*); *maombo,* neervallen, *maombomo banoea, mapoe'a tananda,* het huis is gevallen, de vloerbalken zijn doorgebroken, *kadjoe ombo* (ten onrechte zegt men wel *kadjoe jombo*) „gevallen boom", gezegd van iemd. die gesneuveld of tijdens een sneltocht omgekomen is, *mate kadjoe ombo, banja mate ndjoe'a,* gesneuveld in den strijd, niet gestorven aan ziekte, *napere ngkadjoe ombo taoe setoe,* op dien man is een vallende boom neergestort (woordspeling met *kadjoe ombo,* den doode, en met 1. *ombo*), gezegd van iemd. die is komen manen om eene schuld in een huis waar rouw (*ombo*) is, zoodat hij zijn recht op de geheele schuld verliest en nog bovendien in boete vervalt; *banoea napakaombo noe lindoegi, naombosi noe lindoegi,* het huis is door een aardbeving omgestort; *terentja wajaa, tepalaombo lai tana,* de heining is ingevallen, ze is op den grond gestort.

liliombo (gereduplicceerd *liombo*), duizelig, op 't punt v. flauw vallen.

ombora, plaats waar een of meer boomen vanzelf zijn omgevallen, zoodat daar een open plek in 't bosch ontstaat, *taoe da modjamaa ri ombora, nakanja'a mponoeo,* men gaat akkeren op open plekken in 't bosch, opdat het boomen rooien gemakkelijker zij; *kadjoe mo'ombora,* een boom die vanzelf is omgevallen; [*ombora* „getroffen door een val" heet het van menschen die op reis een boom achter zich hooren omvallen en daarin een slecht voorteeken zien (MS.)].

pr. t. *me'ombora lembo bago,* de grond vertoont een inzinking.

Amp. *moombo,* vallen, *akoe nakaomboka ngkadjoe,* er mag een boom op mij vallen! (MS.)

omboe (L.), *ta'omboe* (P.), *omboe koloko* (Todj.), eene soort balsamine, Blumea balsamifera, Cl. 464; om den geur wordt deze plant opgehangen aan den ingang van een huis waar eene kraamvrouw is, om booze geesten tegen te houden; verder dient het sap bij oogziekten, tegen hoest, malaria en pijn in de zijde. Tor. I, 405, II, 57.

omboe melele (Todj.), eene kruipplant.

omboelo; *ma'omboelo,* schuren, gladwrijven, *totoea nda'omboelo, nakalori mbawonja,* de plank waarop de boombast wordt geklopt wordt geschuurd, opdat haar oppervlak glad zij.

ombora, zie 2. *ombo.*

ome (vgl. *eme, lome,* [*iome* en Mor. *emo,* indompelen], Loin. *mohome,* uit *morome,* nat); *moome, maome,* doorvochtigen, in de week zetten, *ajapa koeomemo,* ik heb het goed in de week gezet, *masae kodjo pandioenja, maome koronja,* hij heeft heel lang gebaad, om zijn lichaam te weeken, *moome inii,* eene plechtigheid in de *lobo,* waarbij het landbouwgereedschap en de zaairijst met water besprengd werden, *penai ndaome ri podi, nakajali ntagara,* het zwaard wordt in den azijn geweekt, opdat de roest er afga, *inii ri lida ndaome rioenja, da napemeti, nepa ndatiwoe ri loge,* de zaairijst voor de sawah's wordt eerst in 't water gelegd, om te ontkiemen, daarop wordt ze in de modder gezaaid; *meome,* naam eener plechtigheid [aan de zaairijst voltrokken], ook *mowoewoe sala* (zonden verstrooien) en *montjoë manoe* (zie 1. *soë*) genoemd, [naar de verschillende onderdeelen; *meome* is ook w. t. v. *mandioe*]; *teome,* in 't water geraakt, in de week gekomen; *ne'e ndapateome ri oë,* laat het niet in de week komen gezet te worden.

1. **omi** (vgl. ~~*tomi*~~), *maomi,* inzuigen, *baoela naomi ntomba,* de buffel is door den poel opgezogen, gezegd van een buffel die niet meer uit een modderpoel kan komen en daarin sterft, *doeanga mami sakodi naomi mbalili,* bijna was ons vaartuig opgezogen door een draaikolk, *witikoe dja naomi² noe loge,* mijne voeten waren vastgezogen door 't slijk, *naomi noe joero oni nganga ntaoe,* het mos zuigt alle geluid der menschelijke stem op, *oele naomi tontji, nakama'i, ane be nale'o,* de slang zuigt de vogels tot zich, als zij ze niet kan vangen, *naomi wiwinja,* hij trekt zijne lippen naar binnen, *naomi otoenja,* hij hield een wind in, dien hij laten moest, *jakoe ne'e noeomi²ka wiwimoe,* pers je lippen niet op elkaar tegen mij.

meomi, opzuigen, zuigende tot zich trekken (intr.), *meomi loge,* het slijk zuigt op, laat moeilijk los wat er ingezonken is; *taoe setoe mombeomi² wiwi,* die menschen kijken elkander met samengeknepen lippen aan.

PmB. *ma'omi,* zuigen; Amp. Tog. *mangomi,* zuigen.

2. **omi,** pr. t. = B. *komi* (gijlieden).

1. **omo** (Boeg. *ëmë,* Tontmb. *lomo, lamë'd, lo'mot,* Tomb. *la'mër,* Tag. *lamon*); *moomo, maomo, mangaomo,* slikken, inslikken, opslikken, *soempoeka, da napaomo,* stop 't hem in den mond, dat hij het opslikke, *ndaomo keogoe², bare'e ndanjangi,* het wordt in zijn geheel opgeslikt, niet gekauwd; *moliomo, maliomo,* inslikken, doorslikken, *ndaliomo,* het wordt doorgeslikt.

mo'omo (L.), *ma'omo* (PmB.), w. t. v. *mangkoni* (eten); *ae, ae, da me'oloe, da ma'omo tomengka* (oogsttaal in PmB.), zeg, we zullen ophouden (met oogsten) om komkommers te eten; *omoa,* id. v. *kina'a* (voedsel), *ane manamo omoa, poiroe!* als het eten gaar is, schep dan op! *mo'omoa,* hetz. als *ma'omo.*

Amp. *woeja nomo i nTolo,* T. heeft de maan ingeslikt (bij eclips); Tog. *mangomo,* inslikken, doorslikken.

2. **omo.** Amp., slechts, *omo doea,* slechts twee.

omoe: *maomoe,* heel, zonder gaten, v. e. lap, een dak, of andere bedekking of beschutting, *maronto baoegakoe paikanja maomoe dja,* mijn schaamgordel is versleten, maar toch nog heel, *bemo maomoe rombe, masempamo,* de zak is niet meer heel, hij is gescheurd, *be maomoe ata,* de dakbedekking is niet heel, *bare'e maomoe waja, be sape,* de heining is niet zonder gaten, ze sluit niet.

omoere, zie *oere.*

ómpasi (Par. *ompa,* Loin. *ompas*), PmB. w. t. v. *ali* (mat).

ompe (vgl. *kompe* [enz.]); *kaompe-ompe,* telkens zich intrekkend, v. d. borst v. iemd. die het benauwd heeft, zoodat de adem blijft stokken; *meompesaka,* zich intrekken, *meompesaka komponja,* zijn buik trekt zich in; *teompesaka,* zich komen in te trekken, *teompesaka inosanja,* zijn adem blijft steken, stokt; *kateompesaka noe dadanja,* het zich intrekken zijner borst.

ompeo (Mor. id.), Lew., syn. m. B. *ali,* mat.

ompii (vgl. *oepi, soepi, soempii,* 1. *pisi,* [*pi'i*]), gekneld, bekneld, *pale mbawoe ompii,* de voorpoot van 't varken zit bekneld, *meloemboe mboela ri waja, be roeoe, pai naka'ompii mbitinja,* de geit sprong over de heining, maar kwam er niet over, zoodat hare pooten bekneld raakten, *ompii taoe motoenda ri doeanga nTo Lindoe,* men zit nauw in de vaartuigen der Lindoeërs.

ompo (vgl. *djompo,* enz., [1. *opo* en] Mal. *ëmpang*), afsluiting, dam, versperring, *ompo ngkanta* „tegenhouding van 't gebruik van 't schild", benaming v. e. slaaf of slavin die gegeven werd aan de winnende partij, bij het sluiten van vrede; *moompo, maompo, mangaompo, ma(nga)omponi,* afsluiten, versperren, *ndaomponi pojanda, ndadikaka omponinja ira ngkonaoe,* de toestel voor sagokloppen wordt afgesloten, als teeken van afsluiting wordt er een suikerpalmtak bij gezet, *omponi ngojoe, boi mate silo,* sluit den wind af, opdat de fakkel niet uitga, *naomponi limoe woeja,* de maan is door wolken afgesloten, *maompo inosa,* den adem tegenhouden, het leven er in houden, *maomponi doa ngkonaoe,* de bloemkolf van den suikerpalm dien men bewerkt, aanboren en het gat weer stoppen met kruiden, om het sap tegen te houden, *maomponi djandji,* het uur van den dood tegenhouden, door een slecht voorteeken krachteloos te maken (Measa, 76, 53); *peomponi,* een gift van kralen, armbanden, enkelringen en een sarong, gegeven aan de ouders v. e. klein meisje, waardoor het kind bestemd wordt om te trouwen met een nu nog kleinen jongen; in Lage wordt daarvoor een geit gegeven *(joeiti mamongo).*

pangompo ndaja, zelfbedwang, zelfbeheersching; *mampangompo raja ntaoe,* de lusten, neigingen van anderen tegenhouden, in bedwang houden, *mampangompo rajanja ngkalionja,* zijn eigen lusten in bedwang houden, zichzelf beheerschen, *pampangompo ntaoe rajanja,* dat iemand zichzelf beheerscht, het beheerschen van zichzelf.

metaompo, zich terugtrekken, zich op een afstand houden; *nata'omponi limoe woeja, are'e kikita* (PmB.), de maan is bedekt door wolken, we zien ze niet.

1. **ona** (Bad. *ona',* uitrekken); *kaona-ona,* groot, *garanggo kaona²,* een groote krokodil.

2. **ona,** verkorting van *linggona* (gast), *pompaoe nTo Longkea: o de ona, be'e re'e,* die van L. zeggen: ach, gast, er is niet!

onake, pr. t.; *me'onake* = B. *mandake* (bergklimmen); *pe'onakea,* het beklimmen; *tete'onake sangkio,* het gaat een weinig bergopwaarts.

onáloegi, Amp., erf = *djoë ata* (naaste omtrek van 't huis).

onangi; pr. t. *me'onangi* = B. *menangi* (overwinnen).

onawa (vgl. *ongawa, tongawa*); pr. t. *ma'onawa* = B. *mara* (duidelijk, zichtbaar).

1. **onda** (Boeg. *anrë*), een dunne phosphoresceerende duizendpoot, met talrijke pootjes.

2. **onda** (vgl. *honda* [enz.]); *meonda, mehonda,* leunen, *peonda, pehonda,* rek of leuning waartegen iets steunt of leunt, *peonda ntjondoa,* het rek waaraan de blaasbalg vastzit, *doeanga mpomota ndadikaka peonda mpepe, laoe ojoe, be da re'e mantaha mampodjaja,* aan het vaartuig waarmede de rijst naar het dorp wordt gebracht, is een rek aangebracht waartegen de mand leunt waarin de rijstmoeder ligt, dan durft niemand dat vaartuig te gebruiken.

metionda, metihonda, leunen tegen iets, *ne'e metionda ri rindi ngkandepe, da natambo,* leun niet tegen den wand der hut, hij begeeft je.

ondapa, latten van bamboe, palmhout, soms

ook rotanlijnen, die dwars op de daksparren *(kaso)* worden gebonden, wanneer men een huis met silar-bladeren of met houten dakpannen dekt; *wojo tesasambira ndaondapanika,* bamboe-latten worden er als steunsels bij aangebracht, *ane djole ndaondapani ri baora, ewa atamo katedikanja,* als er voor maïs dwarslijnen worden gespannen op het droogrek, dan worden ze aangebracht in dezelfde richting als dakbedekking.

3. **onda** (Leb. *onda* „nog niet", Sang. *ĕnda',* stil zijn), pr. t. = B. *poera* (op, gedaan, af, klaar); *ba ma'onda,* niet ophoudende; *ma'ondamo pantolekoe,* mijn zang is ten einde; *ondamo memawo*², houd op met heimwee hebben; *te'onda,* opgehouden, *ba nte'onda,* zonder ophouden; *ondanaka,* houd er mee op; *monampe ngkaonda*², met tusschenpoozen langs de hellingen gaande; *ta'onda-ndoënakamo,* we zullen ophouden en uitscheiden.

ondaba, pr. t., *ne'e leta mpo'ondaba,* speelt niet lawaaiig. Zie ook *oendaba.*

onda'e, een boom met wit hout, goed voor huisbouw, w. t. *kole* en *kole mea.*

onda-onda, kleine srt. kralen.

ondapa, zie 2. *onda.*

onde: *kaonde-onde inosanja,* zijn adem stokt telkens, zooals bij stervenden.

onde-onde (uit het Par.), lekkernij van rijstemeel met geraspte kokosnoot, en arèn-suiker in 't midden.

ondi, pr. t. (vgl. B. *ori*); *dawo i naondi ndawa,* daar boven, in 't geen de hemel overdekt (Tor. III, 669, 33).

ondjo (vgl. 1. *odjo* [enz.]); *meondjo, meondjoraka,* zich uitrekken, zich uitstrekken, *napeondjo, nakaronga ndateka,* laat (het gewas) zich uitrekken (in de hoogte streven), opdat het spoedig hoog zij, *koepatowo loka, meondjo moeni toewoenja,* toen ik den pisangstam had afgehakt, groeide er weder een spruit uit op.

*ngondjo*², lang uitgestrekt, met de beenen recht uitgestrekt (de houding van iemd. die niets uitvoert), *taoe setoe dja ngondjo*², *re'e watoeanja,* die man voert niets uit, hij heeft slaven; *mongondjorakamo, matemo,* hij rekte zich in de lengte uit en was dood.

montalingondjo, de ledematen recht uitstrekken, v. e. stervende, *montalingondjomo wawoe, mongondjoraka, tepajoa witinja pai palenja,* het varken strekt de pooten al recht uit, het rekt zich in de lengte uit, achter- en voorpooten liggen rechtuit.

torongondjo, wdl. „lang uitgestrekt", syn. met *mate,* dood, flauw gevallen, bezwijmd.

ondjoe (vgl. *oendjoepi*); *ondjoe ndaja* „om het gemoed lenig te kneden", boete die men geeft aan een hoofd dat men beleedigd heeft; *moondjoe,* masseeren, al drukkende wrijven met de vingers op pijnlijke plaatsen, *ma(nga)ondjoe,* id. (tr.); *mopaondjoe,* masseerwerk verrichten, optreden als knijpdokter, *to popaondjoe,* iemand die als masseur optreedt; *mekiondjoe,* vragen om te masseeren, zich laten masseeren.

1. **ondo** (Tontmb. *ondot,* Amb. Sob. *ondo*), knolgewas dat in het bosch groeit, Dioscorea hirsuta, Cl. 1114, van nature giftig, doch eetbaar te maken door bereiding (Tor. II, 203), in de kuststreken hier en daar gegeten, om zijne doornige knollen ook toovermiddel bij het oogsten; dient ook tot aas voor garnalen; *wewe ondo,* onwijs, idioot (de *ondo* slingert zijn stengel om de boomen).

2. **ondo** (vgl. *jondo*), Saloem., brug.

3. **ondo,** zie *ondo(ngi).*

óndobi, zie *ondongi.*

óndo(ngi); *ondongi ndaja* of *ondo ndaja,* verlangen, heimwee, deernis, medegevoel met iemd., *jakoe da mewalili, mangaondongi anakoe,* ik ga terug uit hartzeer om mijn kind, *ne'e ndaondongi gaga mangainoe baroe,* men moet niet al te zeer smachten naar het drinken van palmwijn; *ma'ai pa(nga)ondongi ndajanja taoe setoe,* hij heeft een sterk inwendig verlangen naar hen; *maondongi raja,* Str. B. (onder invloed van 't Par.), begaan met iets, medelijdend van harte; *mampakaondongi raja joenoe,* een ander het harte week maken.

maondobi (van ditzelfde *ondo,* maar met een anderen klinkerscheider), bij groote hoeveelheden tegelijk drinken, *ne'e noeondobi baroe, be da re'e tila mpapamoe,* zwelg niet

zooveel palmwijn in, dan blijft er niets over voor je vader, *sani mpaepenja kamasi ntasi, pai naondobi sa baoela manginoe,* zoodra zij den zilten smaak van zeewater geproefd hebben, zwelgen de buffels het maar in.

ondósa, volhardend, doorzettend, taai van wil.

pr. t. *me'inondo,* verlangen, heimwee hebben, deernisswaardig zijn.

a) ne omi memawo-mawo, gijl. moet geen heimwee hebben,

b) ne omi me'i'inondo, ge moet niet te zeer verlangen.

a) toroendoe mopipilaja, aangekomen in bedroefden toestand,

b) doemantoe me'i'inondo, aangeland om deernis te vragen.

ondosa, zie *ondo(ngi).*

one (vgl. *bone, wone* [enz.]); *one*², geheel verbrand, *one*² *banoeanja, dja amaa lanto*², zijn huis is geheel afgebrand, 't is niets dan asch, *one*² *djamaanja, poera*² *nakoni noe apoe,* zijn bouwland is schoongebrand, alles is door 't vuur verteerd.

onga; *meonga* (L.), een gat in den stam v. e. sago-boom maken, om te zien of er sago in zit (P. *melowo*); *konaoe setoe roomo naonga ntaoe, napeongamo,* bij dien suikerpalm heeft men al een gat in den stam gemaakt, men heeft hem al een weinig opengemaakt.

ongaa (vgl. *oaa,* [1. *ngaa*]), klanknab. van kindergeschrei, kind, w. t. v. 1. *ana* of *ananggodi,* veel gebruikt in Onda'e, de Meerstreek en Poe'oe mBoto; *mo'ongaa,* kinderen krijgen, kinderen hebben; *ongaa-ngaa,* pop (ontstaan in navolging van *taoe-taoe*).

ongawa (vgl. *onawa*), pr. t. = B. *tongawa* (duidelijk, zichtbaar).

1. **onge;** *kaonge-onge, kangonge*², levenmakend, roezemoezig, van gepraat dat men wel hoort, maar niet verstaat, *dja kaonge*² *nganga ntaoe mosoesa, bare'e ndadonge anoe ndato'o,* de stemgeluiden der feestvierders maken veel lawaai, men hoort niet wat er gezegd wordt, *kaonge*² *taoe motoemangi,* ze schreien met veel misbaar.

naongeti ntaoe pompaoe ntaoe setoe maka nato'o: napatoengkoemo berese, naparintjimo garanggo, banja papakoe ana toendjaoe, de menschen maakten lawaai bij de woorden van dien man, want hij zeide: moge de bliksem mij bijten, de krokodillen mij treffen, dat kind daar is mijn vader niet (i. pl. v.: moge de bl. mij treffen, de kr. mij bijten, ik ben de vader van dat kind niet).

2. **onge** (uit *songe*), benaming voor een klein meisje, z. v. a. „kleine meid".

ongga (vgl. 1. *longga*), vriendin, een woord door vrouwen vaak als stopwoord gebezigd, maar dan met vocatief-accent: *onggaa,* bv. *bare'e, onggaa,* wel neen, hoor! *mo'ongga,* eene vriendin hebben, iemd. vriendin noemen, *mampo'ongga,* tot vriendin hebben, bevriend zijn met; *kasi'onggakoe,* mijne medevriendin.

onggiwo, in *kajoe onggiwo,* zie 2. *kajoe.*

1. **onggo** (vgl. *bonggo, ongko, boengkoe* [enz.]); *onggo*² (L.), gebocheld, gebogen, *na'onggo*²*ka melindja,* hij loopt voorover bij 't gaan.

salionggo, sarong of lap waarin men zich zóó hult, dat alleen hoofd en hals bloot blijven, *taoe ndawoenoe ri raja ntjalionggo,* iemand wien men een toovermiddel in 't lijf heeft getooverd; *mosalionggo,* zich tot aan den hals in een sarong wikkelen, als men 't koud heeft, waarbij men vanzelf een gebogen houding aanneemt; *mampaposalionggo,* iemd. tot den hals in een sarong wikkelen, *mampaposalionggoka,* iemd. inwikkelen met; *masalionggoti,* met een sarong of iets dergelijks overdekken of overhullen, *ndasalionggoti koera mpokasina,* over den pot waaruit men damp van *kasina* (lepra-middel) inhaleert, zit men gebogen met een sarong overhuld, *ne'e noesalionggoti kabosenja, ntje'e da ri tando lipoe,* ge moet het hoofd niet inbouwen, hij moet aan 't eind (begin) van 't dorp wonen.

2. **onggo** (vgl. *ronggo, ongko, oho*), een bizonder groote bos rijst, zoo dik als het middellijf, zoodat hij door twee man moet gedragen worden: *sa'onggo,* een heele boel ineens tegelijk genomen, zooveel als men maar kan krijgen; *mompasa'onggo, ma'onggomaka,* den heelen boel voor zich alleen nemen, anderen hun aandeel niet gunnen, maar het zelf nemen;

ne'e me'onggobaka, nakare'e wo'oe anoe da gala joenoe, niet alles inrekenen, dat er ook nog iets zij voor anderen.

pada ngkaonggo, zie 1. *pada*.

ongiro, kleine soort wesp.

1. **ongka** (Jav. *djongkok*); Amp. *moongka*, hurken.

2. **ongka** (vgl. *kongka*); *meongka*, op een hoog punt gaan staan, bv. om den omtrek te overzien, als men verdwaald is; *mampeongka*, aldus den omtrek verkennen.

ongko (vgl. 1. en 2. *onggo, ogo, odo*); *ongko*², scheef, overhellend, gebogen, *kajoekoe ongko*², *da doengka*, een kokospalm die scheef staat en vallen zal, *taoe ongko*² *pelindjanja, ewa madjojowi tontji*, iemand die gebogen loopt, alsof hij vogels besluipt; *mongko*², ineengedoken, stil, ingetrokken ternederzitten, *mongko*²*mo lipoe*, het dorp is stil, als uitgestorven; *oemongko*, gebukt, in gebogen houding en zwijgend.

ongkoa (uit het Nap.), teeken van eigendom, dat men aanbrengt aan sagoboomen of harsboomen, op welker opbrengst men recht heeft; *tabaro ndaongkoa*, een door zulk een teeken gekenmerkte sagopalm.

ongo (Mal. *tjĕnangaoe*, Mngkb. *tjinganaoe*, Tob. *antingano*, Sang. Tontmb. *tanango*, Boeg. *anango*, Niass. *onga*, Mak. *boelango*), Leptocorisa acuta, de stinkende wants die op Java walang sangit heet, in dichte zwermen op de rijst- en maïs-velden neerstrijkt, het sap zuigt uit de jonge rijst- en maïskorrels en ze daardoor doet verdrogen; soorten zijn: *ongo boeroe, ongo bokoe, ongo boeja*; de laatste geeft den meesten stank uit de klieren aan het achterlijf; *mboongo*, stinkende als de rijstwants.

ongoe (vgl. *ogoe*), alleen in *ongoe leti*, de kittelaar in het vr. schaamdeel.

Amp. = B. *ogoe*; *siongoe*² = B. *siogoe*² (van gelijken vorm); *keongoe* = B. *keogoe*; Amp. Tog. *maliongoeni* = B. *maliogoe* (rond).

oni (Boeg. Jav. *oeni*, Mal. *boenji*), geluid, klank, *oni ntontji*, vogelgeluid (omineus of niet), *oni ntotoea*, het geluid van de plank waarop boomschors geklopt wordt; *oemoni, mooni*, (P.), *mo'oemoni* (L.), geluid geven, zich laten hooren; *meoni*, het geluid van vogels en andere omineuze dieren beluisteren, om voorteekens te krijgen; *mampooni*, als orakelgeluid gebruiken.

pr. t. *toemooni* = B. *oemoni*; *mampepemoni salanja*, roepende om haar voertuig; *pompamoni ntorondaja*, het roepen der meisjes. Vgl. Mor. *momoni*, vragen.

onigi, pr. t., parall. m. *baligoe, soeola* (geest).

oniwo (vgl. *ojaniwo*), PmB. w. t. v. *bingka* (mand).

[**onjo**, PmB.; *meonjo*, sussen; *ra'onjo ongaa*, het kindje wordt gesust. (MS.)]

ono [Jav. *ĕnĕm*, Austron.], in samenstellingen, zes, *onompoejoe*, 60, *onoatoe*, 600, *onontjowoe*, 6000, *onondiwoe*, 60.000, *onompali, onongkani*, zesmaal, *onoogoe, onomba'a*, zes stuks; *aono*, 6; *ka'aononja*, de zesde; *te'a'aono*, elk 6, telkens 6, een stuk of 6.

Amp. *ono*, zes.

onoe (Mor. „roet"), vuil dat op 't lichaam, de kleeren of andere dingen zit, *palai mandioe, onoemoe koepokarika*, ga baden, ik ben vies van je vuil; *keonoe*, met vuil er aan, smerig.

onora (vgl. *sonoja*), pr. t., geluid; *me'onora*, geluid geven.

onta (vgl. *ngonto, gionta* en Nap. *onta*, Bad. *anta'*, menschen eten); *maonta*², onmatig eten, terdege smullen, *samba'a baoela, dja si'a maonta*², *napewoa*² *mangkoni, napeosa*²*ka wo'oe*, een heele buffel, dien schrokte hij maar [alleen] op, en als hij het er benauwd van kreeg, dan hield hij er telkens mee op.

inonta, rauw vleesch, zoo toebereid, dat het kan gegeten worden; *wajawo nda'inonta*, rauw vleesch wordt fijngehakt, het bloed er uitgeperst, waarna het met Sp. peper, citroen en zout gegeten wordt.

onti (vgl. *lamoti* en Nap. *lanti*, Par. *nonti*, Pamp. *jantik*, Bik. *hamtik*, Tag. Bis. *hantik*, Leb. *anti*), mier (alg. benaming): soorten: *onti lei*, kleine roode mier, *onti mbaa*, groote roode, bijtende mier, *onti meloeloe*, groote, boommieren, die op het geluid van menschen afkomen, *onti mopani, onti kata*, kleine soort, die slechts jeuk veroorzaakt, *onti besi, onti ngkala*² of *nggala*², [zie ald.], *onti mpinoraa* (Lal.); *bare'e madago ane taoe namama onti ri pombakati*, het is een ongunstig teeken als de mieren iemand bijten bij het eerste ontginningswerk.

mampeontii, van mieren ontdoen, *ndapeontii laoembe ane bemo marombo katoewoenja, bara re'e onti mobanoea ri kalenja*, als de sirih niet meer flink groeit, wordt ze van mieren bevrijd, als er soms mieren zich hebben genesteld in de wortels.

ontjari, pr. t. = B. *sari* (palmwijn tappen).

ontje (vgl. *lose*), aamborstigheid, asthma, hoest, *woesoe ontjekoe*, ik moet hijgen, hoesten; *gori ngkaontjekoe memeke, koewolosaka mpodago inosakoe*, wegens mijne aamborstigheid bij 't hoesten blaas ik mijn adem bedachtzaam uit; *ke'ontje*, van hoest, ademnood last hebben; *maontje*, hoesten, aan asthma lijden, buiten adem zijn; *ka'ontje*², hijgende, hoestende.

1. **ontjo** (vgl. *dontjo* [enz.], *ontjoga*; [wellicht is dit *ontjo* id. met 3. *ontjo*, en is de grb. = *tongo*; vgl. 1. *ontjopa* (MS.)]); *mekariontjo*, zich indringen tusschen anderen, hoewel er niet genoeg plaats is.

2. **ontjo** (vgl. 2. *antja* en Bim. *intji*), n. v. e. hoogen boom, Spondias mangifera, Cl. 3216, waarvan de bladeren worden gebruikt om de groente te zuren; w. t. *kandoendoe*; wordt ook *ontjo mokadjoe* genoemd, in onderscheiding van *ontjo mowajaa*, een kruipplant.

3. **ontjo** (vgl. *woentja*, [1. *ontjo*] en Mor. *onso*, dichtproppen, Boeg. *ontjong*, Mak. *ondjong*), oogstt. in den uitroep: *ontjo, ontjo ntaoe mangore*, vulsel, propsel (voorraad) voor hen die het voorloopig oogstfeest *(pangore)* vieren! Dit wordt geroepen tot de leidster van den oogst, wanneer zij met de eerst gesneden rijst komt aan het huis waar men zal *mangore*. Tor. II, 281.

pr. t. *ma'ontjodi, ma'ontjogi*, ook *ma'oentjodi, -gi*, vermeerderen, versterken, van voorraad, voedsel voorzien.

a) koe'ontjodika nowekoe, ik prop er mijne levenskracht mede op,

b) koelengoika randakoe, ik vul er mijn binnenste mede.

mo'oentjogi kilajole, met blinkende dingen er in.

ontjopa, zie afz.

ontjoe (vgl. *osoe, wontjoe*, 1. *tontjoe*, [*lontjoe*]); *moontjoe*, uit elkaar gaan, van dingen die op elkaar sluiten, *moontjoe woekoe*, de beenderen gaan uit elkaar; *teontjoelaka*, uitgetrokken, v. e. kleedingstuk, afgehaald, afgetrokken, *teontjoelakamo pelanja*, de huid is er afgehaald; *tekaraontjoe*, uitgetrokken, afgehaald, *tekaraontjoemo boegisi*, de schubziekte (ichthyosis) is er afgehaald, *tekaraontjoe karabanja*, haar jakje is van haar lijf getrokken.

ontjoga (vgl. 1. *ontjo*); *ndape'ontjogai*, bezeten, *nape'ontjogai noe anoe mepongko taoe setoe*, die man is door een weerwolf bezeten, *baoela nape'ontjogai mpongko pai napesoewoe nggio*² *ri ra nganganja*, de buffel is bezeten door een weerwolf, zoodat er vuurvliegen uit zijn bek komen.

1. **óntjopa** (Boeg. id.; het woord is voornl. in L. bekend en missch. overgenomen; vgl. echter 3. *ontjo*), terwijl, en dat nog wel terwijl, *ontjopa inenja be naaja*, terwijl hij niet eens om zijne moeder geeft, *ontjopa owi majoa pompaoeta, makoedja noewali-mpaoesi wo'oe?* terwijl wij het een poos geleden met elkaar eens waren, waarom gaat ge er nu nog weer over praten? *ontjopa jakoe se'i sangaja*² *madojo wo'oe*, terwijl ik hier toch ook ijverig ben.

2. **ontjópa**, zie *lontjopa*, op *lontjo*.

onto (Tontmb. Tomb. *ĕnto'*, Bent. *oento*, Mak. *antang*; [vgl. *anta*]); *me'onto*, ophouden, stilhouden, blijven, uitscheiden, *me'onto melindja*, ophouden met loopen, *ane moili siko, pe'onto sarai ri kandepekoe*, als ge de rivier afvaart, houd dan even op bij mijne veldhut, *ire'i da pe'ontota rioenja*, hier zullen we eerst eens ophouden, *pe'onto mompaoe, da napompaoe wo'oe joenoe*, scheid uit met praten, dat een ander ook wat zegge; *te'onto*, gebleven, gesneuveld, *te'onto ri iwali*, gesneuveld tegen den vijand; *te'ontobi*, van langen duur, oponthoud veroorzakend, *ane koeto'o: ndapapoera, bare'e te'ontobi, ane ndato'o: ndapakapoera, te'ontobi sakodi*, als ik zeg: *ndapapoera* ('t wordt afgemaakt), dan is (het woord) niet lang, als men

zegt: *ndapakapoera,* dan duurt het wat lang; *tepe'onto,* tot ophouden gekomen, *tepe'onto oedja,* de regen is komen op te houden; *mampape'onto,* laten blijven, verzoeken te blijven, doen stilhouden, *ane motoro kita, tapape'onto baoela,* als we zeggen: ho! doen we den buffel stilstaan, *koepape'onto linggona, be koewai da lioe,* ik heb de gasten verzocht te blijven, ik heb ze niet laten doorgaan; *mampe'ontoka,* ter wille van iets ophouden, *mampe'ontoka hende,* ophouden ter wille van kortademigheid; *mampe'ontoki,* ophouden om iets af te halen, mee te nemen, af te geven, *mampe'ontoki joenoe,* ophouden om een ander af te halen.

onto nta'i ndakita ri mboela, een stuk (onder den staart vastzittenden) drek ziet men dikwijls bij geiten; *inekoe da napouratoea mpadangka, paikanja na'onto ngkabosenja,* mijne moeder zou door de handelaars tot slavin zijn gemaakt, maar het hoofd heeft haar doen blijven (hare schuld betaald, zoodat zij niet werd meegenomen).

ontobi, het een of ander beletsel, bv. een dwarshoutje dat een strik verhindert geheel toe te schieten, *ndadikaka ontobinja, boi teporoe,* er wordt een beletsel aan gemaakt, opdat (de strik) niet toeschiete.

pr. t. *sigoentjoe bajo inonto,* gezamenlijk houden de zielen stil.

óntogi, of *ontoni, pe'ontoni,* bizonderheid, eigenaardigheid, versiersel, *mantima ontogi nTo Lage,* de eigenaardigheden der Lageërs navolgen; *taoe moëna re'e ontoninja, bare'e bara sangkani ndjo'oe, ndape'ontoni poënanja,* als men vlecht heeft men bizondere praktijken, het gaat maar niet zoo eenvoudig weg, men maakt het vlechtwerk met versieringen.

óntoni, zie *ontogi.*

oo, geluid van het kraaien v. e. klein kind; *mo'oo,* de eerste geluiden maken, v. e. klein kind, *lioemo po'oonja, mogele ananggodi, nepa mekolika, motoenda, mombangke, medanda, melindja 'molempa-doengka,* als het eerste geluiden maken al voorbij is, lacht een kindje, daarna leert het zich omkeeren, zitten, kruipen, loopen met zich vasthouden, loopen met vallen en opstaan.

1. **o'o,** geluid dat men maakt ter verontschuldiging, wanneer men iemand aanraakt, of bij wijze van toestemming; *mo'o'o,* dit geluid maken.
2. **o'o** (vgl. *lo'o*); *mao'o,* iets met de vooruitgestoken lippen vasthouden, *nao'o oepe ntabakonja,* hij hield zijne tabakspruim tusschen de vooruitgestoken lippen, *mangkiki manoe, taoe mao'o ngoedjoe djangko ri pomparilangka,* het hanebijten is, dat men den snavel van een haan tusschen de lippen neemt op het priesteressenfeest (Tor. I, 372); *to o'o* „lippen-vooruitsteker", w. t. v. *boti* (aap); *mantjango'o,* ineens in den mond nemen, in één hap tot zich nemen, *nasango'o noe garanggo doeanga ri peribokonja,* de krokodil greep de prauw aan den achtersteven met zijn bek aan.
3. **o'o** (vgl. *loegowi,* [*ogo,* enz.] en Boeg. *érang,* Mal. *éram,* Jav. *rém,* Kar. *kérém,* Ibat. *ageb,* Todj. *ógobi,* Mong. *o'ob,* Boel. *wobo,* Niass. *oechoe*); *oemo'o,* in *to oemo'o* „broedster", w. t. v. *manoe* (kip); *mo'oemo'o,* broeden, *na'oemo'osi manoe tojoenja,* de kip broedt op hare eieren; *o'owi,* v. e. rijstveld: slechts ten deele vrucht dragend, alsof het nog broedende was; van menschen: stil zitten, nadenken, broeden op iets, *dalai se'i, dja oedja, o'owimo taoe, maroo² ngkabongo ri banoeanja,* om nu uit te gaan, het regent maar, de menschen zitten stil, ze blijven zoo maar stil thuis, *siko dja o'owi, bare'e mompaoe²,* ge zijt maar met uwe gedachten bezig en spreekt niet; *na'o'owi manoe tojoenja, bare'e naposo,* de kip heeft hare eieren bebroed, maar ze niet uitgebroed.
1. **ooe** (Pad. *me'oloe,* beschaduwd); *oemooe, mooe,* bedekking, schaduw geven, beschaduwd, *ata ndano'osaka waima'i, nakamooe mpae,* de (losse) dakbedekking wordt er overheen getrokken, opdat de rijst beschut zij, *mooemo koejamboe,* het gordijn geeft beschutting: *tomooe,* w. t. v. *manoe* (kip); *memooe,* beschutting zoeken tegen regen of zon, *pemooenja,* of *pemooe manoe* „schuilplaats voor de kippen", het groeistadium v. d. maïs als zij een voet lang is; *mampemooe,* tot schuilplaats gebruiken, schuilen onder, *mampemooe kadjoe bangke,* onder een grooten boom

schuilen, *koepemooe²mo oni ntaoe meboo² ri kaparinja,* ik schuilde als 't ware onder het geluid v. d. menschen die riepen in hunne benauwdheid (het geluid kwam tot me als een golf die me overdekte); *mampemooeka oedja,* schuilen voor den regen, ook: coire, over eene vrouw heenliggen.

mamooeti, beschaduwen, beschutten, *namooeti ngkadjoe,* beschaduwd, beschut door de boomen, *adjenja namooeti mbiwinja,* zijne lip hangt over zijne kin; *ma'ooeni,* beschaduwen, overschaduwen, beschutten, *na'ooeni ngkadjoe djole mami pai nakabare'e maroso,* de boomen hebben onze maïs beschaduwd, zoodat ze niet flink is opgegroeid.

ooena, in de schaduw, overschaduwd, *ooena pae, kobelaanja masile dja,* de rijst staat in de schaduw, zoodat ze slechts schraal is, *ma'ooenani,* beschaduwen, *na'ooenani ngkadjoe,* beschaduwd door boomen.

pr. t. *me'ooe* „onder de huif gaan", priesteres zijn; *koepe'ooe ranta goera* (Tor. III, 696, 183), moge ik priesteres zijn, totdat ik oud ben; *boeja mpe'ooe,* de huif *(pelawo)* der priesteres; *mooe, mooe²,* onder de huif zitten.

2. **ooe,** een kreet dien men uit als men geroepen wordt, zooveel als „ja!", om te toonen dat men 't gehoord heeft; *me'ooe,* met den een of anderen klank antwoorden, als men geroepen wordt.

o'oeni (vgl. 1. *ooe*), pr. t. = B. *leroeni* (beschutten).

o'oli (vgl. *woringi,* [*jori*]; Lak. *o'ore,* Par. *ijori,* Boengk. *nggori²,* Tal. *doli,* Pal. *jori,* Lol. *ilori,* Loin. *oking,* Balant. *ioring,* Tomb. *o'oliën,* Tond. *olingén,* Sang. *oli,* Toli² *dooin*), mondharp. Tor. II, 384.

oo'oo, het hoofd met de daaraan hangende ingewanden van een heks of heksenmeester, dat tusschen zonsonder- en opgang zich van het lichaam losmaakt en rondvliegt om kwaad te doen; zulk een hoofd maakt het geluid *oo'oo.* Tor. I, 262.

1. **opa,** kleine knolvrucht *(oewi),* die vooral in Onda'e voorkomt.
2. **opa** (IN., Mal. *oempan,* Bent. *aopas,* Tond. *opas,* Mak. *epang,* Boeg. *epëng*), lokaas, aas voor hengels, vallen, fuiken, *boengka ndapoopa,* krabben tot aas gebruikt.
3. **opa;** *po'opa,* PmB. w. t. v. *okota* (kookpotvoetstuk).

ope (vgl. *lope, jope,* 1. *opi*; Nap. *ope* „op, ten einde"); *maope* (intr.), neergevallen, neergeslagen, van rijst of alang², door wind, regen of vertrapping, *maope pangkoni, kono ndaidjaki,* de rijst is neergeslagen, ze is vertrapt; *maope* (tr.) *lee,* de alang² voor zich uit neerdrukken, platduwen, *paeta naope oeë mowo,* het overstroomende water heeft onze rijst tegen den grond geslagen, *djaja ndaope²,* een pad dat bedekt is met gras, struiken, enz.; *sako oedja maopesi pae,* zelfs regen slaat de rijst neer, *lee ndaopesi, ndapatiwaa ngkadjoe, nakateodo,* de alang² wordt naar omlaag gedrukt en in dwarse richting (van den weg) gehouden door stokken, opdat zij plat kome te liggen, *jakoe dja noeopesi mpaoe,* je slaat me terneer met je woorden; *moope,* zijn weg zoeken door dicht struikgewas of ruigte, zich door bosch en ruigte heen slaan, *taoe moope² ri jopo ngoera,* de menschen slaan zich door 't bosch heen, *djaja moope²,* een weg die zich door 't bosch scheurt, *taoe moopesi, eiro ri djaja bare'e naseiro, naopesi mbiti,* de menschen banen zich een weg, het gras op den weg slaan ze niet af, ze trappen het plat met de voeten, *djaja bangke poopenja ri jopo,* de weg scheurt zich breed door 't bosch.

teopesi, kono naidjaki ntaoe, tegen den grond geslagen, doordat de menschen 't hebben vertrapt, *teope(si) pae, naopesi ngojoe marimbo,* de rijst is komen neer te vallen, de harde wind heeft ze neergeslagen; *meopesi oeë mowo ri pae,* het overstroomende water stort zich op de rijst, *meopesi ri taoe mompaoe, da napondjii,* zich werpen op (een grooten mond opzetten tegen) iemand die spreekt, opdat hij zwijge.

jakoe napapoope, napokaoe ri goemboengi, hij heeft mij (door het struikgewas) laten overdekken, mij de ruigte ingestuurd; *mampoopeka,* onschuldigen met een schuldige te zamen den naam van mede-schuldig zijn bezorgen, *powia ntaoe samba'a mampoopeka*

wa'a ndja'inja, de daad van één bezorgt zijn familieleden den naam van medeplichtig te zijn, *napoopeka ntaoe sondo ri dja'inja poera²*, de menschen rekenen het aan al zijne familieleden toe.

opea, hetz. als *epea*, zie *epe*.

opeo, soort wilde maïs, zwart van kleur.

1. **opi** (vgl. *ope* en Nap. *ope*), in groot aantal sterven, *opi taoe, mate mompoejoe*, de menschen zijn in aantal gestorven, bij tientallen, *opimo manoe, nakeni ndjoe'a*, de kippen zijn uitgestorven, weggenomen door ziekte; *me-'opi wawoe, mempate*, de varkens zijn door ziekte gedund, in groot aantal gestorven; *ma-'opisaka*, uitroeien, in groot aantal dooden, *poera² pinamoeja na'opisaka*, allen aanplant heeft hij uitgeroeid.

mo'opi, twee stukken bewerkte boomschors ineenslaan, zoodat zij tot één stuk worden, dunner dan de beide stukken samen; *po'opi*, het hamertje waarmee men dit doet, *po'opi ndapondodoka inodo, naka'opi*, met den „dunmaker" wordt de boomschors geklopt, opdat ze dun worde.

(Wrsch. is „dun" de oorspr. bet. van *opi* en is de bet. „in menigte sterven" eig. die van „dunnen in aantal".)

2. **opi**, Amp., *mangopi*, zuigen.

opili (Minah. t. Tag. Bent. *ipil*), n. v. e. boom met hard hout, Afzelia bijuga, Cl. 68.

ópisi (Mal. *oepih*), Amp., celweefsel aan den voet der takken van den kokospalm.

1. **opo** (vgl. *ompo, djompo*, [*taopo*]), hetgeen men iemd. geeft om zijn stilzwijgen te verkrijgen, *da koewaika siko opo*, ik zal je iets geven om je den mond te stoppen, *sangkoedja oponja?* voor hoeveel is hij omgekocht om te zwijgen? *meopo*, trachten om te koopen, iets beloven of geven, om stilzwijgen te krijgen; *ma'opo joenoe*, iemand met eene gave den mond stoppen, *koe'opo siko, boi da noeto'oka joenoe*, ik zal je iets geven, opdat je 't niet aan anderen zegt, *koe'opoka siko gambe, omponi ngangamoe*, ik koop je om voor gambir, die je den mond moet stoppen.

2. **opo** (vgl. *poeē, opoe*), pr. t. = B. *poeē* (heer); *ngaloe ami me'opomo*, de wind erkent (ons) vanzelf als heer (gehoorzaamt); *tapé'opo²-aka*, wij brengen hem daarmede tot gehoorzaamheid.

3. **opo** (Austron. *pat, ēpat*, vgl. ook 1. *pata*), vier, in samenstellingen, vooral P., *opompoejoe*, 40, *opoatoe*, 400, *opontjowoe*, 4000, *opondiwoe*, 40.000, *opongkani*, 4 maal, *opompole*, 4 stuks; *wopo*, vier (zelfst. telwoord); *ka'wo-ponja*, de vierde; *te'a'wopo*, elk 4, telkens 4, een stuk of 4.

Amp. *opo*, vier (zelfst. telw.).

1. **opoe** (wortel *poe*, vgl. *poeē*), aan het Meer in de uitdrukking *makoempoe opoe*, achterkleinkind, *boeranggomo lionja, kasindara ntanamo se'i, makoempoe opoenja jakoe, da koepolangkai?* zijn gezicht is al grauw, het lijkt net op den grond hier, ik kon zijn achterkleindochter zijn, zou ik dan met hem trouwen?

2. **opoe**, Loewoe'sche titel voor voornamen.

ópoti (vgl. *popoti*), bij elkaar behoorende troep, gezin, (reis)gezelschap, *opotita ire'i*, ons gezelschap, ons gezin hier, *sa'opoti*, een gezin, een gezelschap, dat gemeenschappelijk kookt en eet, *roeroepi naperapi nTo Napoe sa'opoti samponga boere*, de Napoeërs vroegen belasting, van elk gezelschap (zoutzieders) één stuk zout; *mo'opoti taoe setoe, maka santjongka²*, zij doen gezamenlijk, want zij vormen één troep.

ora, pr. t. = B. 2. *oera*, zich terugtrekken, gehoorzamen.

saloe ami meoramo, het water trekt zich vanzelf terug.

tapeora²baka, wij brengen het daarmede tot wijken (gehoorzamen).

órasi, zie *oemorasi*.

ore (vgl. *sore*), onvruchtbaar, van wijfjesdieren, *teno dja ore ngkabongo*, een zeug die toch maar onvruchtbaar is; ook gezegd van dieren die vóór den tijd ophouden met jongen; *mōore, ma(ng)ore*, optrekken, ophalen, naar boven (het huis in) brengen, *moore, maore paoe*, eene zaak voorbrengen, aanhangig maken, *naore tawalanja*, hij bracht zijne lans in huis, *orekakoe kantakoe*, breng mij mijn schild boven, *naore pontjompo*, hij heeft de betaling

geweigerd (opgetrokken, ingehouden), *oedja naore nggoendoe; be toedoe*, de regen is door het onweer opgetrokken en niet neergevallen; *moore tanoana ntaoe natima ngkarioeē*, den levensgeest inhouden, optrekken van iemand die door de krokodillen is gepakt; *taoe merapi gompate, ore ntanoana noe anoe mate*, men vraagt schadeloosstelling voor doodslag, voor het innemen (tot zich nemen, terugnemen) van den levensgeest van den doode; *moore tanoana* is ook: met het bloed uit den kam v. e. haan een nieuw gemaakte wieg besmeren; de haan is dan *poore tanoana* en mag niet gedood worden (Measa, 76, 5); *to paore* „die optrekt", wervelwind, die stof, bladeren, enz. opvoert en de wolken naar boven drijft, *oedja ri rawa natopuore noe ngojoe lompioe*, de regenbui in de lucht is door een wervelwind opgedreven; *ata saore*, één vak v. d. dakbedekking, gezien van onder tot boven; *ore ngkindjoe*, zie *kindjoe*; *ore ntowoegi*, het touw waarmee de suikerpalmtak met een gesnelden kop er aan in den tempel werd opgetrokken; *meore*, zich opheffen, zich verheffen, *meore tontji, mojoko waindekoe*, de vogel verheft zich en vliegt op; *meoreti*, een bijdrage geven om een schuld of andere verplichting af te doen, *meoreti ri toempoe buwela taoe bara sangkoedja, sa'e bangke peoretinja, laboe, doela, ajapa, doi, ngaja² ndapeoretika*, eenige lieden geven een bijdrage aan den eigenaar van den buffel (dien hij uit aller naam geeft, bv. als schadeloosstelling aan een eischer), sommiger bijdrage is groot, hakmessen, koperen borden, katoenen stoffen, geld, allerlei wordt als bijdrage gegeven; *konaoe dja pombeorenja, ewa ndapaho*, de suikerpalmen staan maar boven elkaar (staan in menigte op de berghelling), alsof ze geplant waren.

more (uit *oemore*), gezegd van kramp die optrekt door een geheele spier; *mēmōre*, zwellen, zich opheffen, *memore timpoe ndaondjoe, mepone sanganja*, de kuit zwelt op als ze wordt gemasseerd, het vleesch gaat naar boven, *memore batoe ntojoe, mepujanaka ri ra ngkompo*, de testikels trekken op, ze verdwijnen in het onderlijf, *memore kedje njara*, de penis van het paard trekt op.

mosiore, mededoen met ophalen, optrekken, gezamenlijk eene zaak ter beslissing aan een hoofd voorleggen, *baoela anoe tetadji owi, ntje'e anoe ndaposioreka*, de buffel die een poos geleden vermist is, die is het waarover het geding loopt; *siore ntjomboe*, ongelijk van gang, bij loopen, werken of andere gezamenlijke verrichtingen, *siore ntote*, door elkaar praten, elkaar niet laten uitspreken, mekaar niet aan 't woord laten komen, niet in de maat of gelijk op werken, bv. bij roeien, rijst stampen, pootgaten steken; *mamposiore doeanga*, medehelpen met een vaartuig op den wal te sleepen.

teore, teoretaka, zich komen te verheffen, *teoretakamo sanganja waindekoe*, het vleesch komt zich opwaarts te verheffen, *bare'e teoretaka katoewoenja*, zijn toestand gaat niet vooruit, *teore, teoretaka oeē mata*, de tranen zijn opwaarts gegaan (vallen niet meer).

pangore, het feest van het boven (in huis) brengen van de nieuwe rijst (Tcr. II, 283): *mangore*, dit feest vieren; *mampangoreka nggaroe*, „het *pangore* aanrichten voor de kat", zegt men v. e. klein en geheel huiselijk gevierd *pangore*, waarop zoo goed als geen gasten komen (er is weinig eten, zooals voor de kat, die weinig eet; [zie ook *polepapoe*]): *pangore laboe* „die een kapmes kan opheffen", een kever die zich zoo stijf weet vast te houden, dat hij zelfs een kapmes vasthoudt, als men hem opheft; *pangore oeē* „wateroptrekker", een kruid dat in moerassen groeit.

Amp. *mampoore awasa*, zijn snot opsnuiven.

ori (Leb. *ēri*); *maori*, dicht, bedekt, overdekt, toe, *maori welanja, osamo*, zijne wond is toe, ze is genezen, *maorimo djaja, bemo ndjo'oe² taoe*, de weg is toegegroeid, er gaat niemand meer langs, *maori rajakoe mampepali noentoe*, mijn binnenste is verstopt om een woord te zoeken (ik zoek tevergeefs naar een woord om te zeggen), *maori mbawo, maori mbombo, ri oenenja bare'epa*, 't is van boven genezen, maar van binnen nog niet.

mangkaorika, bedekken, overdekken, *nakaorika ntana*, met aarde bedekt.

Amp. *mangori* = B. *mangore*, zie *ore*; *mangori ri mboeri, rondanja ndjo'oe pai tadoelako togo eo, pai nadjoejoe ntaoe borosi*, het feest der nieuwe rijst heeft plaats in den avond, de leidster met hare gezell[inn]en zijn 3 dagen naar 't veld gegaan en dan werkt de geheele troep met haar te zamen.

oria (vgl. *madoeë* en Mal. *doerian*), L., doerian, boom en vrucht, Durio zibethinus, Cl. 1180; de stadiën der vrucht zijn: *mosese* (bloeiende), *motadji dja'a* (een deel der vruchten valt onrijp af), *memata ntontji* (de pitten vormen zich, als vogeloogen), *motompo gege* (de pitten zijn [gedeeltelijk] vochtig).

orimani (Boengk. id., Mak. *karimanang*, Boeg. *tjaroema*), P.; *ma'orimani*, sparen, ontzien, onaangeroerd laten, *laboenja dja na'orimani, da rapodjamaaka, dja na'oaka madika*², *boi poeramo*, hij spaart zijn kapmes maar, het moest voor den landbouw gebruikt worden, maar hij laat het met opzet liggen, dat het niet op zal raken, *dja noe'orimani welamoe pai naka'ai*, ge zijt bang om iets aan uwe wonden te doen, daardoor zijn ze erg, *anoenja napotanongo ri joenoe, pa'orimaninja*, hij is tegenover anderen niet scheutig met het zijne, omdat hij er zuinig mee is.

oringgoe, pr. t., vgl. B. *lingkoe*; *oringgoe baja ntjoroeë*, die rondom bedekt zijt met den priesterhoed.

orio, n. v. e. boom, met ruige bladeren; het hout wordt voor huisbouw gebruikt.

oripo, Saloem., de slang die in 't B. *majara* heet.

oro (vgl. *ara* in *laloara* en Minah. *arëm*, Sa'd. *Orro'-Orro'*, een menschenetende veelvraat) en *kaoro, oro ngkompo, kaoro ngkompo*, honger; *maoro*, hongerig, *maoro kompokoe*, ik heb honger, *maoro taoe*, er is hongersnood; *mooro*², honger lijden doordat men niet wil eten van wat voorhanden is: *maoropi*, iemd. honger laten lijden, door hem bv. lang op eten te laten wachten of hem zijn eten te onthouden; *mampakaoro taoe*, de menschen honger laten lijden; *meoropi ri kami*, honger veroorzaken onder ons; *mampokaoro, mampomaoro*, hongerig zijn naar, groote behoefte hebben aan, *ma'ai pampomaoro boere*, er is groote behoefte aan zout; *mangkaoroka*, hongerig worden van iets, honger lijden bij of door iets, *Rampo da mangkaoroka, taoe da mangkabosoeka*, de Schrokgeesten lijden er honger door, wij worden er door verzadigd; *waweoro*, niet bestand zijn tegen honger, geen leege maag kunnen verdragen, snel weder hongerig.

orobata [Mor. *horo bata* (*horo* = vloer), voorportaaltje, vloer waarop de trap uitkomt], het vertrek in een Lage-sch huis, dat zich bij de voorgalerij aansluit.

oroe (vgl. *oroengi, loloe* en Mong. *oroek*, geul), bodem van rivier, zee, meer of plas, ook wel v. e. vat of een vaartuig, *oroe ntasi*, bodem der zee, *oroe noe likoe*, bodem van de kolk.

óroengi, Amp. = B. *oroe*.

orogaa, PmB., n. v. e. liaan.

osa (Minah. t. *asëng*, adem, Mal. *ésang*, snuiten, Tob. *hosa*, Kar. *kësah*; [vgl. *ngasa*]), hersteld, genezen, *osamo djoe'anja*, zijne ziekte is genezen, *osamo mawo ndajakoe*, mijn heimwee is over, *naka'osa ndajanja*, opdat hij er genoeg van krijge; *meosa*, uitrusten, hetgeen men onder handen heeft voor kort of lang onderbreken, uitblazen, *da ndapeosaka*, laat het eens onderbroken worden, laat men er eens van uitrusten; *mampaka'osa*, doen genezen, herstel aanbrengen; *mampo'osa*, door iets beter worden, door iets herstellen, *se'i pakoeli anoe da napo'osa*, dit is een geneesmiddel waardoor hij zal herstellen, *kina koewaika siko da noepampo'osa*, ik geef je kinine, opdat je er door zult herstellen.

bare'e marate boejoe setoe, sampeosabaka sawimo, die berg is niet hoog, met één keer rusten tusschenin (om op adem te komen) is men er al bovenop.

inosa, adem, levensduur, levenskracht, gedacht als de zichtbare vorm van het leven, *inosa marate*, lang leven, *majowi inosanja*, hij heeft een langen adem, hij is taai van leven (Tor. I, 245, II, 82), *poeramo inosanja*, zijn leven is uit, hij is dood, *inosa ri pasojo laboe, inosa ri pasojo maja, banja inosa ngojoe kaperapi*, levensadem in een ijzeren koker, levensadem in een koperen koker vragen we, geen adem als de wind; *inosa* is ook w. t. v. *raja* (gemoed), *malose inosakoe*, ik ben ontevreden; *mo'inosa*, ademen, leven, *mo'inosa moeni*, hij leeft weer; *mampo'inosa, mampo-'i'inosa ngojoe*, den wind tot adem hebben, *pakoeli se'i ne'e ndapo'inosaka waima'i*, over deze medicijn moet ge niet uwen adem laten gaan (dadelijk inslikken); *ana ndja'inja napapo'inosaka*, kinderen van zijne familieleden heeft hij grootgebracht.

kangosa-ngosa, zuchtende, aldoor bijgende; *mengosabaka*, zwaar zuchten, *sampengosabaka djelamo*, met één keer uitrusten komt men er al.

pr. t. *to maosa* = B. *pasara* (tooverkruid).

Amp. *mosa*, over, voorbij, gedaan, op, ten einde, *mosa akoe mopea*, ik heb gedaan met wachten, *mosa rajangkoe*, ik heb geen lust meer, mijn geduld is op.

1. **ose** (Par. id. „volgen"); *meose*, blaffen, v. e. hond, als hij gaat bijten, *meose asoe*, de honden blaffen tot den aanval, *maoe da namama taoe, sangaja*² *da naose noe asoe*, al bijt een hond een mensch, hij zal hem toch altoos aanblaffen.

ose-oseka sakodi, doe het wat bedaard, wees er omzichtig bij, *ose-oseka melindja*, loop met beleid, loop voorzichtig; *mampombeoseka*, iets met beleid volvoeren, bij moeilijke omstandigheden, *bare'emo madago ndapombeoseka, pindoea napokono, pindoea bare'e*, het is niet meer bij te houden, nu eens wil hij wel, dan weer niet; *napombeose*²*ka mowose, be naaja ropo*, hij heeft met alle beleid geroeid, hij is niet voor de golven teruggedeinsd.

pr. t. *naose nto dawolene*, de menschen spreken hen aan.

2. **ose**, het Par. woord voor „ontbolsterde rijst" (wellicht *os* met aangehecht lidw. *e*, vgl. Jav. *wos* uit *wëras*), soms gebruikt als w. t. v. *wea*; *ose djawa*, ontbolsterde rijst, waarin nog veel korrels met bolster zijn; *mompeose*, syn. met *mompewea*, rijst stampen, gezegd van velen, zorgen dat er veel gestampte rijst is.

3. **ose**, pr. t., *pe'ose*, bergplaats, rustplaats, parall. m. *pe'anta*.

1. **osipa**, n. v. e. liaan.

2. **osipa** (vgl. 1. *sipa*), stapel van hout, bamboe, maïs, enz., tusschen stijlen opgestapeld, *winaloe nda'osipa*, opgestapelde bamboes met gekookte rijst.

1. **oso** (Mal. *boesoek*), rot, verrot, *kadjoe oso*, rot hout; *ososi*, mvds.vorm, *djole dja ososi, maria nakoni oele*, de maïs wordt grootendeels rot, er is al veel door wormen opgegeten; *ka'oso*, verrotting, *doeanga ma'ai ngka'oso*, een erg rot vaartuig, *ka'oso ngkina'a* „voor het bederven van 't eten", boete, betaald voor het niet komen van den bruidegom op den huwelijksdag (Tor. II, 18); *mampaka'oso*, doen verrotten, laten rotten; *dja pa'osoka pae ri tongo nawoe, maka oedja marombo sandeme sandeme*, de rijst staat maar te rotten op den akker, want de regen is dag aan dag hevig, *soeai dja popa'osoka, kasondonja*, de komkommers liggen maar te rotten, zooveel zijn er; *oedja se'i popa'oso*² *pela baoela ndapoai*, deze regens zijn zoo erg, dat de te drogen opgestelde buffelhuiden er van zouden rotten; *mopa'osoka*, in menigte rot worden.

PmB. *o'oso*, vochtig, door vocht aangetast.

2. **oso** (vgl. 3. *soso*); *maoso*, dicht opeen, met kleine tusschenruimten of tusschenpoozen, *maoso poanaja*, ze krijgt snel achtereen kinderen, *pakatelaa, boi maoso*, plaats het wijd uiteen, opdat het niet dicht op elkaar sta; *ma'ngaoso*, dringen, dwingen, *kami se'i dja naoso mpoeë mami*, wij zijn door onzen heer gedwongen; *meoso ri kabolonja*, zich door eene opening heen dringen; *mampaaoso*, dwingen.

osoe (vgl. *wontjoe, ontjoe*, [1. *tontjoe, lontjoe*] en Nap. *wosoe*), losprijs, *osoe ngkoro*, losprijs voor een mensch, *ane re'e watoea mepone ri banoea ntaoe, samba'a baoela osoe ngkoronja*, als een slaaf vluchtte in een andermans huis, dan was één buffel de losprijs (zijn heer kon hem daarvoor terugkrijgen), *osoe ndengko*, de prijs waarvoor men zijne goederen kan terugkrijgen, *osoe ntjara'oe*, hetgeen men geeft aan

iemand die voor den gever eene schuld int; *ma(nga)osoe*, losmaken, lossen, *kami anoe mangaosoe inemoe ri To Parigi pai bare'emo noepodjo medonge ri kami?* wij hebben je moeder losgekocht van de Parigiërs en wil je nu niet aan ons gehoorzamen? *sintengimo raja noe wa'a ndja'inja maosoe si'a*, zijn geheele familie was eensgezind om hem te lossen, *naosoe talinja*, ze deed haar hoofddoek af, *patanakoe naosoe nTo Napoe*, mijn palmwijn-opvangkoker is door de Napoeërs losgemaakt; *maosoe* (intr.), losgemaakt, los geworden, *maosoe penai ri goemanja*, het zwaard is uit zijne scheede geschoven; *meosoe*, zich onttrekken aan eenig werk, om een andere bezigheid te verrichten, *meosoe da mogombo*, zich onttrekken aan 't geen men thans doet om eene vergadering bij te wonen, *ndipeosoemo, maka da mogombopa*, trekt gijl. u maar terug, want ge hebt nog te vergaderen; *teosoe*, er uit geraakt, er uit gekomen, *kami teosoe ri pogombo*, wij zijn uit de vergadering gekomen, *teosoe tasi, rano*, de zee, het meer is gedaald; *mboosoe*, waarvoor reeds vaak losprijs is betaald.

mangosoe, zich verwijderen, heengaan, *mangosoemo taoe lawa kare'enja, nakamosoe apa ri tasi*, de menschen die veraf woonden zijn heengegaan, om wat dicht bij zee te zijn; *ri Koekoe da pangosoe mami*, we zullen naar Koekoe vertrekken.

osole (vgl. 1. *djole* en Mor. *osole* = B. 1. *djole*). w. t. v. *kalide* (maïs-achtig wild kruid, waarvan de [vuilwitte] vruchtjes tot kralen dienen), Coix Lacryma-Jobi, Cl. 836.

ota (Bis. *ota*², Sang. Minah. t. *ëta*, Bik. Tonsw. *ata*, Ibn. *atta*), kaf, zemelen, van de rijst, *ota mpae*, rijstkaf, bolsters van gestampte rijst, *ota mpondoete, ota ndjole, ota teawoe*, fijngestampte maïs, tot meel gestampte maïs, waarvan de harde stukjes (*ota mpeni*) worden gegeven aan de varkens, het fijne meel (*ota joesanja*) door de menschen wordt gegeten, *djole ndapeota, ndapaka'ota*, de maïs wordt tot meel gestampt, *dja otamo doe'o ri bamba mPoso, sondo kodjo*, het jonge vischbroed aan den mond der Poso is als kaf zoo veel, *ota noe awasa* „kaf (overblijfsel) van verkoudheid", soort waterpokken, *ota ndjoe'a*, puisten of uitslag die na eene ziekte uitbreken, de „bolsters der ziekte", omdat de inhoud (de ziekte zelf) al verdwenen is, *ota mpenai*, hetgeen afvalt v. e. zwaard wanneer het in den azijn gezet is en daarna scherp geschuurd wordt (men slijpt geen zwaard op een steen), *penai ndapombakatika, maka keota, da nakare'e wo'oe ota mpae*, met een zwaard verricht men 't eerste ontginningswerk, want een zwaard geeft „kaf", en dan zal er ook kaf zijn van de rijst (die men hoopt te krijgen); *keota somamoe*, je erf is bedekt met kaf; *moota² doe'o, kebolobosi*, het (gedroogd bewaarde) vischbroed is als kaf geworden, er zitten insecten in, *moota² indanja*, zijne schulden zijn als kaf zoo veel.

maotasi taoe, anderen in menigte komen bezoeken, met zijn velen komen eten of slapen, zoodat men zijne gastheeren als met kaf bestrooit, *kami se'i pai kapaotasi komi, maka komi mekiotasi, ndito'o: ma'i ndiotasi kami, oea kore'e mbajawo, sangka pai tawasa, komi da mamposikoni*, dat wij u met ons velen komen bezoeken is, omdat gij hebt gevraagd door velen bezocht te worden, gijl. hebt gezegd: komt in aantal bij ons, want we zijn goed voorzien van vleeschspijs, zelfs het gekruide vleeschsap is gereed, komt het mede opeten.

oti (Tontmb. Tomb. Boeg. Sang. *ëti*, Tag. *iti*, Bad. Pamp. Ilk. *ati*, Bik. *ate*, Gor. *woti*), opgedroogd, geheel of gedeeltelijk, van vloeistoffen, *otimo tasi*, de zee ebt, *otimo tomba*, de poel is opgedroogd, *watoe oti, bone oti*, de steenen, de zandplaten die bij laag water droog vallen; *naotisi ntaoe oë ri lida*, men heeft het water van de rijstvelden laten wegvloeien; *mampakaoti*, laten droogloopen, wachten totdat het water zakt of droogloopt; *mangka'otika*, ergens droog bij worden, door iets, vanwege iets droog worden, *oë mangka'otika poreme*, het water wordt droog in het droge jaargetij, *ne'e ma'ai apoe, da naka'otika noe oë ri raja ntjere*, laat het vuur niet fel worden, dan zou het water in den ketel er droog bij worden; *oemoti*, ebben, *ka'oemoti ntasi*, het ebben der zee; *mombekaoti*, Str. B., de rijst terstond in het water te vuur zetten (om ze spoedig gaar te hebben), zoodat rijst en water „elkaar droog maken"; *ma'ai poreme, popaoti² oë*, de droogte is hevig, het water zou er van opdrogen.

1. **oto** [Mor. id.]; *kaoto-oto*, steunend, kreunend, allerlei geluiden uit de keel drukkend of persend, *kaoto² pompaoenja*, hij spreekt met kreunen, zuchten of andere geluiden tusschen zijne woorden in, zooals iemand die moeilijk spreekt, *kadjoe'a ngkomponja nakaoto²ka*, hij kreunt van de buikpijn; *naotosaka ta'inja*, hij drukt zijn poep er uit en maakt daarbij kreunende geluiden; *manoe me'otosaka, nakatesoepa tojoenja*, de kip drukt, laat haar achterste in- en uitgaan, opdat het ei er uitkome.

mero'oto, zich inspannen, bij zwaar tillen, waarbij men gezichten trekt, steunt, enz.

2. **oto**; *ma'oto*, v. e. dier dat op het vuur wordt toebereid, alleen nog maar van buiten geroost of geschroeid, inwendig nog rauw of ontoebereid, *ma'oto manoe, dja nepa sangkina majali woejoenja, nepa manana wawonja, da ndabengkaripa*, de kip is half gaar, alleen nog maar de veeren zijn er afgebrand, ze is alleen nog maar van buiten gaar, ze moet nog worden vaneengescheurd.

otoe (Jav. Tontmb. *ëntoet*, Tomb. Tir. *ëtoet*, Mal. *këntoet*, Tal. *attoeta*, Sang. Boeg. *ëtoe'*, Mak. *taratoe'*, Bag. Bis. Tag. *otot*, Bik. Ibat. *atot*, Form. *toet*, Mag. *toed*, Ibn. *attoet*), veest; *oemotoe, mootoe* (P.), *mo'oemotoe* (L.), een wind laten; *ne'e noeotoesi joenoe*, je moet geen winden laten tegen anderen; *baatoe*, een windenlater.

otoha (missch. uit *totoha*, zie 2. *toto*), opgestapeld brandhout, gewl. in huis, op de *rempo²* genaamde bälken gelegd; *otoha* is ook w. t. v. *osipa*, het buitenshuis opgestapelde brandhout.

1. **owa**, Todj.; *maowa*, zoet, v. water.

2. **owa**, PmB. = B. *roo* (op, gedaan, klaar), *owamo soesa*, het feest is gedaan.

owai ([uit het] Nap.), w. t. v. *oë* (water); *me'owai*, w. t. v. *mandioe* (baden).

owe [vgl. *wowe*]; *maowe*, ophouden, uitscheiden, *owe sa*, scheid toch uit! *owe toemangi*, houd op met weenen, *dja owe*, of *dja owemo*, houd maar op, vaak z. v. a. denk niet dat, verwacht niet dat, *dja owe, be bara da mompaoe*, denk maar niet dat hij iets zal zeggen, *bare'e naowe² ntaoe mepone mena'oe*, de menschen houden niet op met de trap op en af te gaan, *bare'e koeowe² mampomawo siko*, ik houd niet op naar je te verlangen; *teowemo mata mpenai*, de oorlog is opgehouden; *bare'e tepaowe (tekaowe)*, hij komt niet tot ophouden, weet er geen eind aan te maken; *mampapaowe*, doen ophouden.

iowe, zang die gezongen wordt bij het sleepen v. hout (zie *ohaio*), aldus gend. omdat men even ophoudt met trekken wanneer de dichter een regel voorzegt; de sleepers vallen daarna in met het refrein en trekken.

inowe, pr. t. = B. *inosa* (*osa* syn. m. *owe*).

owi (Austron., vgl. 1. *rowi*, [*ngkinowia*] en Gor. *hoewi*, Kar. *rëbi*, Boeool *rowe*, Tal. *rabi*, Sang. *hëbi*, Tag. Bis. Ibn. Mag. *gabi*, Niass. *owi*, Bim. *awi*), of *i owi*, vroeger, voorheen, voor dezen, *santa'oe owi*, verleden jaar; *owi ngkoro* (uit *rowi ngkoro*), dood dien men zich zelf aandoet, door bv. alle voedsel of geneesmiddelen te weigeren.

owo (vgl. 1. *towo*, [1. *jowo* en Mor. *owo*, rondom insnijden]), afgehakt, afgekapt stuk, *dja owo ngkadjoe nakeni*, hij bracht slechts stukken hout aan, *kadjoe suowo*, een stuk hout; *dja owo soeai, dja owo² mpajoa*, recht afgesneden (zooals de doorsnee van een komkommer); *mowo, ma(nga)owo*, afkappen, stukken van iets afkappen, *maowo doa ngkonawe*, de bloeikolf van den suikerpalm afhakken, *natowo rioenja kadjoe, nepa naowo ra'anja*, hij hakte eerst den boom om en hieuw er toen de takken af, *loka mami ne'e woeowosi*, hak onze pisangs niet af, *lokanja naowoka kami*, hij heeft zijne pisangs voor ons afgehakt, *i sema lo'e da maowo kami*, wie is in staat ons van elkaar te hakken? *maowo* (intr.), doorgehakt, *ane montjo pawowa, da maowo*, als men het op de juiste wijze doorhakt, dan wordt het doorgehakt.

sampowo lokakoe si'a, hij heeft met mij